

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOLOO
SOOME-UGRI KEELTE KATEEDER

PÕHJAHANDI
POSTPOSITSIIONIDE
SÜSTEEM JA ALGUPÄRA

Diplomitöö

ENSV Kõrgema ja Keskerihariduse ministri käskkirjaga nr. 47,
1. detsember 1972 a. on määratud käesoleva
töö autorile I preemia (väärt. - 50)

J. Maaru TRU Teaduslik sekretär

Tõnu Seilenthal,
eesti filoloogia VI k.

Juhendaja: van.-õp. A. Künnap

TRU võistlustööde komisiooni otsusega 30. juuni

1972 a. on määratud käesoleva tööle

I auhind

J. Maaru TRU Teaduslik sekretär

Tartu
1972

E E S S Õ N A

Käesolev töö on pühendatud handi keele põhjamurrete tagasõnade päritolu ja tähenduste vaatlusele.

Kuigi soome-ugri keeled on tuntud kui käänete-
rohked keeled, tarvitatakse handi keele põhjamurretes
vaid kolme käänet. Seetõttu on postpositsioonidel han-
di keeles ulatuslikumad funktsioonid kui teistes soome-
ugri keeltes, kuid uuritud on neid seni küllaltki vähe.

Käesolevas töös kasutatud keelematerjal on osalt
kogutud autori enese poolt hantide juures, osalt ammu-
tatud asjaomasest kirjandusest.

Olen suurt tänu võlgu soome-ugri keelte kateedri
juhatajale akadeemik professor P. Aristele, kes õpingu-
aastatel tähelepanelikult suunas minu ostjakoloogilisi
huvisid, aga samuti ka kõigile teistele kateedri liik-
metele.

met-jam pomasibõ jaseņam A l e k s e i S e n -
k a p a.

I. T E O R E E T I L I S I S E I S U K O H T I

1. Mõistest. Noomeni ja teiste sõnaliikide vahelisi suhteid süntagmas või lauses on võimalik väljendada kolmel viisil :

- 1) käänete abil
- 2) kaassõnade (pre- ja postpositsioonide) abil
- 3) sõnajärje abil.

Soome-ugri keeltes on põhilised grammatilised suhted, mis määravad noomeni tähenduse sõnaühendis, resp. lauses, ja tema seose teiste sõnaliikidega, väljendatud eeskätt noomeni koosseisu kuuluvate morfeemide abil. Seetõttu võib soome-ugri keeli iseloomustada kui sünteetilisi, aglutineeruvaid keeli (Ariste, MK I, 11). Teame aga, et puhtalt sünteetilisi keeli pole, sünteetiliste väljendusvahendite kõrval eksisteerivad keeles alati ka analüütilised väljendusvahendid.

Lisaks noomeni koosseisu kuuluvatele morfeemidele, käändelõppudele, väljendavad kõigis soome-ugri keel-

tes noomeni suhteid teiste sõnadega postpositsioonid ja vähemal määral ka prepositsioonid. Post- ja prepositsioone kasutatakse korvamaks käändeflektsiooni puudulikkust ruumiliste, ajaliste jm. suhete väljendamisel (Sechehaye, 75).

Üldkeeleteaduse seisukohalt on pre- ja postpositsioonide vaheline erinevus triviaalne, kuivõrd neid eristab teineteisest vaid asend põhisõna ees või järel. Seetõttu kehtib enamuse indoeuroopa keelte prepositsioonide kohta käivaid teoreetilisi seisukohti ka soome-ugri pre- ja postpositsioonide kohta.

Lisaks soome-ugri keeltele on postpositsioonide rohke esinemine iseloomulik veel altai ja mitmetele teistelelegi Põhja-Euraasia keeltele. Need tüpoloogilised ühisjooned tõi esile juba F. J. Wiedemann oma 1838.a. ilmunud uurimuses (Ariste, FJW, 163). Postpositsioone kui urali ja altai keelte ühist tüpoloogilist omadust on käsitleanud mitmed uurijad (Fuchs, FUF XXIV, 304; Tauli, 36; Poppe, 196).

Tänapäeva soome-ugri keelte postpositsioonide süsteem on suhteliselt hilise tekkega (Ravila, 61; Rédei, Postpositionen, 207-212), kuid mõned postpositsioonide liigid on kujunema hakanud tõenäoliselt juba soome-ugri aluskeeles. Sellised on eelkõige kohta näitavad postpositsioonid (Décsy, 161; Hajdú, 61).

Kohapostpositsioonide suur vanus on tingitud

sellest, et inimesele nagu igale teiselegi elavale organismile on tema enese keha osade suhe üksteisega ja väliste füüsiliste objektide suhted tema kehaga primaarse tähtsusega. Nendel suhetel põhineb kogu ümbritseva ruumi füüsiline pertseptsioon, formeeruvad mõisted ja nende verbaalne väljendus (Takahaski, 219-223).

Kaassõnu on klassikaliselt defineeritud nende asendi kaudu põhisõna suhtes (võrdle termineid prepositsioon ja postpositsioon!). Näiteks Dionysius (II saj. lõpp e.m.a.) defineeris prepositsiooni järgmiselt: prepositsioon on sõna, mis süntaktilistes konstruktsioonides asetseb kõigi teiste sõnaliikide ees (Lyons, 319).

Peab märkima, et metodoloogiliselt on võimatu korrektselt defineerida sõnaliiki ta süntaktiliste omaduste põhjal. Seepärast ei ole täpne ka eesti keeles kasutatav termin kaassõna, mis osutab vaid süntaktilistele omadustele, õigem oleks terminina kasutada suhtesõna.

Alles Port Royali koolkond on kaassõnu vaadeldud kui üldist vahekordade väljendust, kui suhtepartiklit - particules de relation (Brøndal, OPFM, 82; Brøndal, TP, 5).

Nagu juba eespool mainitud, on pre- ja postpositsioonid tähenduslikult identsed käändelõppudega. Generatiivse grammatika terminit kasutades võib öelda, et

tihti on see, kas konkreetset väljendist kasutatakse käändelõppu või kaassõna, keele pindstruktuuri nähtus (Fillmore, CC, 15; Lyons, 303). Nii käsitlebki näit. J. Kuryłowicz kaassõnu kui morfeeme (Kuryłowicz, 131-150).

Enamasti, kui keeles on võimalik mingit suhet väljendada kas flektiivselt, käändelõpu abil, või abisõna abil, siis esimese funktsioon on enam abstraktne, teisel aga enam konkreetne (Lyons, 304). Näitena võiks tuua eesti lauale ~ laua peale, handi päsana ~ pasan õxtija 'id.' jt.

Kaassõnaliste ühendite ja käändeliste vormide sisulist sarnasust on esmakordselt märkinud A.F. Bernhardi oma teoses „Anfangsgrunde der Sprachwissenschaft“, mis ilmus Berliinis 1805a a. (Fillmore, CC, 15). V. Brøndali andmeil on aga käänete ja kaassõnade sisulist lähedust märgitud juba XVI saj. Itaalia grammatikates, kus neid nimetatakse vastavalt segni de' casi 'käände märgid' ja vicecasi 'asekäänded' (Brøndal, TP, 10).

Mõned kaassõnad on nagu täistähenduslikud sõnad - eelkõige kehtib see kohta näitavate kaassõnade suhtes, mis kannavad endaga semantilist informatsiooni. Seevastu mitmed teised kaassõnad on lahutamatult seotud teatud konkreetse verbi süntaktiliste omadustega (Fillmore, PCEP, 23).

2. Postpositsioonide geneesist. Soome-ugri keel-
te postpositsioonid on arenenud substantiividest, mis
algupäraselt on koos mõne teise substantiiviga moodus-
tanud süntagma, milles praegu postpositsioonina esi-
nev sõna oli põhisõnaks ja praegune põhisõna selle
atribuudiks. Substantiivi muutudes postpositsiooniks
omandas algselt atributiivne element järk-järgult põ-
hisõna funktsiooni, samal ajal kui teine substantiiv
aegamisist oma esialgse tähenduse minetas ja muutus
semantiliseks elemendiks, mis praeguse põhisõna tä-
hendust täpsustab. Sellisele arenguloole osutab muu-
hulgas asjaolu, et postpositsioonile võib mitmetes
keeltes liituda possessiivsufiks, näit. soome takana-
ni, luotanne, ersamordva stol' alon 'minu laua all /=laua
all-minu/' (Hakulinen, SKRK³, 406; Oinas, 8-9; Ré-
dei, Postpositionen, 201; Sebestyén, FUF XXXV, 264jj.;
Stoebke, 2; Tauli, 44; Мереуцнко, 67-68).

Me teame, et igale muutusele keeles on eelnenud
muutus kõnes. See kehtib kõikide sõnaliikide, seal-
hulgas ka postpositsioonide tekkimise suhtes. Nimelt
mitte üks sõnaliik ei muutu teiseks, vaid lauses olev
sõnaühend hinnatakse ümber ja kujundatakse teist lii-
ki sõnaühendiks. Algselt oli postpositsioonil (siis,
kui ta oli veel iseseisev täistähenduslik sõna) va-
hekord kahe teise sõnaga lauses. Näiteks ungari lau-
ses a fa mögött áll oli kaks süntaktilist vahekorda:
'puu tagumine pool' ja 'seal ta seisab'. Esimene vahe-

kord oli possessiivne, teine adverbiaalne, kusjuures possessiivset võib pidada primaarseks. Keeles kasutati seda süntagmat kui terviklikku ühendit lause ülesehitamisel, ühendades ta verbiga kui adverbiaali : fa mög + áll (Fokos, NyK LVIII, 61; Sebestyén, FUF XXXV, 266). Kasutades arhailist süntagmat fa mög kui adverbiaali, mis nõudis lokatiivset suunda, kujuneski süntagmaühend a fa mögött áll. Sõna mög leksikaalse tähenduse taandumine, resp. lokatiivlõpu vahekorratähenduse difusioon, ongi viinud postpositsionaalühendini fa mögött. Selliste possessiivühendite adverbiaalne kasutamine oli üldine arvatavasti juba soome-ugri aluskeeles (Fokos, NyK, LVIII, 77).

Semantika seisukohalt vaadatuna toimub postpositsioonidega protsess, mis peab kokku sulatama sõnatüve esialgse, leksikaalse tähenduse ja sõnaga liitunud üldisema vahekorra tähendusega adverbiaali lõpu. Sellise difusiooni tulemusena tekibki spetsiaalne vahekorda tähistav sõna. Kõigepealt on muutunud ruumilisi vahekordi näitavateks postpositsioonideks asendi, koha ja kehaosade nimetused (Fuchs, FUF XXIV, 304 j.j.).

3. Postpositsioonide suhetest teiste sõnaliikidega. Kui me saame aru, et postpositsionaalne ühend on tekkinud süntagmast, siis on selge, et see kujutab

endast aeglast, pika üleminekustaadiumiga protsessi. Seepärast tuleb tihti ette, et konkreetse keelelise analüüsi puhul on raske öelda, kas tegemist on postpositsiooniga või veel iseseisva täistähendusliku sõnaga. Näiteks eesti keeles abil (Ta tegi seda oma sõprade abil), sabas (Lapsed tulid ema sabas), handi pitarən (imenən ikenən ülle n. xōn wšš pitarən (Steinitz, OVE I, 101) 'eite-taati elasid tsaarilinna äärel'; pāsan pitāra omsa! (Seilenthal) 'istu laua äärde!').

Ei tekita raskusi arvata postpositsioonide hulka selliseid sõnu obliikvakäändes substantiivist, mille tähendus on lihtsalt mõistetav, kuid mida tänapäeva keeles ei esine, näit. eesti eel, liivi jeds, vadja eellä, vepsa edel, soome edellä (< *ete).

Sagedamini kohtame aga juhtumeid, kus aluseks olev substantiiv on ka tänapäeva keeles täielikult kasutatav. Näiteks soome puun juurella võime tõlkida otseselt : 'puu juure peal', s.o. juurella on allatiiv sõnast juuri. Aga näites patsaan juurella 'ausamba juures' on aluseks oleva substantiivi põhitähendus tuhmunud, kadumas (Stoebke, 6). See on esimene aste üleminekul iseseisvast substantiivist suhtesõnaks. Nagu A. Sebestyén on öelnud, algab see protsess siis, kui suhtemoment saavutab ülekaalu sõna tegeliku tähenduse suhtes, ja lõpeb siis, kui sõnal on säilinud ainult suhte funktsioon (Sebestyén, FUF XXXV, 273).

Problemaatiline on ka postpositsioonide ja adverbide eristamine. Nimelt on neil sisuline ja vormiline sarnasus : mõlemad kategooriad on lauses adverbiaalsete sõnaühendite elemendid, mõlemal on tihti sama päritolu ning ka ühesugused lõpud. Näiteks ungari itt, ott ~ mellett, allatt.

Morfoloogilisest seisukohast on iseseisvad adverbid ja postpositsioonid tihti ühed ja samad sõnad. Näiteks soome Talon edessä oli rahi 'Maja ees oli pink', Edessä oli rahi 'Ees oli pink'. Ebaõige on aga pidada postpositsioone ja adverbe süntaktiliselt võrdseteks, sest neil pole lauses ühesugune ülesanne. Adverb on iseseisev, täistähenduslik lauseliige, postpositsioon aga pole seda, lauseliikme moodustab ta vaid koos põhisõnaga (Sebestyén, FUF XXXV, 265).

Samuti on problemaatilised juhtumid, kus postpositsioone tarvitatakse personaalpronoomeniga ühenduses, näit. soome lähelläni, sinun lähelläsi; ungari mellém 'minu juures', melletted 'sinu juures'; handi ma ewatema 'minust', nān χōšanen 'sinu juurde'. A. Sebestyén peab selliseid vorme iseseisvateks adverbideks, mis on arenenud postpositsioonidest (Sebestyén, MNN, 14). Vastupidist seisukohta esindab K. Keresztes, kes peab neid postpositsioonideks, millel on juurdemõeldav põhisõna, mida ta nimetab O-põhisõnaks. Nii saab soome lauses Edessäni oli rahi juurde mõelda põhisõna (minun), mida aga lauses Edessä oli rahi teha ei saa (Keresztes, 48-49). Handi keeles on tund-

matud esinemisjuhud, kus personaalpronoomen puuduks, seepärast loeme kõik sellised vormid handi keeles postpositsioonide hulka.

II. A N A L Ü Ü S I T A V M A T E R J A L

Käesolev töö käsitleb handi keele põhjamurrete postpositsioone. Töö laad on induktiivne : autor püüab süstematiseerida konkreetset keelelises materjalis leitud postpositsioone, mitte aga kohandada mõnd subloogilist süsteemi handi keelematerjalile.

Esitatav keeleaines on kogutud autori poolt ekspeditsioonil Handi-Mansi rahvusringkonnas Berjozovi rajoonis Kazõmi külas 1971.a. augustis. Keelejuhtideks olid :

Zoja Lozjamova, sünd. 1939.a. Pomotis, elab Kazõmis

Nikifor Voldin, sünd. 1901.a. Pomutis, elab Kazõmis

Tatjana Moldanova, sünd. 1951.a. Juilskis,

elab Kazõmis

Mihhail Zahharov, sünd. 1890.a. Amnjas, elab

Kazõmis.

Handi keelematerjali üleskirjutusi aitas 1971.a. oktoobris täpsustada Aleksei Sengepov, sünd. 1933.a. Juilskis, elab Hantõ-Mansiiskis.

Kõik keelejuhid on kazõmi murde Amnja murraku alalt ja seetõttu pole mainitud, milline näide on kellekt pärit, ära on toodud vaid materjali koguja, s.o. käesoleva diplomitöö autori nimi.

Materjali kirjapanemisel on autor kasutanud fonoloogilist transkriptsiooni, mis on välja töötatud W. Steinitzi ja K. Rédei poolt. Kazõmi murdes on eristatud järgmisi foneeme :

1. silbi vokaalid

ɔ	a
ɔ̃	e
<hr/>	
õ	ä
ũ	ĩ

Järgsilpides on eristatud vokaale a, e, i, ɔ, hiilistes vene laenudes ka mõningaid teisi.

Konsonandid

p	t	t'	k
m	n	n'	ŋ
	s	s'	š
		c'	č
w		j	χ
	rʌ	lʌ'	

Peale autori Kazõmi murdealalt kogutud materjali on käesolevaks analüüsiks kasutatud asjaomasest kirjandusest sedeldatud materjale teiste põhjamurrete kohta. Murdealade geograafilist paiknemist võib jälgida kaardilt töö lisas. Üldisi andmeid handi keele ja elu-olu kohta on autor varem esitanud (Seilenthal, KK 1969, 228-231; Seilenthal, K 1969, 205-209; Seilenthal, SS, 189-200; Seilenthal, N 1970, nr.9, 34-37; Seilenthal, MG 1971, nr. 4, 19-20).

Sedeldatud materjal pärineb järgmistest teostest:

n i z j a m i murre K.F. Karjalaineni sõnaraamatust (KT);

š e r k a l i murre W. Steinitzi handi rahvaluule kogust (Steinitz, OVE I) ja handi lugemikust (Steinitz, OGC) ning P. Životikovi handi keele grammatikast (Kubomukob);

k a z õ m i murre K. Rédei tekstivalimikust (Rédei, NOT), J. Russkaja handi keele õpikust (Русская) ja J. Pápay karulaulude valimikust (Pápay, ÉOM);

s õ n j a murre W. Steinitzi handi rahvaluule kogust (Steinitz, OVE I);

m u ž i murre K. Rédei handi lugemikust (Rédei, NOC);

š u r õ š k a r i murre W. Steinitzi sõnaraamatust (Steinitz, Wb.)

o b d o r s k i (salehardi) murre J. Pápay põhjahandi tekstidest (Pápay, ÉONyt) ja K.F. Karja-

laineni sõnaraamatust (KT) ning

s a k r a a l s e d tekstid A. Reguly paran-
dist avaldatud valimikes (Pápay, ONGy; Pápay, ÉOM,
OH I, OH II, OH III₁ ja OH III₂).

Vähemal määral on näitematerjali võetud teis-
testki allikatest. Kõigi autorite kirjapanekute viis
on säilitatud muutmatult.

Töö põhiosa on üles ehitatud järgmiselt. Post-
positsioone anaküüsitakse tähestikulises järjekorras,
mida kasutas W. Steinitz oma handi keele dialeкто-
loogilis-etümoloogilises sõnaraamatus (Steinitz, Wb.,
015): vok./č/j/γ/k/l/l'/λ/λ'/m/n/n'/n/p/r/s/s'/t/t'/w.

Iga postpositsiooniartikli esimese punktina
esitatakse selle postpositsiooni variandid ~~xxi~~ põhja-
handi eri murretes, analüüsitakse, millisest sõnast
kõnealune postpositsioon on arenenud, vaadeldakse
selle sõna vasteid sugulaskeeltes ja morfoloogilist
ehitust. Teiseks vaadeldakse postpositsiooni tähendu-
si koos näitelausetega, mis on valitud autori umbes
900 postpositsioonide kohta käivat tekstinäidet sisal-
davast perfokartoteegist. Näitelaused on tõlgitud
käesoleva töö autori poolt. Enamasti pole tõlge sõna-
sõnaline, vaid on kohandatud eesti kirjakeelele. Kõige
vähem on säilitatud handi keele sõnajärge, mis eesti
omast tunduvalt erineb. Sõnad, mis on tõlkele lisatud
parema arusaadavuse huvides, esitatakse ümarsulgudes.

Seda põhimõtet ei ole rakendatud isikuliste asesõnade puhul. Possessiivsufiksid on tõlgitud isikuliste asesõnadena või tõlkes mõnikord ka ära jäetud. Vajaduse korral on kaldkriipsude vahel antud sõnasõnaline tõlge.

Enamik handi keele postpositsioone märgib kaht erinevat ruumisuhet :

- 1) asukohta ja paigalolekut
- 2) suunda ja liikumist kuhugi.

Selliste kaht ruumisuhet väljendavate postpositsioonide puhul vaadeldakse punktis 2.1. neid tähendusi, mis on seotud liikumisega, ja punktis 2.2. neid tähendusi, mis on seotud paigalolekuga, s.o. objekti asukohaga.

Liikumissuunda kuskilt väljendatakse tavaliselt postpositsiooni ewəʌt abil. Vähemal määral leiavad kasutamist liitpostpositsioonid, mille teiseks komponendiks on ewəʌt. Samuti moodustatakse liitpostpositsioone postpositsiooni eʌti abil, sel juhul on tähendus prolatiivne. Selliseid liitpostpositsioone vaadeldakse alapunktis 2.3.

Näitematerjal esitatakse järgnevas murrete järjestuses: nizjami (Ni.), šerkali (Šer.), kazõmi (Kaz.), sõnja (Sõ.), muži (Mu.), šurõškari (Šur.), obdorski (O.)*murve* ja sakraalse sisuga (sagr.) tekstid.

Kolmandas alapunktis vaadeldakse, kas antud post-

positsioonile on fikseeritud vasteid handi keele teistes murderühmades. Lõunahandi vasted on võetud S. Patkanovi grammatikast (Patkanow-Fuchs, LFSO) ja M. A. Castréni grammatikast (Castrén, VOS²), idahandi vasted N. Terjoškini vahhi murde grammatikast (Мерешкун, ОДХЯ I). Samuti vaadeldakse, kas sugulaskeeltes on selliseid postpositsioone, mis on tulenenud vastava handi postpositsiooni aluseks oleva sõnatüvega etümoloogilises vastavuses olevast sõnatüvest. Vaadeldakse ka analoogilisi arenguid eri keeltes, kus samatähenduslik sõnatüvi, mis pole etümoloogilises suguluses vastava handi sõnatüvega, on arenenud postpositsiooniks.

oxtija ~ oxtijan

1. Postpositioon Ni.Šer. uxtija ~ uxtana,
Kaz. oxtija ~ oxtijan, PB oxtina on vastavalt ~~l~~ha-
tiivne (-a) ja lokatiivne (-na, -an) vorm sõnast
V. Vj. VK oxti, ... Ni.Šer. uxtā, Kaz. oxti, (Sõ. puu-
dub), O. (harv.) oxti 'nobepxHocm6, bepX, Oberfläche,
oberer Teil' (Steinitz, Wb., 32), mis on omakorda deri-
vaat sõnast oxt (V. Vj.), VK Vart. oxt (uŋəm), Mj. Trj. oxt
Trj. (ka) oxt, J. ow (uwm), DN DT Fil. KoP Koš. Kr. Sav.
Ts. ux, DT KoP Kt. (ka) õx-, Kam. õx-, Ni.Šer. ux,
Kaz. Sõ. Pit. O. õx, Patk. ūx, PB oxt, ox 'roura, Kopf'
(Steinitz, Wb., 30).

2.1. Postpositioon oxtija esineb järgmistes tä-
hendustes:

a) kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses
'peale'

(Šer.) āmet-imā jinq'k xōšmattas, toxtāttaste, ūtas
ūxtija pon'satta. (Steinitz, OVE I, 303) 'tädi
soojendas vett, pesi teda, pani pingi peale'

(Šer.) tam juw'ttem tome jētṅ sunna tome tūrəm sunna
ūtta ij swəp kāwrəm jinq'pə tāpət s'ōras, ij
swəp xūt s'ōras ūxtija. (Steinitz, OVE I, 252)
'selle ma viskan tolles õhtunurgas, tolles
maailmanurgas oleva ühe suudmega kuuma veega
seitsme mere, ühe suudmega kuue mere peale'

- (Šer.) nim norə ɔwa ūtas ūytija ānet ɔm'səs. (Steinitz, OVE I, 282) 'ta asetatas taldriku pingile naistelavatsi otsas'
- (Kaz.) χilijem, ma hōnem ɔxtija ɔmsa! (Seilenthal) 'mu lapselapseke, istu mu nima peale!'
- (Kaz.) āktaṁ wəńsimōt pāsana ɔxtija pōnsa. (Seilenthal) 'korjatud marjad on pandud laua peale'
- (Kaz.) kūwəs' mɔl'si ɔxtija lɔtətla. (Seilenthal) 'gus pannakse malitsa peale'
- (Kaz.) Уса нѣбремѣм ѣмѣлѣ нармаум ɔхмыя пѣнсѣлѣлѣ. (Русская, 204) 'kõik lapsed panid oma käed koolipingi peale'
- (Kaz.) nepek pasana ɔhtija pene! (Шмеуиуу, Oŕ, 206) 'raamat pane laua peale!'
- (Kaz.) met ĩlan werla lel aj nōraṁ, si ɔxtija ɔmas-la lĩpaṁ-ōt. (Rédei, NOT, 36) 'kõige alla tehaakse madal väike pingike, selle peale asetatakse kirst'
- (Kaz.) lĩpaṁ-ōt nūm-peləka pa nōraṁ werla, si nōraṁ ɔxtija lerəṁ'la tōntĩ, jĩṅk al pĩtas lĩpaṁ-ōta. (Rédei, NOT, 36) 'kirstu peale tehaakse teine pingike, selle pingikese peale pannakse kasetoht, (et) vesi ei satuks kirstu'
- (Kaz.) lɔmət-sōxlan pa ar-sĩr aj pōrməslan pōnla-jət lĩpaṁ-ōta, ɔxlan pa pəpəl jĩṅ'-mäntĩ-ōt ɔxtija mūj-pa jĩṅ'-mäntōt pənəṁ. (Rédei, NOT, 36) 'ta riided ja mitmesugused väiksed asjad pannakse kirstu, ta narta ja paat pannakse vee-

äravoolu-asja peale või vee-äravoolu-asja
kõrvale'

b) ajamäärusena

(Ni.) tūŋ uχtija (Steinitz, Wb., 33) 'suve läbi'

c) otstarbemäärusena

(Šer.) tūw kāt sēmja uhtija rupijtas. (Steinitz,
OGC, 81) 'ta töötas kahe perekonna jaoks'

2.2. Postpositatsioon õχtijən esineb järgmistes
tähendustes:

a) kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses
'peal', šerkali murdes üldisema kohatähendusega

(Šer.) atə iχtəm t5n tij w5š ūχtəna, atə iχtəm
pon tij w5š ūχtəna (Steinitz, OVE I, 301)
'sinu soone-lõpu otsa riputatud linnas,
sinu saapanööri-lõpu otsa riputatud linnas'

(Šer.) samtə ɣn ɔm^csəm w5š ūχtəna titŋa šūštə ij
āmp an χ isəs. (Steinitz, OVE I, 299) 'süda-
metu tsaari linna peal polnud ühtki elavalt
jooksvat koera alles jäänud'

(Šer.) tēpən ūχtəna ākarnən pūra šnən karijtanən
orijtanən. (Steinitz, OVE I, 281) 'esikus
urisevad-ruigavad koer (ja) siga'

(Kaz.) jenk əhtinə zakəɫ əɫəs. (Умеѣнуу, 09, 213) 'hül-
jes magas jää peal'

(Kaz.) katra, χn kqr əntəm wqs, tūt ānīsət rat
õχtijən χət nīpījən. (Rédei, NOT, 34) 'va-

nasti, kui polnud ahjusid, tehti tuld
lee peal maja sees'

(Kaz.) юх эхмнүн лаңку омаси. (Русская, 56) 'puu
peal istub orav (NB! mitte'puu otsas ') '

(Kaz.) Нови лось эхмнүн шобур ан кэл. (Русская, 95)
'värske lume peal pole jänes nähtav'

b) ajamäärusena

(Šer.) pätlam at uxtəna (Steinitz, Wb., 33) 'pimedal
ööl'

(sagr.) tam naj oxtina (Pápay, ONGy, 15) 'sel päeval'

(sagr.) tam sus oxtina (Pápay, ONGy, 30) 'sel sügisel'

c) abinõumäärusena

(Šer.) ōwas-miř-jox jur uxtəna šār-jox tašəna jī-
sət (steinitz, Wb., 33) 'põhjamaarahvaste jõu
abil said šamaanid rikkaks'

(Kaz.) V.Stejnic još əhtinb 'toimetaja W.Steinitz /=
W.S. käe abil, käe peal/'

3. Antud postpositsioon esineb ka lõunahandis:

oxtena, oxten 'oben, auf': nēŋ sāpet oxtena xui kēt
ātana, xui sāpet oxtena nēŋ kēt 'kui mehe käsi puh-
kab naise kaelal, (puhkab) naise käsi mehe kaelal'

II:68; tavet oxteja kēŋōt 'ta hüppas oma hobuse
selga' II:110 (Patkanow-Fuchs, LFSO, 111); oxteja, Surg.
ogoteja'(Dat.)'auf, obenauf, eig. ins Obere'; oxtena,
Surg. ogotena '(Loc.) auf, obenauf, im Obern'; oxtī-
wet, Surg. ogotejeux, ogoteji '(Abl.) von oben' (Cast-
rén, VOS², 67) ja idahandis: oymaja 'на (кыга?)', oymaŋə

'на (где?): нарм оушнја 'laua peale', нарм оушннэ
 'laua peal', оу оушнја 'pähe, pea peale', оу оушннэ
 'peas, pea peal' (Перешкин, ОДХЯ I, 75).

Sõna tähendusega 'pea' on muutunud postpositiiv-
 niks ka läänemeresoome keeltes, näi. sm (pää >) päällä,
päälle, päältä, vdj pälē, pällä, pältä (Ariste, VKG,
 120), ee peale, peal, pealt (Wiedemann, Gramm., 559-
 561).

ՉԼՁՆՅԱՆ

1. Postpositatsioon Kaz. ՉԼՁՆՅԱՆ, O. ձևընա on lokatiivne vorm (-na,-ն) sõnast ալաղ (V.-Vj.), VT ալաղ, Vart. Mj. ալաղ, Likr. ալաղ, Trj. J. ալաղ, Irt. (DN KOP Kr. jt.) ոտաղ, Ni. Šer. ՉԹՁ, Kaz. ՉԼՁՆ, Sõ. ՉԼՁՆ, O. ալաղ, PB ձևաղ 'начало, Anfang, vorderes Ende; конец, Ende, hinteres Ende' (Steintiz, Wb., 80-81), mis küsimusmärgiliselt on ühendatud mns So⁵wl jt. 'Anfang, Schaden' / lms ^{*}alka- (Collinder, FUV, 71; Steinitz, Wb., 83; Collinder, Comp. Gramm., 388 on küsimusmärk handi vaste eest eemaldatud).

2. Postpositatsioon ՉԼՁՆՅԱՆ esineb järgmistes tähendustes:

a) '(kellegi, millegi) kohta, üle; -st'

(Kaz.) տալ ՉԼՁՆՅԱՆ չօր առ՝սաւ. (Rédei, NOT, 50) 'me vaatame pilti talve kohta'

(Kaz.) ՉԼՁՆՅԱՆ մա նաւրեմտ Ինճստի քիտսալլամ, մյյ լիւ տալ ՉԼՁՆՅԱՆ աղաւտ. (Rédei, NOT, 50) 'kõigepealt hakkasin ma lastelt küsima, mis nad talvest teavad'

(Kaz.) ՉԼՁՆՅԱՆ արիւտ աղ արտ ի ՉԼՁՆՅԱՆ, յօտի միր աօխաւտիյաւստ առքար, միճ-նե ՉԼՁՆՅԱՆ արտ, լիւ աղաւտ ՉԼՁՆՅԱՆ. (Rédei, NOT, 90) 'kõigepealt laulavad nad suuri laule sellest, kuidas rahvas tappis karu, miš-naisest laule, tema elust'

- (Kaz.) śĩ jüpījan jōχtem jōχ līw lelat- jan'lat, pa
sōrma jūwəm χōjaten nōmalmījamat pa lūw mā-
ηlan pōtarnat. (Rédei, NOT, 36/38) 'seejärel
 kokkutulnud inimesed nad sōid (ja) jōid ja
 surnut mälestasid ja temast rääkisid'
- (Kaz.) lūηatmem jüpījan inśasti pītsallam, mūj mā-
ηan pōtarnan pōtar' man wōl. (Rédei, NOT, 50) 'kui
 ma olin lugenud, hakkasin küsima, millest ju-
 tus juttu oli'
- (Kaz.) mūj māηn, pir's īmi, χoll alan? (Seilenthal)
 'mille üle, vaene naine, nutad?'
- (Kaz.) mūη kor'n wōstafka leśatti māη ar pōtarnat,
tōp nemōnti an wernat. (Seilenthal) 'meie kü-
 las räägitakse palju näituse ettevalmistamisest,
 ainult midagi ei tehta'
- (Kaz.) Петроград эвнīm өхмөм хэ револуция мабөм олнун
нөмүрнөс. (Русская, 155) 'Petrogradist saabunud
 mees rääkis revolutsiooni toimumisest /=ilmu-
misest/'
- (Kaz.) Семинара өхмөм өх нана округе экономика Нох
эннөм олнунн округонком предсегамөс доклад
бернөс. (Русская, 154) 'Seminarile saabunud ini-
 mestele pidas ettekande meie ringkonna majan-
 duse tõusu kohta ringkonna täitevkomitee esi-
 mees'

b) finaalaadverbiaalses

- (O.) χui uēləm or-uai alηalna ian'ti louätti iis,
uēlem ien'k-χul alηel uēlda pitsali. (Pápay, ÉONyt,

143-144) 'ta hakkas püüdma oma tapetud vee-
kala, mis nii suureks oli kasvanud, et inimese
poolt jahitavaid metsloomi varitses'

3. Postpositatsioon on fikseeritud ka lõunahan-
dist: ōdenat, ōtēnat 'wegen': menēmen tē-vettāi nāu-
rim ōtēnat 'nad tapavad meie minia lapse pärast' II:156
(Patkenow-Fuchs, LFSO, 159).

Sõna tähendusega 'lõpp,ots' on mitmetes soome-ugri
keeltes arenenud kausaal-finaaladverbiaalse tähendu-
sega postpositiooniks: kS (pon, pom>) ponda, pomla jt.
(Rédei, Postpositionen, 182-188), ung (vég >) végre,
végett: Isten senkit nem késért gonosz végre 'jumal
ei kiusa kedagi kurja pärast'; Ura életének megtar-
tássa végett magát nagy veszedelmekbe avatta 'õma här-
ra elu säilitamiseks saatis ta end suurtesse ohtudes-
se' (Simonyi, Mhat. II, 272), ee (pára) pärast

(Wiedemann, Gramm., 558-559).

ĩlpija ~ ĩlpijan

1. Postpositatsioon Ni.Šer. ĩtpija~ĩtpana ,
 Kaz. ĩlpija~ĩlpijan, Sõ. ilpija~ilpijn, Mu. il-
pijn, PB ilpija~ilpina on vastavalt latiivne (-a)
 ja lokatiivne (-na, -an, n) vorm sõnast Trj. ĩlpi, ...
 Ni.Šer. ĩtpa, Kaz. ĩlpi, Sõ. ĩlpi, O, ilpi, PB
ilpi 'Raum, Stelle unter etwas' (Steinitz, Wb., 62).
 Antud sõna on tuletatud denominaalse sufiksiga -*pp3
 (Lakhsalo, 263)
 sõnast il (V.-Vj.), Vart. il, Likr. il, Mj. Trj.
il, J. il, Irt. (DN Fil. KOP Kr. Ts. Tš.) it, Ni.
 Šer. it, Kaz. il, Sõ. il, O. il 'нуз, внизу, hin-
unter, hinab, nach unten; нухнуу, unterer, unter-
 (Steinitz, Wb., 61). Handi sõna on uurali algupära:
 mns jel / ung alá, alatt / kS ul / udm ul / mr ül
 / md E M al / sm ala / ee ala / lp vuolle // neen
ni / een iðo, iro, ngan nilea, selk yl, kam ilde
ilgän (MSzFgrE, 79-81; Collinder, FUV, 2-3; SKES, 14-15).

2.1. Postpositatsioon ĩlpija esineb kohamäärus-
 likes konstruktsioonides tähenduses 'alla':

- (Šer.) ĩtlna āj x̄p itpija taŋas. (Steinitz, OVE I,
 303) 'seejärel ronis ta paadi alla'
 (Šer.) āj x̄pem itpija mānat pone! (Steinitz, OVE I,
 'pane mind mu paadi alla!'
 (Šer.) noxa pul taŋtet ušnuš itpija juwatsotte.
 (Steinitz, OVE I, 293) 'ta viskas lihatükikese

akna alla'

(Kaz.) Підви́х хви́ бє́лєма є́хн бє́н о́мє́н бє́рєа, нє́нл'є́л
є́гк у́лнє́я ўу́гкє́ э́сї́сє́м. (Русская, 209) 'tal-
vel tehakse kalameeste poolt suur jääauk,
võrgud lastakse jää alla vette'

(Sõ.) paləŋ iki imel āleməsli, šaš lowl šoppi
mōreməsli, jinki norəm ilpija woška sli. (Stein-
nitz, OVE I, 123) 'Pilvevana haaras oma naise,
murdis ta selgroo katki (ja) viskas veepinna
alla'

(Sõ.) ākarijel wšš xuwat xūxət'łital saxat xōn
ēwi išni ilpija joxtəs. (Steinitz, OVE I, 161)
'sel ajal kui koer mööda linna ringi jooksis,
jõudis ta tsaaritütre akna alla'

2.2. Postpositatsioon ilpijan esineb kohamäärus-
likes konstruktsioonides tähenduses 'all':

(Šer.) ušnuš itpəna sōrnə wəx sumət tijmat. (Stein-
nitz, OVE I, 294) 'akna all on kuldne kask
kasvanud'

(Kaz.) pasan itpinə amp et (Шмеўнуу, ОЯ, 213) 'laua
all lamab koer'

(Kaz.) tānən xəlpīnət pa tōxliṅət jenk ilpijan.
(Rédei, NOT, 48) 'talvel püütakse võrguga ja
noodaga jää all'

(Kaz.) amp aj xəp ilpij'n ol. (Seilenthal) 'koer
lamab paadi all,

(Sõ.) pā isíti x̄n̄ ēwi išni ilpijn̄ x̄v̄atlijas.

(Steinitz, OVE I, 161) 'ka samuti tsaari-
tütre akna all jooksis edasi-tagasi'

(Mu.) pašan ilpijn̄ put ɔmasl. (Rédei, NOC, 75-76)

'laua all lamab pott'

(O.) iaŋk ilbina pu iažalt ilis talda pitsa

(Pápay, ÉONYt, 6) 'vee all hakkab ta teda
vastuvoolu tõmbama'

2.3. Postpositatsioonidega ewant ja elti on moodustunud liitpostpositioonid tähendusega vastavalt 'alt' ja 'all (prolat.)':

(Šer.) sitlna x̄itet āj x̄p itp ewat nox nāwrmas.

(Steinitz, OVE I, 306) 'seejärel hüppas ven-
napoeg paadi alt välja'

(Šer.) Aun nouax xom umnu-əbunn kun ɔmrc. (xubomukob, 103) 'kutsikas tuli maja alt välja'

(Sõ.) wɔjlan lāpat puš tomanəŋ x̄t lipijn̄ x̄assət,

x̄ot saxat lij muw ilp ēL jiti wērⁱtlət!

(Steinitz, OVE I, 158) 'mu loomad jäid seitsme-
kordsete lukkudega majja, kuidas saavad nad
maa all tulla!'

(Sõ.) wɔjlan muw ilp **elti** jilət! (Steinitz, OVE I,
158) 'sinu loomad tulevat maa all!'

(Sõ.) muj s̄irn̄ luw jiti wērⁱtlət muw ilp **ēLt!**

(Steinitz, OVE I, 158) 'mismoodi nad saavad
maa all(siia)tulla!'

(Sõ.) χ̄ōt χar ilp ēL wōjlal noχ ētmasət. (Stein-
nitz, OVE I, 158) 'põranda alt tulid tema
loomad üles'

3. Vastav postpositatsioon on fikseeritud ka
lõunahandist: itpena 'unter': īṅ pēdēṅ itpena ta-
vetna tūdai 'nüüd pilvede all teda kantakse hobus-
te poolt' II:14 (Patkanow-Fuchs, LFSO, 105).

Handi sõnatüvega etümoloogilises suguluses ole-
vatest sõnadest on teisteski sugulaskeeltes arene-
nud postpositatsioonid: mns jol(i)-pālt, jol(i)-pāln, jol(i)-
pālnəl (Cañmaxoba, CCM 9, 80-85), ung alatt, alól, alá,
kS ulīn, ulīs jt. (Rédei, Postpositionen, 41-50),
mr əlβālnə, əlβāltən jt. , md alo, alov, alga ,
lp vuoldě, vuollei χ , lms *ala (Stoebke, 257-258).

e^lti

1. Postpositatsioon Ni. Šer. ettə, Kaz. e^lti, ε^lti, Sõ. el^lti, el^l, O. (KT) el^lti, (St.) el^ltti, PB elti, Reg. elti, ällti on tulenenud sõnast el³ (V.), VT ə^l, Vj. VK elä (Vj. eläm), Likr. ə^lə³ (ə^läm), Vart. Mj. Trj. ə^lə³ (ə^län), J. ə^lə³, DN Sog. ə^lə³, DT KOP Tš. ə^lə³, Ni. ə^lə³, Kaz. ə^l, Sõ. əl, O. əl, Ahl. ə^l, PB al 'nokp~~uka~~, Deckel' (Steinitz, Wb., 70). Handi sõnale on vasteid kõigis sugulaskeeltes, välja arvatud ungari: mns äl 'the upper course of a river; south; lid' / kS vy^las 'on'; jöl-vyl 'cream' / udm vyl 'upper part, surface' jöl-vyl 'cream (jöl'milk)' / mr wə^lnə '(being) above, on' / md vel^{ks} 'the highest, topmost part; lid'; lovso v. 'cream' (l. 'milk') / lpLule älle- 'western, northwestern (where the high mountains are)', N ällen 'high (=in a high position in space); äl'dě 'from, from over; upon, over' / sm ylä-, yli- 'over-, super--, upper' // ? neen niine 'being on', ngan nini '(being) on', een hine, selk igyt '(locative of i-)', kam nigän '(being) above' (Collinder, FUV, 69).

Postpositatsioon e^lti on moodustunud sõnast el³ liitsufiksiga -^lt(i).

2. Postpositatsioon ēlti esineb järgmistes tähendustes:

a) kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses 'üle'

(Šer.) ū_vē ēttā tāpət puš kē tūt_vtāste, tāpət tāt
χōt tijaš, ū_vē ēttā χūt puš ke tūt_vtāste,
χūt tāt χōt tijaš. (Steinitz, OVE I, 262)

'kui ta teda seitse korda üle pea viskas, tekkis seitsme sülla (kõrgune) maja, kui ta teda kuus korda üle pea viskas, tekkis kuue sülla (kõrgune) maja'

(Sõ.) luw ōw χōp ēlti jēll kurmemaš, wōj lal pā
luw jupeln jēll nāwarmašət. (Steinitz, OVE I, 152) 'ta sammus üle ukseläve minema, ta loomad hüppasid samuti tema järel sinnapoole'

b) kohamääruslikes konstruktsioonides prolatiivses tähenduses 'mööda, kaudu'

(Šer.) χutam, nātā kurt ettā šij māntam. (Steinitz, Wb.⁷¹ kolme, nelja küla kaudu läksin sinna'

(Sõ.) nēlal χotān χorət puləp wus ēlti tuta alla
li. (Steinitz, OVE I, 91) 'naiste luigeriided süütab ta korstna kaudu põlema'

(Sõ.) nūmən pāwR χūl ēlti kim ētāš. (Steinitz, OVE I, 91) 'üleval ronis ta palkidevahelise praod kaudu välja'

(Mu.) mā ūχlem lōš ēlti ma₁nl. (Rédei, NOC, 75) 'minu narta sõidab mööda lund'

Liitpostpositiivne, mille teiseks komponendiks on el'ti, on käsitletud postpositiivniartiklites l'pija~l'pijn, kütö ja l'pija~l'pijn punktina 2.3.

c) kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses '(kellestki, millestki) mööda'

(Šer.) Hēm byma žmmnq mannc. (Kubomukob, 100) 'nool läks põhjapõdrast mööda'

(Kaz.) zol žuv eřteřa man's. (Umeŭny, 09, 213) 'nool läks temast mööda'

d) daativses funktsioonis

(O.) ašem el'tti lāwsžm. (Steinitz, Wb., 71) 'ma ütlesin oma isale'

(O.) ewi el'tti nān māsem. (Steinitz, Wb., 71) 'ma andsin tüdrukule leiba'

(sagr.) num-tōrəm āšēmen elti (Pápay, ONGy, 45) 'meie isale num-tōrəm'ile'

e) ajamääruslikes konstruktsioonides tähenduses 'ajal, jooksul'

(Sõ.) šiti ūltuw ēl'ti pā χatL šiti χasšs, tam nāl-
met χatL šiti χasšs. (Steinitz, OVE I, 76) 'sel ajal, kui me niimoodi elame, möödus nii teine päev, möödus nii neljas päev'

(Sõ.) šiti jēšařtel ēl'ti nāj loņti pitšs. (Steinitz, OVE I, 76) 'sel ajal, kui nad niimoodi tülitsesid, hakkas päike loojuma'

(Sõ.) mēt jūχot šiti mantew ēl'ti lšra ētsuw. (Steinitz, OVE I, 78) 'lõppude lõpuks jõuame niimoodi sõitmise ajal järvele'

(Sõ.) s'iti ũltel ēLti wōj wēlti ḥox₂s wēlti
poraja jis. (Steinitz, OVE I, 107) 'kui nad
 niimoodi elasid, saabus loomajahi, soobli-
 jahi aeg'

g) ablatiiv-elatiivne funktsioon. Nimelt puudub sõnja ja muži murdes postpositsioon ew₂nt, mis ülejäänud põhjamurretes on üldine ablatiiv-elatiivi väljendaja. Oletatavasti on sõnja ja muži murdes *ew₂lti ēLti postpositsiooni ēLti analoogial. Et aga postpositsiooni Sõ. ēLti, Mu. ēlti tähendused on analoogilised teiste põhjamurrete postpositsiooni ew₂nt tähendustega, siis on õigustatud ablatiiv-elatiivse funktsiooni vaatlemine mitte antud ühenduses, vaid postpositsiooni ew₂nt puhul.

3. Postpositsioon e₁ti esineb ka lõunahandis: edēpta, etta 'über': nai-edēpta nāvérmōt 'ta hüppas üle tule' II:128; pum etta menōt 'ta lendas üle rohumaa' II:140 (Patkanow-Fuchs, LFSO, 103).

Handi sõnatüvega etümoloogilises suguluses olevast sõnatüvest on arenenud postpositsioonid ka mitmetes sugulaskeeltes, näit. kS viljn, viljs jt. (Rédei, Postpositionen, 12-13), mr β₂lna, β₂lets, β₂län, md velkska, lp âlá, âldě, sm yllä jt., ee üle (prep. ja postp.) (Wiedemann, Gramm., 567-568).

artn

1. Põhjahandi postpositatsioon Šer. āRna, Kaz. artn, O. ārdan, Reg. arteman on lokatiivne vorm (-na, -n, -an) sõnast art (Irt.: KoP Sav. Ts.), Ni. Kaz. art, Šer. ar, art-, O. art, PB art, Ahl. art 'Zeit / бремя; Art / шаг' (Steinitz, Wb., 175).

2. Postpositatsioon artn esineb järgmistes tähendustes:

a) temporaalses, 'ajal, silmapilgul'

(Šer.) śi āRna tāpat noxas patat ūR tanemas. (Steinitz, OVE I, 247) 'sel silmapilgul seitsme soobli kõrgune kangelane sisenes'

(Šer.) ūn't xuwat šūštāt kāša ij āRna ōm'sam topasnan xōstnan xōsa joxtas. (Steinitz, OVE I, 281) 'läbi metsa sammumise ajal jõudis ta ühel ajal ehitatud aida (ja) maja juurde'

(Šer.) śi āRna posat tom pēlāk ēwat ōjka orattījman jinka estamtas. (Steinitz, OVE I, 307) 'sel silmapilgul viskus jõeharu teiselt poolelt onu / =karu/ mõmisedes vette'

(Šer.) śi āRna āket-ōjka jūx pujna naxxatās. (Steinitz, OVE I, 260) 'sel silmapilgul hakkas ta onu puu all kõvasti naerma'

(Šer.) tuw pākmat āRna ūx soxat nox ponam'sattā. (Steinitz, OVE I, 260) 'ta ehmmise ajal pani ta

oma peanaha pähe'

(Šer.) ūtəp tānəta kērəptəman āRna tuw ūtəp ēwət
jinka mar'təs. (Steinitz, OVE I, 239) 'sel ajal
 kui nad viskusid magamistelgi katusele, (vli-
 pas) ta magamistelgist (välja ja) sukeldus
 vette'

(Kaz.) wəj wənti jəx wənpəs ewənt jəxətmeł artn
χəšim χəta lənsət. (Seilenthal) 'Jahimehed
 sisenevad jahilt tulles sooja majja'

(Kaz.) nīk jəxətmeł artn ij iki šaš-ləpa lələs.
 (Seilenthal) 'kui ta läks alla (jõe äärde),
 istus üks vanake aerudel'

(Kaz.) jəx jəxətmeł artn ašəm jəl n. (Seilenthal)
 'minu kojujõudmise ajal (oli) isa kodus'

(Kaz.) kīm etmeł artn nāwremət İsa χəntasət. (Seilen-
 thal) 'kui ta väljus, jooksid kõik lapsed
 laiali'

(Kaz.) ləs ləlati artn mūn χ ū l l ə r a mənluw.
 (Seilenthal) 'lume sulamise ajal me sõidame
 Hullori'

(Kaz.) Нəy бəчəлəмəн армн лυк нəх нурлəс. (Русская, 156)
 'kui sa lähenesid, lendasi metsis üles'

(Kaz.) Əxu ləyšmeł армн ай əвəл нəх кулəс. (Русская, 157)
 'kui ma sisenesin majja, ärkas mu väike tü-
 tar üles'

(Kaz.) Вəнмə əхəшмəб армн бəн курмυ бəйшубу бəчмсуб.
 (Русская, 166) 'metsa minemise ajal me nägime
 tohutu suurt põtra'

(sokr.) śi-kēmi arṭemən ma (Pápay, ONGy, 249) 'sel ajal
mina'

(sokr.) śi-vuži ārṭemən ma (Pápay, ONGy, 250) 'seejä-
rel mina'

b) komparatiivses tähenduses

(O.) nən-ārdən jàχ (Pápay, ÉONyt, 143) 'inimesed
nagu teie'

ĭti

1. Postpositatsioon. Ni.Šer. ĭtə, Kaz. Sõ. ĭti, O. iti, PB iti on arvatavasti tulenenud substantiivsest numeraalist Šer. Kaz.Sõ. ĭt 'eins' (Steinitz,Wb.,16).

2. Poatpositatsioon ĭti esineb võrdlusmääruslikes konstruktsioonides:

(Šer.) kāman śārat mir kuṭ pēṭṇa kuṭ pirəm itə
š̄mij^ḏt. (Steinitz,OVE I,249) 'väljas piri-
seb (nii) palju rahvast nagu tihe sääseparv,
(nagu) tihe parmuparv'

(Šer.) ṣṭyb boxcap um oc uap uṛa ūuc. (Kubomukob,101)
'ta muutus kavalaks nagu rebane'

(Kaz.) iṭn joh aj voj iti jan ḥṭ t. (Umeūhuu,09,213)
'all käivad inimesed nagu hiired'

(Šõ.) āmpət iti āl ḥorta! (Steinitz,OVE I,72) 'ära
haugu nagu koer /=koerad/!'

(Sõ.) śi jās ṇṇ ow ṣ lə ṇ p i l i p i k i at
ūjətti ḥū iti noḥ lṣj^ḏs. (Steinitz,OVE I,60)
'nende sõnade peale tõusis ow olan pilip-vana-
ke üles kui mitteteadja mees'

(Sõ.) kēwn tāšen wṣt iti marijəl, āsn lṣw tāšen
mis tāšen wṣt iti marijəl! (Steinitz,OVE I,75)
'Uralis(t) tormab põdrakari nagu tuul,Obil(t)
tormab su hobusekari, su lehmakari nagu tuul!'

(Sõ.) in poslaŋ jōx p i l i p iki jupijŋ kēl iti
šlməssət, šiti wuti matsət. (Steinitz, OVE I, 64)
 'nüüd reastusid harujõe inimesed pilip-vanakese
 järele nagu kōts, niimoodi kaldale läksid'

(Sõ.) nāj lonəm kēman xōpət wāsi olŋas iti nik lōra
xuwləsət. (Steinitz, OVE I, 77) 'kui päike loo-
 jus, sõitsid paadiš nagu part oma poegadega
 järvele'

3. Postpositsiooni iti vaste on fikseeritud ka
 lõunahandist: -īD3: DN (folkl.) tōuīD3 'siksi, sen-
 tähden(pä) / darum, (eben) deswegen'; Kr. -īt3 'jälki-
 liite, merkitsee tapaa / suff., bezeichnet die art und
 weise': xāntitīt3 ut 'elää ostjakkien tavoin'; rutət-
īt3 'veneläisten tavoin' (KT, 102a); -īda: 'gleich,
 gleichwie': tu ōmsem vočət kunžep-penk-īda mērt tu-
rodet 'linn, kus ta elas, paistis nagu kammipii' II:110;
sorhīda jem dēt vāgōt 'ta nõudis soomusrüüd, säravat
 nagu kuld' II:18 (Patkanow-Fuchs, LFSO, 155).

On raske otsustada, kas lõunahandis on tegemist
 liitega või postpositsiooniga, sest Karjalainen on
 ka põhjamurrete näited märkinud kui liitelised. Käes-
 oleva töö autor kaldub aga arvama, et īD3 on ka lõuna-
 murretes postpositsioon. Võrreldgem sellega seoses seda
 tööka, et K.F. Karjalainen on põhjamurrete ablatiiv-
 elatiivse postpositsiooni ewənt tõlgendanud kui käände-
 lõppu (Karjalainen-Vértés, 299, 308, 330-332). Üks näide
 on Karjalaiseltki, kus iti on märgitud iseseisva sõnana:
 (O.) pānnin idi xōiə1 (KT, 710a) 'magab raskesti / =na-
 gu luts/.'

itn

1. Postpositatsioon Sõ. itn, it~~o~~ln, PB itn^c,
 Reg. ittnä, O. itna (Steinitz, Wb., 205) on lokatiivne
 vorm i- pronominaaltüvest, vrd. V. VT Vj. Trj. Irt.
 (DN KoP Kr. Ts.) in, Ni. Šer. Kaz. Sõ. in, Patk. in,
 PB in, Reg. in 'моуко умо, бом ceўzac, менепт, ge-
 rade jetzt, ehen, jetzt, gegenwärtig; der, er, эмом,
 dieser, jener' (Steinitz, Wb., 3). i-pronominaaltüvi
 on uurali algupära, vrd. sm e(ttä), ung ez jt. (Col-
 linder, FUV, 9).

2. Postpositatsioon itn esineb ajamääruslikes konst-
 ruktsioonides tähenduses 'ajal':

(Sõ.) k ā j śi it~~o~~ln joχi manəs. (Steinitz, OVE I,
 107) 'kaj läks sel ajal koju'

(Sõ.) nan śaxa moχti lorten itn jēl nawrma. (Stei-
 nitz, OVE I, 147) 'sa hüppa siis, kui sa sisse
 tuled, otsekoheselt ette'

(O.) manmal itna (Pápay, ÉONyt, 6) 'tema sisenumise
 ajal'

(sagr.) suosmem ittnä (OH III₁, 165) 'minu ratsutamise
 ajal'

(sagr.) ī manma itetn^c, ī jīṭan itetn^c (Pápay, ÓNGy, 251)
 'sel ajal, kui ta läheb, sel ajal, kui ta tu-
 leb'

Vormid it~~o~~ln jne. on arvatavasti 3. isiku possessiiv-
 sufiksiga varustatud vormid.

ewəlt

1. Postpositiooni Kaz.St. ewəlt, ewəlt-,
 (kons. ees) ewəlt, Kaz.(KT) ewəlt, ewəlt, Kaz.Pol.
ewəlti, Keu. Ni. Šer. ewəlt (ewəltt-), (Sõ.:tundmatu),
 Šur. ewəlt (ewəltt-), O.St. ewəltt-, O.Páp. èuəlt,
 PB ewilt tüvi ewə- on identne ida- ja lõunahandi
 ablatiivlõpuga: V.-oʃ / -öʃ, Vj. -ow / -öw, Trj. -i /
 -i, J. -i, DN -ewə, DT Ts. -iwə, Kr. -iwəlt, -iwə,
 Cast.(S) -eux, -iux, -i, (I) -īwet, -ēwet, Patk. (I Kou)
 -īvet, -ēvet, (KOM D.) -īva, -ēva, (D.) -īu (Steinitz,
 Wb., 233; Patkanow-Fuchs, LFSO, 56; Vértes, OP, 251). Teise
 komponendina esineb liitsufiks -lt(i), mis on moo-
 dustunud ablatiivlõpust -l- ja lokatiivlõpust -t-.

2. Postpositioon ewəlt esineb järgmistes tä-
 hendustes:⁺

a) elatiiv-ablatiivses

(Šer.) āšem kēw sēmpə tāpat ūr wōš ēwəlt imə wus,
imet tāpat poχ taj^əs. (Steinitz, OVE I, 253)
 'mu isa võttis seitsme kivisilmse kangelase
 linnast naise, tema naine sünnitas seitse
 poega'

⁺ Postpositiooni ewəlt tähendustega koos vaatleme
 ka Sõ. ēlti, Mu. ēlti, PB elti, kuigi nende algupära on
 teine (vt. sub ełti).

- (Šer.) ašet ewət neməttə jām šītja wotpəs ən hīsəs
īj ašem sēmajet šenk us us. (Steinitz, OGC, 81)
 'oma isalt mingisugust õnne ei pärinud ja mu
 isa pere oli väga suur'
- (Šer.) šitlna tāpət wēspə xūnəŋ nowə ašet ewət āj
xut sēm sēman tərər pōkōs. (Steinitz, OVE I,
 259-260) 'seejärel palus ta oma seitsmendas
 (taevas) aampalkidega ja unkaauguga (elavalt)
 isalt soomusrüüd plaadikestega nagu väikesed
 kalasoomused'
- (Šer.) imet kārman ewət lāweməste. (Steinitz, OVE I,
 247) 'ta tõmbas oma naise taskust välja'
- (Šer.) ḡətə xūt suŋ ewət ḡətə tuten jox kətəs. (Stei-
 nitz, OVE I, 241) 'neljast majanurgast on neli
 leeki nähtavale tulnud'
- (Šer.) anket lox pat suŋ pat ewət xānšəŋ jorŋ xirə
lāweməs, pōxətə mətə. (Steinitz, OVE I, 254)
 'ta ema võttis kolgast, nurgast kirjatud nee-
 netsi koti, andis (selle) oma pojale'
- (Kaz.) kooperativ ewətt ar tovar vusəm. (Умеўмуу, 09,
 213) 'ma võtsin kooperatiivist palju kaupa'
- (Kaz.) ne-xōjata ān rāxəs wānšī wāšən ewətt, jəl-māš-
lan (pəŋxən) ewətt, mewən ewətt pa pərxən ewətt,
pa tāxīlan ewətt wānšī rāxəs. (Rédei, NOT, 40)
 'naistel ei olnud sünnis süüa /= korjata (ka-
 ruk.)/ peast /=linnast/, abaluust /=seenest/
 rinnast ja kerest, teistest kohtadest oli sün-
 nis süüa /=korjata/'

- (Kaz.) təx-śjs wqrtəstī jəx ewənt it lõpən məjiti
jōxtəm ɔləŋən. (Rédei, NOT, 44) 'üks isamees-
test ütleb, et on tulnud kosima /=kosima tu-
lemisest/'
- (Kaz.) pəri mətöt-jańsöt kət pelək ewənt, ij mör'ŋ
tájənt. (Rédei, NOT, 46) 'pulma söögid-joogid
(on) kahelt poolt, ühes mõõdus'
- (Kaz.) pəri jelpījən meńne jeməntī ɔləŋətəlle wəŋ-
χəjən aśi, jajət ewənt. (Rédei NOT, 44) 'enne
pidusööki hakkab pruut oma nägu katma peigmehe
isa (ja) vanemate vendade eest'
- (Kaz.) nāl-wet ɔl jelpījən kasəm wqnt ewənt pūpī-śaśi
təsi wet χəjən wəša. (Rédei, NOT, 32) 'nelja-
viie aasta eest toodi pupī-śaśi /=püha vana-
ema/ Kazõmi metsast viie mehe poolt linna'
(NB! K. Rédeil ewənt ilmne trükiviga, õige ewənt.)
- (Kaz.) pūpī-śaśi katra tətəsi ij təxi ewənt pa
təxija śār'-jəχə n χələm jenk χəptījən. (Rédei,
NOT, 32) 'vanasti kanti pupī-śaśi't ühest ko-
hast teise šamaanide poolt kolmel valgel ko-
hitsetud põdravasikal'
- (Kaz.) wqnt ewənt jōχ an χōśi əw pəsta jīl. (Seilenthal)
'metsast jõe äärde tuleb hobune kiiresti'
- (Kaz.) ewəŋə χət ewənt škōla χōśi jīlŋə. (Seilen-
thal) '(kaks) tüdrukut tulevad maja juurest
kooli juurde'

- (Kaz.) pāsan ewant nān' wūja! (Seilenthal) 'võta laualt leiba!'
- (Kaz.) tām iki p ũ n a w a t wš ewant jōxts. (Seilenthal)
'see mees tuli Polnovati külast'
- (Sõ.) χōn nēpek'n jōxtsa ēwel ēLti, luḡtsali.
(Steinitz, OVE I, 162) 'tšaar sai kirja oma tütrelt, luges seda'
- (Sõ.) in sí nāwr pull ēLti ākar iki jēl nāw'rm s.
(Steinitz, OVE I, 145) 'nüüd hüppas sellest vahupallist koer välja'
- (Sõ.) sumat nōl ēLti χōr lōra ētsamḡ. (Steinitz, OVE I, 54) 'Kaseneemelt sõitsime Põdrajärvele'
- (Sõ.) moLti porajḡ kārḡti tōsəp χōt ēLti sēmḡalan kuštijḡ nopsəḡa juwantilḡ! (Steinitz, OVE I, 75) 'selleks ajaks, kui sinu silmad raudvarbadega majast välja vaatavad, muutud sa mõistlikuks'
- (Sõ.) mā jik ēLti nēməLti jōšə at pāwətləḡ, talḡ lēlli χalti wēra jil. (Steinitz, OVE I, 75)
'kui ma veest midagi kätte ei saa, tuleb talvel näljasurm /= surmaasi/'
- (Mu.) χojatət matsət mā ēltem (Rédei, NOC, 75) 'mehed läksid ära minu juurest'
- (Mu.) rēp elti χatəsməḡn. (Rédei, NOC, 81) 'nõlvakust kelgutasime (meie kaks)'

(Mu.) ma wulem put tut ēlti (Rédei, NOC, 75) 'ma võtan paja tulelt'

(Mu.) wōj-wēlti-jōχ ūt ēlti (ūt ēlta, ūtlta)
joχətsət. (Rédei, NOC, 75) 'jahimehed tulid metsast'

(Mu.) mā luwel lōś-elti noχ-tālsəm, ankel xoša
tūsəm. (Rédei, NOC, 81) 'ma tõstsin ta lumest üles(ja) tõin ta ema juurde'

(sakr.) kat sēm ewilt (Pápay, ONGy, 36) 'kahest silmast'

(sakr.) jiwli taχ^c ewilt χun' tiwīlisen (Pápay, ONGy, 17) 'kui sa oleksid isatust kohast pärit'

(sakr.) lābat sūχ ewilt (Pápay, ONGy, 16) 'seitsmest nurgast'

(sakr.) Pāšət tajem elti (Pápay, ONGy, 272) 'P.-jõe allikast'

(sakr.) χāt lōχen elti (Pápay, ONGy, 279) 'maja nurgast'

(sakr.) maçi muwi šōpəl elti (Pápay, ONGy, 270) 'igast maailma osast'

b) ainemäärusena

(Kaz.) tām wūli sōχ ewəlt jontla. (Seilenthal) 'see ömmeldakse põhjapõdra nahast'

(Kaz.) Сясеб wobup cəx əbom l'ybel ūuđen мул на noc ēmmi. (Русская, 201) 'meie vanaema õmbleb temale jänesenahast mütsi ja kindaid'

(Kaz.) Похам аў сохыі эбуім іаpace берім. (Русская,
'poisid teevad väikestest laudadest kasti')

(Kaz.) χον мајрар χот wəjətɪa, χот-əwəl χōśa jertəp
wernaɣ kũl jũχət ewənt. (Rédei, NOT, 50) 'kui
leitakse karu koobas /=maja/, tehakse koopa
avause juurde tõke paksudest puudest'

(Kaz.) tõntĩ ewənt werna wɔn sɔn. (Rédei, NOT, 38)
'kasetohust tehakse ~~üka~~ suur tõrs'

(Sõ.) mēk kur sūrət ēlti χūləm χū χūləm wəɫəp nōl
wērsət, χon lūχ lowlal ēlti jūχəl wersət.
'menk-vanakese sääreluudest tegid kolm meest
kolm wəɫəp-noolt, küljeluudest tegid vibu'

(Sõ.) j o χ a n ə n i k i āt jik ēlti tontijn lān-
kəm. (Steinitz, OVE I, 78-79) 'Jõeavana on kas-
tega nagu kasetohuga kaetud'

(sagr.) χār kēpəl ewilt vērəm (Pápay, ONGY, 35) 'põdra-
vasika säärenahast tehtud'

c) võrdlusmääruseha

(Kaz.) Мем уку асем эбуім кыл. (Русская, 116) 'see
mees on paksem kui minu isa'

(Kaz.) ма эбуімэма нэсма боў анмем. (Русская, 116)
'minust kiiremat looma pole'

(Kaz.) Наташа нәу эбуімән хөрамнәу хәшл. (Русская, 199)
'Nataša kirjutab ilusamini kui sina'

(Kaz.) Сумы ку, нәу ма эбуімәма эрәу! (Русская, 218)
'kui (asi on) nii, (siis) sa (oled) minust
tugevam'

(Kaz.) mośaŋ sāx ewənt xōšəm. (Seilenthal) 'malit-
sa on soojem kui sahh'

(Kaz.) kūrekət pa waset ewənt pastašik jaχlət.
(Seilenthal) 'soopardid lendavad kiiremini
kui teised pardid'

d) tegijamäärusena

(Šer.) m ēw^əttem taj^əm poχen kē ūs, śitə xūn nērij^əs!
(Steinitz, OVE I, 236, 237, 238) 'kui su poeg o-
leks minu sigitatud, kas niiviisi teeks!'

(Kaz.) Ma əbələm määm noxəŋ ku, cuxucь xəŋ bəc!
(Русская, 162) 'kui su poeg oleks minu sigi-
tatud, kas (ta) niisugune oleks!'

e) ajamäärusena

(Kaz.) Cu byu əbələm xoŋra xənšəŋ l'əmməsox l'əmməca
na bəxəp əbələm xəŋəmməl'. (Русская, 128) 'sel-
lest ajast kannab rähn kirjut riidetust ja
peitub rebase eest'

(Kaz.) śī wūš ewənt men'ne wəŋ-xə xōśa wəlti pitəl.
'sellest ajast peale hakkab pruut peigmehe
juures elama' (Rédei, NOT, 46)

(Kaz.) śi wūš ewənt əŋətlə jaktī. (Rédei, NOT, 38)
'seejärel hakatakse tantsima'

(sagr.) jis manəm ewilt (Pápay, ONGy, 14) 'vanaduse
möödumise ajal'

(sagr.) tam nenlan šəŋkləm ewilt (Pápay, ONGy, 179)
'sel ajal, kui need naised üles kasvasid'

f) 'kaudu'

(Kaz.) χət-šāš pör-wuš ew t o m o p j a l a n -
i k i t i p i j a p i t s. (Rdei, NOT, 74) 'maja
tagaseina puuraugu kaudu tuli kolme peaga
jalan'-vanake maja sisse'

(sagr.) au ewilt kāmən ētlem (Pápay, ONGy, 33) 'ukse
kaudu lähen välja'

(sagr.) χət surməl ewilt pōtərtal (Pápay, ONGy, 237)
'ta räägib läbi maja korstna'

g) verbide pālti 'karta' ja pākanti 'ehmuda' rektsioo-
nina:

(Šer.) tūw ewəttət sōras joh šenḡ pātsət, tūw šenḡ
jur us. (Steinitz, OGC, 81) 'kaupmehed kartsid
teda väga, ta oli väga tugev'

(Kaz.) Љыб муh эбуімэмуh нākннс. (Русская, 86) 'ta
ehmus meid (kahte)'

(Kaz.) Куумуh нoушхлh нoмeм үүүк эбуім нākннс нa
бэmmа хeнmmамм нумнс. (Русская, 146) 'teine
pojake ehmus külmast veest ja hakkas metsa
põgenema'

(Kaz.) χōj pа pāmmal wūlī-pōrtī-wəj ewənt? (Rédei,
NOT, 42) 'kes kardab hunti?'

(Kaz.) ma nemōlti hej ewōlt ant pātlē m. (Шмеуhуу, OЯ,
225) 'ma ei karda kedagi'

(Kaz.) Хeū эбуім бэmm bouem нalīm нумlām, мeмy
эpиhуuk! (Русская, 218) 'keda loomad kartma
hakkavad, see (on) tugevam'

(Mu.) mā palləm mojpər ēlti (Rédei, NOC, 75) 'ma
kardan karu'

h) koos postpositatsioonidega ĩłpi- ja łĩpi- on moodustunud liitpostpositioonid tähendusega vastavalt 'alt' ja 'seest':

(Šer.) śitlna ɣitet āj ɣɔp itp ēwʔt noɣ nāwrməs.
(Steinitz, OVE I, 306) 'seejärel hüppas vennapoeg paadi alt välja'

(Šer.) Aun nouux xom umnu-əbamm kum ʔmuc. (Kubomukob, 103)
'koerakutsikas tuli maja alt välja'

(Sõ.) ɣɔt ɣar ilp ēl wɔjlal noɣ ətmesət. (Steinitz, OVE I, 158) 'põranda alt tulid ta loomad välja'

(Mu.) mā ioɣə tsəm ɣɔt lipi ēlti. (Rédei, NOC, 75) 'ma tulen maja seest'

(Mu.) mā jik (jək) ilp ēlti ioɣə tɬəm. (Rédei, NOC, 76) 'ma tulen vee alt'

šõpi

1. Postpositatsioon Ni.Šer. šupa, Kaz. šõpi, Sõ. šõppi, Ahl. šuppi, šõppa, soppa on kas latiivne (-a) või translatiivne (-i) vorm sõnast čop (Trj., J. ; čupam), V. Vj. čow (OL), čow (KT), Irt. (DN KOP Kr. jt.) čup, Ni. Šer.Sõ. šup, Kaz. šõp, O. sop, Ahl. šup, šõp, PB šõp 'kycok, часть, Teil, Stück von etwas; половина, halber Teil, Hälfte' (Steinitz, Wb., 294).

2. Postpositatsioon šõpi esineb tähenduses '(põiki) üle':

(Šer.) Бумкк boŭ наһм шynu банзккк. (Kubomukob, 102)
'madu /=püha loom/ roomas üle raja'

(Kaz.) a s. šõpi manəs. (Seilenthal) 'üle Obi sõitis'

(Sõ.) mēt jūxət oŭsar imi luw joŭi lonəməs, ow
šõppi kērəptij's. (Steinitz, OVE I, 134) 'kõige lõpuks läks rebase-eit ise sisse, põiki üle ukse heitis maha'

(Sõ.) śaLta joŭi loksən, kārti lw šõppi nāwrməs-
ŋn. (Steinitz, OVE I, 147) 'seejärel (nad kaks) majja läksid, üle Raudse hobuse hüppasid'

(Sõ.) śārəs šõppi soŭm lēr xuwat śārəs šõppi
wušən. (Steinitz, OVE I, 146) 'üle mere mööda lõnganiiti läksid üle mere,

(Sõ.) sáras šoppi soxam pun juwətsənn, soxam lən
lēr xuwat tum pēlka wuššənn. (Steinitz, OVE I,
 145-146) '(nad kaks) viskasid lõngakera üle me-
 re, mööda lõnganiiti teisele poole läksid'

3. Lõunahandist on fikseeritud antud sõna vaid
 verbiprefiksina: (DN) tšùBa èuəttà 'läbi lõigata'
 (KT, 953b). Vaste (handi põhja) postpositsioonile on
 aga idahandist: cənn 'zepez': joʒəH cənn 'üle jõe'
 (Перешкин, ОДХЯ I, 74).

jūkana

1. Põhjahandi postpositatsioon Šer. Kaz. Sõ. jūkana, O. iugànna, PB juřàna on latiivne vorm sõnast jökàn (Sur. Likr. Mj. Trj. J.), Irt. (DN КоФ Kr. jt., v.a. Fil.) jökàn, Fil. jükàn, Kaz. Sõ. jūkan, O. jukan, PB juřan 'naü, osa, osuus, Teil, Anteil' (Steinitz, Wb., 345). Handi sõna on laen sürjakomist : juken 'Teil' (Toivonen, FUF XXXII, 16; Steinitz, Wb., 346).

2. Postpositatsioon jūkana esineb järgmistes tähendustes:

a) '(kellegi, millegi) asemel'

(Šer.) ма ернас юкана кнуцаум мумсми. (Жубомукоб, 101)
'ma ostsin särgi asemel raamatuid'

(Kaz.) тув каş јукана сөһ лөңсәки тәмәтә. (Имеһнуу, 09, 213) 'ta paneb pükste asemel kaltsu jalga'

(Kaz.) ясыу юкана сеняһи цифра хәмса. (Русская, 205)
'sõna asemel kirjutas Senja numbri'

(Kaz.) Петя өх мәнмәл юкана боши хәсус. (Русская, 151)
'Petja jäi kojumineku asemel linna'

(Kaz.) кнуга лууиммәл юкана либ акаһи өһмсиш. (Русская, 152)
'selle asemel et lugeda raamatut, mängisid nad nukuga'

(Kaz.) үрөкдәл wertәл јūkana лүү кампјөнтс. (Seilenthal) 'tundide (ette)valmistamise asemel mängis ta õues'

- (Kaz.) nāḡ jūkanena ɔpeɪ mānɪ . (Seilenthal)
'sinu asemel läheb tema õde'
- (Kaz.) ɣɔp jūkana nōɣər sem kar pelək wūs, ɪɔp jū-
kana wən ńavi wūs. (Seilenthal) 'paadi ase-
mel võttis seedripähkli koore-poole, aeru
asemel võttis suure lusika'
- (O.) noḡèn iiɣ iugànna nòmda pitlèm (Pápay, ÉONyt,
146) 'ma hakkan sind poja asemel hoidma'
- O.) uulβaslən igi lou ɣɔləs, lou iugànəlli ńau-
rèm tiūəs. (Pápay, ÉONyt, 158) 'suure jõeharu
vanake suri, tema asemel sündis laps'
- b) 'nagu'
- (Kaz.) śit pāta mūwan ɣanneɣɔjətən nūḡətɪa tɔtəm
jōkana (Rédei, NOT, 38) 'seepärast maa peal
loetakse teda inimeste poolt nagu jumalaks'
- (Sõ.) ɣaštɪ ɣū at ūjətti ɣū jukana i jəl kāraləlli.
(Steinitz, OVE I, 62) 'kirjutaja puurib ikka
edasi nagu mitte midagi teadev mees'
- (Sõ.) min at ūjətti ɣū jukana i jəl šūšləm. (Stei-
nitz, OVE I, 63) 'me (kaks) sammume nagu mitte-
teadjad inimesed ikka edasi'
- (sagr.) ɪoɣɣ juɣàna ɪĒltɪem. (Pápay, ONGy, 253) 'nagu
haldja panen (ta)'

jeɫpija ~ jeɫpijn

1. Postpositatsioon Šer. jētpija ~ jētpəna, Kaz.

jeɫpija ~ jeɫpijn, Sõ. jēlpijn, Mu. jēlpija ~ jēlpijn,

PB jeɫpija on vastavalt latiivne (-a) ja lokatiivne

(-na, -n) vorm sõnast iɫpi (Trj. J.), DN Fil. Kr. Sog.

Ts. itpə, DT ətpə, Tš. ətpə, Kam. KoP ippə, Ni. Šer.

jetpə, Kaz. jeɫpi, Sõ. jelpi 'Vorderseite' (Steinitz,

Wb., 60; KT 115b-116a), mis on omakorda tuletatud

denominaalse sufiksiga ^{*}-ppɜ sõnast il (V. Vj.), Trj.

il, DN it, Ni. jēt, Kaz. jeɫ, Sõ. jel 'nepeɣnuŭ, das

Vordere, vorder'. Handi sõna on soome-ugri päritolu:

mns ēl, ēlä / ung eló / lms ^{*}ete (MSzFgrE, 148-149;

Collinder, FUV, 77; Steinitz, Wb., 60).

2.1. Postpositatsioon jeɫpija esineb kohamäärusliikes konstruktsioonides tähenduses 'ette':

(Šer.) tāpət wēspə χūnəŋ nowə āsemna toχtəŋ sət

numpija ke, kuraŋ sət numpija kē pārsajəm,

sēmpr kēw mā notem jētpija itə āt kērijət!

(Steinitz, OVE I, 251) 'kui ma oma heleda isa

poolt, kes elab aampalkidega ja unkaauguga

seitsmendas (taevas), olen määratud tiivu-

lise saja (vaimu) üle, jalgadega saja (vaimu)

üle, las (siis) sēmpər-kivi langeb niimoođi

mu nina ette'

- (Šer.) ᵛw jētpija χatamas. (Steinitz, OVE I, 281)
'ta libises ukse ette'
- (Šer.) si potrat tᵛp soχnas, sēmpr kēw tuw nōtl
jētpija ita kērij's. (Steinitz, OVE I, 249-
250, 251) 'see jutt vaevalt lõppes, (kui)
sēmpar-kivi' ta nina ette langes'
- (Kaz.) χot jelpija aj pāsan omsate! (Seilenthal)
'pange maja ette väike laud!'
- (Mu.) mā χōt jēlpija manlēm. (Rédei, NOC, 75)
'ma lähen maja ette'

2.2. Postpõsitsioon jelpijn esineb häärgmistes tähendustes:

a) kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses 'ees'

- (Šer.) Xo xom emnuhha momuc. (Жубомукоб, 101)
'mees seisis maja ees'
- (Kaz.) Сэбыу әбу е́нууһ Сепёна омысл'. (Русская, 182)
'patsidega tüdrukku ees istub Serjoža'
- (Kaz.) mūη jelpewη pa kāt χōjat лә́сан. (Seilenthal) 'meie ees seisid veel kaks meest'
- (Kaz.) лūw jelpewη amp χәχәл. (Seilenthal) 'tema ees jookseb koer'
- (Kaz.) īmōltījzn šīwalēmәлzn лūw jelpewәn it pa tәл'. (Rédei, NOT, 74) 'järsku märkas ta, et kedagi teist tema ees kantakse'
- (Kaz.) šīwalәmalәn, aj mo's neņije лūw jelpewәn jōχәtma. (Rédei, NOT, 72) 'ta märkab, (et) väike mo's-naiseke tema ees jookseb'

- (Sõ.) ākarijəl luv jēlpeln̄ nāwər̄l. (Steinitz,
OVE I,145) 'koer hüpleb ta ees'
- (Mu.) mā χ̄v̄χ̄əllə m wuli-porti-wɔ̄j jēlpijn̄. (Rédei, NOC, 75)
'ma põgenen hundi ees(t)'
- (Mu.) χ̄ɔ̄t jēlpijn̄ v̄n jux lɔ̄jɔ̄l. (Rédei, NOC, 75)
'maja ees seisab suur puu'
- b) ajamääruslikes konstruktsioonides tähenduses
'enne'
- (Kaz.) Beaukoŭ Okmjabr̄ckoŭ pebowoŭca ełnuŭn okpuzn̄n
nel' ukola bəc. (Русская, 65) 'enne Suurt Sot-
sialistlikku Oktoobrirevolutsiooni oli ring-
konnas neli kooli'
- (Kaz.) Взёмма ełnuŭn l'ub knuza luyumc. (Русская, 214)
'enne uinumist luges ta raamatut'
- (Kaz.) mŭn wɔnɔtɔjɔtew jelpijn̄ ɔ̄χ̄n̄ jaŋl̄uw. (Seilen-
thal) 'enne õppimist me suusetame'
- (Kaz.) ńal-wet ɔl jelpij̄ən kasəm wɔnt ewɔt pŭpĩ-
śaśi tɔsĩ wet χ̄ɔ̄j̄ən wɔśa. (Rédei, NOT, 32)
'nelja-viie aasta eest toodi pupi-śaśi /=püha
vanaema/ viie mehe poolt Kazõmi metsast linna'
(NB! ewɔt Rédeil ilmne trükiviga, õige ewɔt.)
- (Kaz.) pɔrĩ jelpij̄ən meńne jemɔtĩ ɔlnɔtɔlɔlle wɔn-
χ̄ɔ̄j̄əl aśĩ, jajɔt ewɔt. (Rédei, NOT, 44) 'enne
pidusööki hakkab pruut (oma nägu) varjama peig-
mehe isa (ja) vanemate vendade eest'
- (Sõ.) χ̄at̄ts̄ətet jēlpijn̄ lāpət puš noχ̄li tŭrəm pēla

- uwaltis t. (Steinitz, OVE I, 58) 'enne looma tapmist hüüti seitse korda turam'i poole'
- (Sõ.) māntan jēlpijn (i) tut kēw, lēstan, kuššap wušnən. (Steinitz, OVE I, 142) 'enne äraminekut võtsid (nad kaks) tulekivi, luisu (ja) kammi'
- (Mu.) māntem jēlpijn χolyos-kūša-χū jama rūpitmem ūrənən pomasibo jāstəs. (Rédei, NOC, 81) 'mu äramineku eel ütles kolhoosi esimees mulle aitäh'

3. Vastav postpositatsioon esineb ka lõunahandis: itpena, itpen 'vor': nārpaŋ voča itpena 'maabumissilla ees' II:96; itpegīva 'vor, von vorne': nārpaŋ voš itpegīva tōra vātta sornīŋ sūgom vātta tādai 'maabumissilla ees oli üle järve kuldne traat tõmmatud' II:28; itpega, itpeja 'vor': nārpaŋ voča-itpega jūgutmeu kemne 'kui me tulime maabumissilla ette' II:202 (Patkanow-Fuchs, LFSO, 104-105); itpeja (itpea), Surg. ič-pija '(Dat.) vor, voran, vorn'; itpena, Surg. ičpina '(Loc.) vor, vorn'; itpīwet, Surg. ičpijeux, ičpiji '(Abl.) von, vorn' (Castrén, VOS², 67). M.A. Castrén väidab ekslikult, et „diese Postpositionen sind wahrscheinlich aus zwei Wörtern: it 'das Vordere (?)' und pi 'Seite(?)' zusammengesetzt." (Castrén, VOS², 67). Sõna pi pole aga M.A. Castrénil fikseeritud. Muide asub samal seisukohal M.A. Castréniga ka A. Sainahhova, kes

leiab, et -pi on lühenenud vorm sõnast pelək (Саў-
 нахова, ССМЯ, 72). Võrrelgem ses ühenduses aga ungari
 sõnavara etümoloogilise sõnaraamatuga, kus Ni. ietp₃
 'Vorderseite, Vorder-, vor- (+suff.)' (MSzFgrE, 149).

Handi sõnatüvega etümoloogilises suguluses olev
 sõnatüvi on arenenud postpositatsiooniks ka teistes
 soome-ugri keeltes, näit. ung elé, elől, előtt, ellen,
 mns ēl(i)-pält, ēl(i)-pāln, ēl(i)-pālnəl (Саўнахова, ССМЯ,
 85-91), sm edellä jt., ee ees jt. (Wiedemann, Gramm.,
 546-548).

ješaḷt

1. Postpositsioon Ni. Šer. ješaḷ, Kaz. ješaḷt, (kons. ees) ješaḷ, Sõ. ješaḷ, O. išaḷ^ct, PB ješaḷt, Ahl. ješaḷt on adverbides ja postpositsioonides esineva liitsufiksi -ḷt(i) abil moodustunud sõnast jit' (Vart. Likr. Mj. Trj.), Šer. ješ' 'widrig (Wind)' - Vart. Likr. Mj. jit'-wat, Trj. jit-wât 'Gegenwind / встречный ветер ' (Steinitz, Wb., 421).

2. Postpositsioon ješaḷt esineb tähenduses '(kellelegi, millelegi) vastu':

(Šer.) Тыб есаḷтмәм муḷнар үүм. (Kubomukob, 101) 'karu tuleb talle vastu'

(Šer.) Шобур есаḷтмәм боксар үүс. (Kubomukob, 101) 'rebane tuli jänesele vastu'

(Kaz.) pör ne-lenķi ješaḷ lĩḷm-lõḷm xq-lenķi jĩḷ. (Rédei, NOT, 72) 'por-naisekesele tuleb vastu laiskleja-mehike'

(Kaz.) mojpur ma ješaḷtem jøhts. (Шейнур, ОЯ, 213) 'karu tuli mulle vastu'

(Kaz.) Ванмә-сәр, ма еḷнуḷн шәшлөм, ма есаḷтмәма үүмн буюем үүра хәнмалһм, ма тәкәлмәма налһм. (Русская, 218) 'vasta vaid, ma sammun ees, mulle vastu tulevad loomad põgenevad ära, mind kardavad'

(Kaz.) õw jeśaŋt mǎmǎm. (Seilenthal) 'sõidan vastu-
voolu /=suudmele vastu/ ,

(Kaz.) χǎtŋ jeśaŋt (Seilenthal) 'läänest itta /=vastu-
päeva/ ,

3. Postpositatsioon jeśaŋt esineb ka lõunahandis:

idat, édát 'gegen, gegenüber': jit-võt idat (édát)
keredet 'ta pöördus põhja poole' II:24; kāt χoi man
édatem tōganenem 'kaks meest lähenesid mu poole' II:32
(Patkanow-Fuchs, LFSO, 104); idat, Surg. jiēa 'gegen,
wider, entgegen' (Castrén, VOS², 67).

jüwpijn

1. Postpositatsioon Šer. juwpəna, Kaz. jüwpijn, jüpijən, Sõ. jüpijn, PB jupina on lokatiivne vorm sõnast Kam. jəwpə, Ni. Šer. juwpə, Kaz. jüpi, (aegl.) jüwpi, Sõ. jupi 'Hinter-, загнуў' (Steinitz, Wb., 328), mis on ugri denominaalse sufiksiga -pp3 tuletatud sõnast jox, jok (V. VT Vj. VK), Vart. jõk, Likr. Mj. Trj. jāk3, J. jākō, Trj. (J.?) (ka) jāk3, Trj. J. (llits.) jāk-, Irt. (DN KoP Kr. Tš. jt.) Ni. Šer. jōx, Kaz. Sõ. O. jōxi, PB joxo 'гомю', nach Hause' (Steinitz, Wb., 327). Antud sõna mansi vasteks on mns So jun 'zu Hause' (Steinitz, Wb., 329).

2. Postpositatsioon jüwpijn esineb järgmistes tähendustes:

a) kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses 'taga, järel'

(Šer.) Порбоў быма юбнуна хыхмис. (Мубомукоб, 101)
'hunt jooksis põhjapõdra taga'

(Kaz.) Пуми аум уку юбнуун мәнис. (Русская, 56)
'must koer läks mehe järel'

(Kaz.) wūlet wən wūli jüwpijn mǎnɔt. (Seilenthal)
'põhjapõdrad lähevad suure põhjapõdra järel'

(Kaz.) mīn jüwpemənn wūli ɔxəl mǎnɔ. (Seilenthal)
'meie (kahe) taga tuleb põdranarta'

- (Sõ.) kušpən juw^ətsəln - lin jupann šik ju₂pi
ūt tij^əs! (Steinitz, OVE I, 143) 'nad viska-
sid kammi ära - nende taga kasvas tihedate
puudega mets!'
- (Sõ.) lēstann juw^ətman jupijn lin jupann ūn kēw
wur ɔpsantəs. (Steinitz, OVE I, 143) 'seejä-
rel küi nad olid ära visanud oma luisu, oli
/=lamas/ nende taga suur mägi'
- (Sõ.) lāpət o₂pi mēk iki p^ərəx šūpl₀ pā luw ju-
pel₀ nū₂l_əs₀. (Steinitz, OVE I, 99) 'seitsme-
pealise menk-vanakese kere tormab samuti te-
ma taga'
- (Sõ.) mā jupem₀ i xū kulat₀ juwati! (Steinitz,
OVE I, 64) 'minu järel tulge ühes reas!'
- (Sõ.) mēt ɔlna muw x₂stəŋ iki l₅š₀ltəsət, š₀ jupijn₀
wuli porti w₅j, wuli porti w₅j jupijn₀ l₅l-
ma₂ iki, l₅lma₂ iki jupijn₀ l₅j^əs o₂sar iki,
o₂sar iki jupijn₀ l₅j^əs l_əpək, l_əpək jupijn₀
l₅j^əs akarijel, akarijel jupijn₀ luw l₅j^əs.
(Steinitz, OVE I, 159) 'kõige esimeseks pandi
karu /=maa-maja-vanake/, tema /=selle/ järele
hunt, hundi järel ahm, ahma järel seisis re-
basevanake, rebasevanakese järel seisis sini-
rebane, sinirebase järel seisis koer, koera
järel seisis ta (ise)'
- (Mu.) mu₂ jupew₀ ar xojat ūl. (Rédei, NOC, 50, 75)
'meie taga on palju inimesi'

- b) ajamääruslikes konstruktsioonides tähenduses
'järel'
- (Šer.) āmet-ima joχ manam juwpa na noχ nāwrməs.
(Steinitz, OVE I, 303) 'seejärel ,kui tädi
oli läinud koju, hüppas ta välja'
- (Šer.) śi juwpa na jānas χōta tūsa. (Steinitz, OVE I,
2407) 'seejärel toodi (ta) teise majja'
- (Šer.) soraŋ ūy māra n ūy ētamtet juwpa na kēw sēm-
pa tāpat ūR loptət. (Steinitz, OVE I, 258)
'õlle peapeatäiega, mõdu peatäiega ülenda-
mise järel ütlevad seitse kivisilmset kan-
gelast'
- (Šer.) śi juwpa na imet kunšeməste, taŋreməste,
pūsreməste, kārmana χōjəttəste. (Steinitz,
OVE I, 299) 'seejärel haaras ta oma naise,
surus teda, pigistas teda, taskusse pistis'
- (Kaz.) līw sōrma jīten jūpījan śarʿana (śārtə psīana)
met aj pōχana pa met aj ewana pītət.
(Steinitz, OVE I Rédei, NOT, 32) 'nende surma
järel läheb nende šamaanikunst nende kõige
noorematele poegadele ja tütardele'
- (Kaz.) pōrī jūpījan menne mīr jōχi mānət. (Rédei,
NOT, 46) 'pulmade järel läheb pruudi pere
/=rahvas/ koju'
- (Kaz.) akaŋ wera śīt pāta, ālməntī-kī χānneχə
sōrma jītaŋ jūpīpan χōnna wəŋ χətəŋ.
(Rédei, NOT, 36) 'nukk tehakse sellepärast, et

inimene pärast oma surma arvatavasti veel
 majas viibib' (NB! jüpīpən Rédeil ilmne trüki-
viga, õige jüpījən.)

(Kaz.) jõyan pətəм jüwpijn kät kem хәтн мүн төм
kərtə wəsuw. (Seilenthal) 'jõe jäätumise
 järel me elasime selles külas päeva kaks'

(Kaz.) лүү мәнмэл jüwpijn ma atəт хәссəм. (Seilen-
 thal) 'tema äramineku järel ma jäin üksi'

(Kaz.) лос лəлати jüwpijn х үллэ рaa мәнлуw.
 (Seilenthal) 'pärast lume sulamist läheme
 Hullori'

(Kaz.) Школа холнмел ювнуйн эвем хул' консерва бернн
комбината рəнумнн нəма өхнмсм. (Русская, 157)
 'kooli lõpetamise järel tüdrukud tulid kala-
 konservikombinaati tööle /#töö jaoks/

(Kaz.) мур-хом нərəм ювнуйн хуб мәр экмн, арунн смү
школа эвнн сясн. (Русская, 157) 'koosoleku
 /= rahva maja/ lõppemise järel kostis kooli-
 majast kaua aega tantsu (ja) laulu häält'

(Kaz.) лнб мәнмел ювнуйн илнунн -укнунн холл'амн су
хэвсəнунн. (Русская, 156) 'nende äramineku jä-
 rel jäid eite-taati nutma'

(Kaz.) Сун, аснн номм ювнуйн, Ас обнс муба Пемро-
град Великой Октябрьской социалистической
революция мавем олнунн ай өхннс. (Русская, 151)
 'sügisel, jõgede jäätumise järel, jõudis Obi

põhjamaale teade Petrogradis Suure Sotsia-
listliku Oktoobrirevolutsiooni toimumisest'

(Sõ.) putl jētšəm jupijn talan kār̄ti nān pūt
šwa ēsls. (Steinitz, OVE I, 48) 'toidu /=paja/
valmimise järel ta viskas terve raudleiva
katlasse'

(Sõ.) ši wēr parəm jupijn joxi kērlsət. (Stei-
nitz, OVE I, 154) 'pärast seda, kui see asi
valmis oli, pöördusid nad koju'

(Sõ.) mēk ikel lāpətmal jupijn wōjlaln ošli pā-
wɔtsa. (Steinitz, OVE I, 98) 'menk-vanakese
söötmise järel muudeti ta loomade poolt aru-
tuks'

(sokr.) pitmem jupijn (Pápay, ONGy, 250, 253) 'minu
kohalejõudmise järel'

3. Handi sõnatüvega etümoloogilises vastavuses
olevast sõnatüvest on arenenud postpositsioonid ka
mansi keeles: juj(i)-pält, juj(i)-páln, juj(i)-pāl-
nəl (Саўнаxoba, CCMЯ, 91-96).

χοναηα ~ χοναηαν

1. Postpositatsioon Šer. χοναηα ~ χοναηαα.

Kaz. χοναηα ~ χοναηαν, Ahl. xōnna on arenenud handi sõnast χῶνῶη (DN), V.Vj. kānāη, Trj. kānēη, Ni. χῶῆη, Kaz. χῶῆη, χῶῆη 'ääri, vieriranta / rand, ufer' (KT, 310b-311a). Handi sõnale on esitatud vasteid sugulaskeelteski: ? mns Ahl. xanetne 'an' / ung hany 'Moosumpf, Sumpf; vizenyós, Sumpfwiese' / ? kS качѣ 'δok' // ? selk konné 'hinauf' (MSzFgrE, 262).

Postpositatsioonina esineb sõna χοναη vastavalt latiivis (-a) või lokatiivis (-na, -an).

2. Postpositatsioon χοναηα esineb kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses 'kõrvale, äärde'

(Šer.) ῶw χοναηα ῶῆη αλ ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα. (Steinitz, OVE I, 275) 'ta asetus ukse kõrvale ahju juurde'

(Šer.) χῶῆ χῶῆα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα. (Steinitz, OVE I, 254) 'kui ta jõudis paadi juurde, istusid kõik ta vennad paadi ninas'

(Šer.) ῶη χῶῆα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα. (Steinitz, OVE I, 303) 'ta lükkas oma paadi vette /= vee äärde/, pani oma võrgud paati'

(Šer.) ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα ῶηα. (Steinitz, OVE I, 303) 'ta tuli oma kalmistule, rändus

/=maa äärde randus/

- (Kaz.) mojpar još xonəna əməsəajət joχlət, n'ələt.
(Rédei, NOT, 38) 'karu tee äärde pannakse vi-
bud ja nooled'
- (Kaz.) tūt xonəna letōtī anət əmsijənsajət, əl-
məntī-kī tūt sewəman. (Rédei, NOT, 34) 'tule
äärde pannakse nõud toiduga, justkui tuli
ilmutaks end'
- (Kaz.) χən kort xonəna jōχətnət, mojpar wōχən-təm
jōχ ūwnət šīt pāta, at ōša werə məjpar tō-
tī wer. (Rédei, NOT, 38) 'kui nad hõuavad kü-
la äärde, (siis) karjuvad karu tapnud inime-
sed, selleks et teada saadaks karu toomisest'
- (Kaz.) jōχi lōnsənan, pāsən xonəna əməsəən. (Sei-
lenthal) 'nad (kaks) astusid sisse, laua
äärde istusid'

2.2. Postpositatsioon xonənan esineb kohamäärus-
likes konstruktsioonides tähenduses 'ääres':

- (Šer.) Kypm ymm xonənan əməsəən. (Məbomukob, 100)
'küla seisab metsa ääres'
- (Kaz.) rat-χār xonənan pōtər-man əməsəən. (Rédei,
NOT, 42) 'nad (kaks) istuvad tule ääres ja
lobisevad /=lobisedes/
- (Kaz.) pāsən xonənan wōrtəstī pītətnət. (Rédei, NOT, 44)
'laua ääres hakatakse kosima'
- (Kaz.) pūt rāt xonənan əməsəən. (Seilenthal) 'pada
on /=seisab/ kolde ääres'

(Kaz.) jõxi-jõxtəs, əw ɣɔnənən sɔn əməsəl.
 (Rédei, NOT, 54) 'ta tuli koju, (märkas, et)
 ukse ääres seisab nõu'

(Kaz.) wana šošəs, əw ɣɔnənən kät akar-amp õri-
nənən-keninən. (Rédei, NOT, 64) '(kui) ta
 lähenes, (märkas ta, et) ukse juures lõri-
 sevad-urisevad kaks koera'

3. Postpositatsioon ɣɔnənə ~ ɣɔnənən esineb ka
 lõunahandis: ɣɔnənə '(Lok.) neben', ɣɔnənə '(Lat.)
 neben': Tārən tüt nai-anka ɣɔnənə ättet 'nad la-
 mavad T. tulenaise kõrval' II:60; sārat ɣɔnənə jūx-
töt 'ta tuli mere äärde' II:116 (Patkanow-Fuchs,
 LFSO, 105).

Sõna tähendusega 'äär' on arenenud postposit-
 siooniks ka läänemeresoome keeltes, näit. sm (ääri>)
ääreen jt., (vieri>) viereen jt., vdj (servä)
servä, serväzä (Ariste, VKG, 120) , ee (äär>) äärde,
ääre jt. (Wiedemann, Gramm., 546), (veer>) veere, veerde jt.
 (Wiedemann, Gramm., 571).

χόσα

1. Postpositsioon Ni. χῶσαν: -ἄνεμ; Šer. χόσα, χόσνα, Kaz. χόσα, χόσι, Sõ. χόσα, Mu. χόσα, O. χοζα, PB χῶσα, Ahl. χοσανα on pärit ugri sõnatüvest *kucz. Ungari keeles vastab antud handi postpositsioonile käändelõpp -hoz, -hez, -höz 'zu, an (acc.)', mis Müncheni koodeksis (XV saj.) esineb veel postpositsioonina: ο hozia (MSzFgrE, 304-305).

Postpositsioon esineb tavaliselt latiivis (-a~i), väljendades seejuures ka lokatiivset suunda. Vaid šerkali murdes on analoogiliselt enamiku kohapostpositsioonidega kasutusel erinevad vormid χόσα ja χόσνα (Steinitz, OGC, 138). Üks näide on sellisest esinemusest ka kazõmi murdest.

2. Postpositsioon χόσα esineb kohamääruslikes konstruktsioonides järgmistes tähendustes:

a) 'juurde'

(Šer.) Ναβρεμμυ ακουα xocu μαημμμ. (Νubomukob, 100)
'lapsed lähevad kooli juurde'

(Šer.) āset χόσα manas, āset lopat. (Steinitz, OVE I, 253) 'tayläks oma isa juurde, ta isa ütles'

(Kaz.) ma χόσεμα jöχotvan kī, anana jūwa!
(Seilenthal) 'kui tuled minu juurde, (siis) tule hommikul'

- (Kaz.) Edasi, kommunizmu xecu! (Seilenthal) 'edasi, kommunismile /=kommunismi juurde/ !'
- (Kaz.) wont jōšn iam pelka māna, wōχsar woš χōša jōχətlan. (Seilenthal) 'metsarada mööda paremale mine, jõuad rebasefarmi /=rebaselinna/ juurde'
- (Kaz.) kušen juh heši mansan. (umeñnu, 09, 226) 'nad (kaks) läksid kõvera puu juurde'
- (Kaz.) šitlan šašen-imi χōša jōχī-šōšməs. (Rédei, NOT, 56) 'siis rändas ta oma vanaema juurde koju'
- (Sõ.) χalewta jis, palen iki pā mōja manəs lipət iki kutəp ēwi χōša. (Steinitz, OVE I, 123) 'järgmine päev koitis (ja) pilvevana läks jälle kosja lehevana keskmise tütre juurde'
- (Sõ.) luw χōšajel är χū manilisət pā at wēritsət. (Steinitz, OVE I, 95) 'tema juurde on paljud mehed läinud ja pole saanud valmis (temaga)'
- (Sõ.) mołti porajñ pā jōχətlan sā mā χōšema ša RL-tati, mā šī porajñ nanen jāstəti jāsen tajlām! (Steinitz, OVE I, 73) 'kui sa kunagi /=mingisugusel ajal/ jälle minu juurde tuled palumaks šamaniseerida. (siis) on mul sel ajal öeldav sõna sulle'
- (Mu.) nē poχəl luw χōšael wōχləlli. (Rédei, NOC, 76) 'naine kutsub oma poja enda juurde,
(NB! χōšael Rédeil viga, õige χōšajel, vt. E. Schiefer, Vir. 1968, 414-416.)

(Mu.) luw mā xōsaem jil. (Rédei, NOC, 50, 75) 'ta tuleb minu juurde' (NB! xōsaem Rédeil viga, õige xōsajem, vt. E. Schiefer, Vir. 1968, 414-416.)

(sagr.) nan̄k xōśa (Pápay, ONGy, 19, 29) 'kase juurde)

(sagr.) šēpan-xo xōśa lonx-rū sí jil. (Pápay, ONGy, 272) 'šamaanile /=šamaani juurde/ nii tuleb haldjalõvi'

b) 'juures'

(Šer.) tūŋan šoras hu hōśna mīta rupijtas. (Steinitz, OGC, 81) 'suvel ta töötas kaupmehe juures äraelamiseks'

(šer.) śoras hu hōśna utmatna śoras johna tusa tājsa. (Steinitz, OVE I, 81) 'kaupmehe juures olles koheldi teda kaupmeeste poolt hästi'

(Kaz.) nāŋ xopən tōm xonəŋ xōśi wəɫ. (Seilenthal) 'sinu paat on tolle kalda ääres'

(Kaz.) mīn xopnəŋ amŋ jōxan xōśi wəɫnəŋəŋ. (Seilenthal) 'meie (kahe) paadid on jõe juures'

(Kaz.) Cēpuc xecɨŋ bom nəl, nelɨŋa amem. (Русская, 221) 'mere ääres puhub tuul, sääski pole'

(Kaz.) śi wūš ewənt meŋne wəŋ-xə xōśa wəntī pītəŋ. (Rédei, NOT, 46) 'sellest ajast peale hakkab minia väimehe juures elama'

(Kaz.) xəŋ mɔipər xət wəjətɨŋ, xət-ɔwəŋ xōśa jertə-p wəŋnəl kŋl jŋxət ewənt. (Rédei, NOT, 50) 'kui leitakse karu koobas /=maja/, tehakse avause

juures tõke jämedatest puudest'

(Sõ.) ṡpsəm χṡpət χośa χoj sṡrə low lāt taj's,
śi χṡ jam ṡs! (Steinitz, OVE I, 76) 'kellel
 mehitatud paatide juures oli kalajäägisuppi,
 sel mehel vedas /=see mees oli hea!'

Postpositsiooni χośa kasutatakse ka arvude
 11 - 17 moodustamiseks:

(Kaz.) ījχōśjan, kātχōśjan, χeṡəmχōśjan, nāχōśjan,
wetχōśjan, χotχōśjan, ṡapətχōśjan (Seilen-
 thal) '11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 /= ühe
 juurde kümme jne./'

uwat

1. Handi sõna Ni. Šer. Kar. Sõ. χūwat, O. χōwat, PB χuwat, Ahl. xuvat esineb ka postpositsioonina tähenduses 'бгоуб, entlang, längs' (KT, 286b-287a; Steinitz, Wb., 452-453). Antud sõna on moodustunud handi sõnast koγ (V.), Vj. koγ, ... Irt. (DN DT KoP Kr. Ts. Tš.) χōw, Ni. Šer. Kaz. Sõ. χūw, O. χōw 'глухннѡѡ, голзуѡѡ, гоуго, lang, lange' (Steinitz, Wb., 450-451) denominaalse noomeneid tuletava sufiksi -at abil (Rédei, NOC, 33).

Sõna χūw vasteteks teistes soome-ugri keeltes on esitatud md kuvaka 'long of extension' / sm kauka (Collinder, FUV, 86; Steinitz, Wb., 453).

Postpositsioonina tarvitatakse sõna χūwat nominatiivis, vaid šerkali murdest on üksikuid näiteid lokatiivsetest vormidest.

2. Postpositsioon uwat esineb järgmistes tähendustes:

a) prolatiivses tähenduses: 'piki', kusjuures postpositsioon kuulub põhisõna juurde, mille semantilisest kirjese kuulub tunnusjoon 'pikkus', näit. pant 'teerada', a s 'Ob', jōχan 'jōgi', lēr 'lōng', jōš 'tee', pān 'rannaliiv', pitar 'kallas'

(Šer.) Aū nox aun numa ynm nānm xybam nasma wumnm.

(Mubomukob, 108) 'noormees sammus mööda metsarada kiiresti koeraga'

- (Šer.) Aŭ na yH xonm Ac xybam eixmam. (Kubomukob, 113)
 'väikesed ja suured paadid sõidavad mööda Obi'
- (Kaz.) хор јохан хуѡат маѡ. (Seilenthal) 'paat sõi-
 dab mööda jõge'
- (Kaz.) још хуѡат јитаѡ сѡхат сѡн шиѡатѡс. (Rédei, NOT, 54)
 'kui ta tuli piki teed, märkas ta (üht) nõud'
- (Kaz.) сѡтѡ нѡѡатѡ а с хуѡат сѡс-кѡм. (Rédei, NOT, 48)
 'niimoodi veetakse noota piki Obi tund aega'
- (Sõ.) сѡрѡс шѡппи соѡѡм пуѡ јуѡѡтсѡнн, соѡѡм лѡр
хуѡат тум пѡлка ѡушсѡнн. (Steinitz, OVE I, 145-146)
 'nad viskasid üle mere lõngakera, piki lõnga-
 niiti teisele poole kõnõisid'
- (Sõ.) луѡ маѡмѡл јупијѡ мин лѡхѡссакѡѡн кѡш кѡшман
пѡн хуѡат ѡѡл јуѡѡт(тѡ) нѡк ѡнѡти маѡтсѡмн.
 (Steinitz, OVE I, 62-63) 'nende äramineku järel
 läksin oma sõbraga vaheldust otsides piki ranna-
 liiva kuni vibulaskmise lehiseni'
- (Sõ.) луѡ пѡхѡѡр пѡтар хуѡат шѡшѡлѡтал сѡхат ѡѡѡр
куш тѡл ѡлемѡс. (Steinitz, OVE I, 145) 'sel ajal,
 kui ta piki järve kallast sammus, tõstis peo-
 täie vahtu üles'
- (Sõ.) маѡнѡти ѡѡкѡлн ѡсѡлн маѡѡм јѡш хуѡат! (Steinitz,
 OVE I, 138) 'minge nende isade-emade (poolt)
 mindud teed mööda'
- (O.) јѡѡѡѡн хуѡат лѡнѡс. (Pápay, ÉONyt, XXXVII, 179)
 'ta läks piki jõge,

b) prolatiivses tähenduses 'mööda', kusjuures postpositsioon kuulub põhisõna juurde, mille semantiliselt kirjesse kuulub tunnusjoon 'tasapind', näit. mūw 'maa', kq̄rt 'küla', wōš 'linn'

(Kaz.) Aū xā bānm xybam ušmī, boyxon bepi. (Русская, 'noormees sammub mööda metsa, laiike teeb')

(Kaz.) Революция еінуун Мэ ныи мыб xybam bālmī ēx аң газема нахурнаи хāmīmāūcēm. (Русская, 65) 'Enne revolutsiooni Tobolskimaal elanikud / =mööda Tobolskimaal elavad inimesed / tellisid kümme ajalehte ja ajakirja'

(Kaz.) h̄q̄rām xūwat wūlēt jaŋxlāt. (Seilenthal) 'mööda tundrat käivad põhjapõdrad'

(Kaz.) amp kq̄rt xūwat xq̄xan. (Seilenthal) 'koer jookseb mööda küla'

(Sõ.) ākarijel wōš xūwat xūxət'lītal sa xat xōn ēwi išni ilpija joxtas. (Steinitz, OVE I, 161) 'kui koer mööda linna jooksis, jõudis ta tsaaritudre akna alla'

(Sõ.) mā imolti tow xāsti xū piln xul wēratn kūrtaŋ xūwat matsəmən. (Steinitz, OVE I, 54) 'ühel kevadel sõitsin ma (külanõukogu) kirjutajaga kala asjus mööda küli'

(Mu.) mā ūxlem lōs xūwat manl. (Rédei, NOC, 76) 'minu narta sõidab mööda lund'

c) 'kaudu'

(Sõ.) mēk ikel un₂al wus x₂uwat al šōšəmti pitsali.
(Steinitz, OVE I, 98) 'ta hakkas menk-vanale
(suppi) suuava kaudu sisse kallama'

(O.) un₂al-u₂šs-libi x₂ou₂at nīmlit₂lna sidi i man₂s.
(Pápay, ÉONyt, XXXVIII, 323) 'ta läks nii koos
suuskadega suuava kaudu sisemusse'

(O.) isni libi x₂ou₂at io₂ro-l₂nəs. (Pápay, ÉONyt, XXXVI,
'ta tuli akna-ava kaudu sisse'

d) verbide 'laskma', 'tulistama' jt. rektsioonina
tähenduses 'pihta'

(Šer.) tūw x₂uwattet esətsa. (Steinitz, Wb., 452) 'tema
pihta lasti'

(Sõ.) in jōx₂n jupilal x₂uwat wōl₂əp nōl₂n kitsajət.
(Steinitz, OVE I, 114) 'nüüd meeste poolt teda
selja pihta woləp-noolega tulistati'

e) temporaalses

(Šer.) tātə x₂uwat (Steinitz, Wb., 452) 'talve läbi'

(Šer.) ma untijəm x₂uwattemna mūj arat juš isat jəx-
sətam. (Steinitz, Wb., 452) 'oma jahipidamise
jooksul olen ma käinud kõiki jahiradu'

(Kaz.) xāt₂ x₂uwat mənšəm. (Seilenthal) 'kogu päeva
käisin'

3. Postpositatsioon x₂uwat esineb ka lõunahandis:
xowatta 'längs' (Castrén, VOS², 67) ja idahandis: ke-
xam 'no (богом , no зему-убо)': кəхəтə кəхəтə 'möö-

da kallast', joŷn kaŷam 'mööda jõge' (Меремкун, ОДХЯ I,74).

Handi postpositsiooni χūwat tüvega etümoloogilises suguluses olevast tüvest on arenenud postpositsioon ka mordva keeltes: mdE kuvalmo, M kvalma, kvalmanε 'längs, durch; gemäB, nach, wegen; von über' < mdE kuvaka, M kāvaka 'lang' (Paasonen, Mord. Chrest., 87).

A. Sainahhova ühendab handi postpositsiooni teiste ugri keelte prolatiivsete postpositsioonidega: mns χosit, ung hosszat (Саўнахоба, ССМЯ, 118-119).

A. Sainahhova etümoloogiseeringut ei saa aga kuidagi õigeks pidada, sest kuigi ta väidab, et mansi, ungari ja handi keeles vastavad postpositsioonid langevad ühte nii vormiliselt kui sisuliselt, ei seleta ta sugugi, kuidas õheksid vastavuses mns ja ung -s- ja handi -w-. Ilmselt on tegemist siiski vaid paralleelsete arengutega erõ sõnadest, millel on küll sarnane tähendus 'pikk, pikkus'. Näiteid sellest, et sõna tähendusega 'pikk' võib muutuda prolatiivseks abisõnaks, võib tuua mitmetest keeltest: KS (kuž 'lang' >) kuža 'längs, entlang' (Rédei, Postpositionen, 141), sm (pitkä >) pitkin, ee (pikk >) piki, mns χosit (< χoša), ung (hosszú >) hosszat, aga ka näiteks mitmetes indoeuroopa keeltes on vastavad prolatiivsed prepositsioonid tekkinud sõnast tähendusega 'pikk, pikkus', näit. sks (lang >) längs, etn lang, ingl (long >) along, rts (lång >) längs, pr (long >) le long de.

kāša

1. Postpositiooni Šer. Sõ. kāša päritolu on ebaselge. Postpositioon on fikseeritud vaid muinasjututekstides.

2. Postpositioon kāša esineb ajamääruslikes konstruktsioonides tähenduses 'ajal, jooksul':

(Šer.) jiŕ-poŕət χ₁ara ma₁m juwpa na, jiŕ-ewət ɔməs-
tat kāša ij χ_vū taŕət. (Steinitz, OVE I, 233)
'ta venna metsamineku järel, ta õe istumise ajal tuleb üks mees sisse'

(Šer.) šitə ūttan χ_vōttan kāša jiŕ-poŕət tūrəm
wērtə ār χ₁atł ūntəŕpe ār topas tēkamtl,
wurəŕpe ār topas tēkamtl. (Steinitz, OVE I, 244) 'sel ajal ,kui nad niimoodi elasid-olid, täitis ta vend turəmi loodud paljudel päevadel metsa paljusid aitu, mäe paljusid aitu täitis'

(Šer.) χuwəŕ tūrmet χ_vuwa ūttet kāša, wānəŕ tūrmet
wāna ūttet kāša šitlna ūttet kāša ij χ₁atta
jis, poŕtat kimtə χ_vūtn ttət. (Steinitz, OVE I, 263-264) 'sel ajal ,kui nas elasid pikka aega pikalt, lühikest aega lühidalt, niimoodi elamise ajal saabus päev, (millal) ta pojad kuulatasid välja'

(Šer.) śita ūttan χottan kāša imet poyle taj^os.

(Steinitz, OVE I, 235) 'sel ajal, kui nad niimoodimelasid-olid, sünnitas ta naine pojakese'

(Šer.) tuw noretna kēra^{tt}ttat kāša χot χūn śwa
śiśka-lēnka tāmtas. (Steinitz, OVE I, 240)

'sel ajal, kui ta naril vähkres, lendas maja suitsuaugule śiški-linnuke'

(Sõ.) put wērtal kāša saχl jettšas. (Steinitz,

OVE I, 124) 'toidu /=paja/ valmimise ajal (ka) kuub sai valmis'

keši

1. Postpositiooni Šer. Kaz. keši päritolu on ehaselge.

2. Postpositiooni keši on fikseeritud vaid kahe näitena:

(Šer.) Колхоз ëx мам кеши мори себирими. (Кубому-
kob, 102) 'kolhoosnikud niidavad talveks heina'

(Kaz.) таш кеши төрн вертот. (Умеўмуу, 09, 213)
'nad teevad talveks heina'

3. Postpositioon keši esineb ka lõunahandis:
kèžä: jiŋa tégde tanman piš, tūrumet χui ār ōt kèžä
tetanktan 'kui sa ükskord vette tuled, (siis siia),
valguses (elav) mees, paljudeks aastateks tuled' II:64
(Patkanow-Fuchs, LFSO, 130).

kemn

1. Postpositatsioon. Kaz. kemn, Sõ. kēman, O. kēm-na on lokatiivne vorm (-n, -ən, -na) sõnast kēm (DN), Trj. k'im (~k'em-), Ni. kem, Kaz. kēm, O. kēm 'ein gewisses mass, so viel wie --- (=finn. verta)' (Karjalainen, OL, 165). ^{fini} ~~kiq~~ on tatari laen : tat. Alt. kām, Osm. kem (Paasonen, TLO, 65).

2. Postpositatsioon kemn esineb järgmistes tähendustes:

a) temporaaladverbiaalses

(Kaz.) lūw mǎnma kemn ma ateat χǎssōm. (Seilenthal)
'kui ta ära sõitis, jäin ma üksi'

(Kaz.) лос лōлати kemn mūn χ ŭ л л о r a mǎn lūw.
(Seilenthal) 'lume sulamise ajal sõidame me Hullori'

(Sõ.) nāj lonəm kēman χōpət wāsi olnas iti nik
lōra χuwləsət. (Steinitz, OVE I, 77) 'kui päike loojus, sõitsid paadid nagu part oma poegadega järvele'

(Sõ.) wōjlal ētman kēman lūw noχ āmtəs. (Steinitz, OVE I, 159) 'kui ta loomad tulid välja, ta rõõmustas'

(Sõ.) oχsar iki wuti nāwərmamal kēman jāstəl. (Steinitz, OVE I, 138) 'rebane ütleb kaldale hüppamise ajal'

(Sõ.) put sis kēman kāšəŋ xū luw jukan taxajəln ūs.
(Steinitz, OVE I, 62) 'umbes tunni aja jooksul
/=paja-aja jooksul/ oli iga mees oma kohal'

(Sõ.) mir kutn si kēman i xū sāsilijl. (Steinitz,
OVE I, 60) 'rahva hulgast seejärel üks mees
laseb ens kuulda'

(O.) lin xoza uñəməmal-kəmna luβəl kətləm səli
(Pápay, ÉONYt, 145) 'kui nad lähenesid, haaras
ta aeru'

(O.) lõnjar sijaləmal-kəmna on'galna lənas. (Pápay,
ÉONYt, XXXVI, 350) 'teda nähes lipsas hiir urgu'

(O.) xətl iux-kutpet kəmna xadəm-kəmna (Pápay, ÉONYt,
XXXVIII, 137) 'kui päike puude keskele tungis'

(O.) ləbatmət xətl patləm-kəmna (Pápay, ÉONYt, XXXVIII,
329) 'seitsmenda päeva pimenemise ajal'

b) viisimääruslikus

(Sõ.) kāšəŋ xū tajmal kēman lūmətləmal. (Steinitz,
OVE I, 61) 'iga mees on riietunud varanduse jär-
gi /=oma omamise viisil/

(O.) lauəl vastəslì i paləŋ-kəmna manl. (Pápay, ÉONYt,
111) 'ta kannustas hobust ja sõidab nagu pilv'

3. Postpositatsioon kemna esineb ka lõunahandis:

kemna, kemne 'nach' : menmem kemne, Jigema tum auv-
sanem 'kui ma (veidike) olin läinud, anusin ma oma
isa poole' II:90; joχ tar̄net kemna 'kui ma sisenesin
koju ' II:86 (Patkanow-Fuchs, LFSO, 129).

kĩmpija ~ kĩmpijn

1. Postpositatsioon Kaz. kĩmpija ~ kĩmpijn,

Sõ. kĩmpija ~ kĩmpijn, O. kimbina on arenenud hant-
di sõnast kĩmp₃ (Kr.), Ni. kĩmp₃, Kaz. kĩmBĩ (-p-)
(KT,402b-403a), PB kĩmpi 'Aussengegend', mis on ugri
denominaalse sufiksiga *pp₃ tuletatud sõnast kĩm (DN),
Ni. kĩm, Kaz. kĩm, O. kim 'ulkopuolinen (sivu); u-
los / äussere (seite); hinaus' (KT.402ab), mille
ugri aluskeelseks vasteks on rekonstrueeritud *ki(-m₃)
~*kü(-m₃), vrd. ung verbipref. ki (<vanaung *küwe) 'hin-
aus, heraus' / mns So kõn 'draußen' (MSzFgrE,363-365).

B. Collinder ühendab küsimusmargiliselt ka kS kiń-
ći 'except' (Collinder, FUV, 88).

2.1. Postpositatsioon kĩmpija esineb kohamäärus-
likes konstruktsioonides tähenduses 'välja, väljapoole':

(Kaz.) ĩpĩn-õt kĩmpija lawĩman tĩnĩs pa ĩĩtĩn ĩĩn
najĩn ĩit pĩta, at tĩrĩman ĩĩnta wan ĩĩn
tĩnĩs pa ĩĩtĩn. (Rédei, NOT, 36) 'kirstu välja-
poole tehakse söega kuu ja päike, selleks

et kuu ja päike (sealt) taevas oleksid näha'

(Sõ.) ĩĩpĩt puš tomanĩn ĩĩt kĩmpija pĩtĩs. (Stein-
nitz, OVE I, 156) 'ta tuli seitsmekordsete luk-
kudega majast välja'

2.2. Postpositatsioon kĩmpijn esineb kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses 'väljas, väljaspool; taga':

(Kaz.) kq̄rt kĩmpijn wq̄nt wq̄l. (Seilenthal) 'küla taga /=väljaspool küla/ on mets'

(Kaz.) Мам мамем луноч муу көрмөб кумнуум раз бжумса. (Русская, 154) 'läinud suvel leiti meie küla taga /=väljaspool meie küla/ gaas'

(Sõ.) муw х̄отәη iki pā isiti is̄ni kĩmpijn х̄үүт̄ли-жәs. (Steinitz, OVE I, 162) 'karu /=maa-maja-vanake/ ka jooksis edasi-tagasi akna all /=väljaspool akent/,'

(O.) mur kĩmbiņa (Pápay, EÖNyT, XXXVII, 266) 'väljaspool rahvast, rahva taga'

3. Postpositatsioon kĩmpija~kĩmpijn esineb ka lõunahandis: kĩmpena 'hinter': tat kĩmpena ūbet tott 'sõjameeste taga seisab äi' II:20; ūdop kĩmpene kāmen nāurmōt 'ta hüppas teggi tagant välja' II:62; kĩmpīvet 'von aussen, von hinten': tune х̄adoχ kĩmpīvet maχta sajemdājet 'ta läks ümber rahva väljapoolt ringi' II:122, kĩmpeja 'nach aussen, hinter (einen Gegenstand)' (Patkanow-Fuchs, LFSO, 107).

Ugri sõnatüvest *ki(-w₃)~*kü(-w₃) on arenenud postpositioonid ka mansi keeles: kon(i)-pāl, kon(i)-pālt, kon(i)-pālnq̄l (Саўнахова, ССМЯ, 96-102).

kińsa

1. Postpositatsioon Šer. kińsa, Kaz. kińsa kińsi, Sõ. kińsa, PB kińsa on laen sürjakomist, kus vastav postpositatsioon esineb kujul kińdža, kińdzi, kińdža, kińtsa, kińtsi, kińja (Rédei, Postpositionen, 173-175; Toivonen, FUF XXXII, 29).

2. Postpositatsioon kińsa esineb järgmistes tähendustes:

a) võrdlusmäärusena

(Šer) moʔa muʔ ār miʔ ūs, in šit kińsa ār mir. (Steinitz, OVE I, 250, 252) 'hiljuti kui palju rahvast (seal) oli, nüüd (on) sellega võrreldes (veel) rohkem rahvast'

(Kaz.) tõm ʔaras kińsa tām ʔaras tǎʔti ʔawərt. (Seilenthal) 'tolle kastiga võrreldes (on) seda kasti kanda raskem'

(sokr.) juʔal kińsa muʔal ʔarəŋ ulʔal. (Pápay, ONGy, 77) 'tema puuga võrreldes on ta maa ennustav(am)'

(sokr.) lēʔten kińsa jāməʔs lewālen. (Pápay, ONGy, 42) 'võrreldes teie toiduga sööte hästi'

b) ,peale selle'

(Sõ.) šita tūp mā i ʔirəʔs iki wātsəʔm, ši kińsa nē-məʔL ʔojat ʔantūm. (Steinitz, OVE I, 157) 'seal ma nägta ainult üht vana meest, peale tema /=-sel-le/ ühtki inimest pole:

c) ajamääрусena

(sagr.) si-kińsa vuli vella (Pápay, ONGy, 271) 'seejä-
rel tapetakse põdravasikas'

3. Postpositatsioon kińsa esineb ka lõunahandis:

kénža "noch mehr", dient zur Bildung des Komparativs':

ātmai tōtta juχna kénža kēršna 'ta tōsteti kõrgemale

kui seisev mets' II:12; jājen-iga nunna kénžajen ve-

gen ūdōt 'sinu vana lell oli sinust tugevam' II:20 (Pat-

kanow-Fuchs, LFSO, 152).

küt_on

1. Postpositatsioon Šer. Kaz. küt_on, Sõ. Mu.

kut_on, O. kutna, PB kutn^c on lokatiivne vorm sõnast

köt (DN) ,... Ni. köt^c, Kaz. köt^c, O. köt 'väli, väli-
matka. keski / zwischenraum, mitte ' (KT,450b-451b).

Handi sõnale on vasteid teistest soome-ugrikeeeltest:
mns So köt^cät^l 'Mitte; mittelst' / ung köz 'Zwischen-
raum' / mr kašäl 'Mitte des Leibes, Leib' (MSzFgrE,
379-380).

2. Postpositatsioon küt_on esineb järgmistes tähendus-
dustes:

a) kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses
'keskel'

(Sõ.) ramkamtam kēm^on lōrāl χup kut_on wēt kajak il
lon^otilajət, noχ ēt^otilajət. (Steinitz, OVE I,
64) 'pimenemise ajal (nähakse, et) järvelainete
keskel viit kajakki kantakse alla (ja) tõs-
tetakse üles'

(Sõ.) kārti low tut kut_on χas^os. (Steinitz, OVE I, 142)
'Raudhobu jäi tule keskel(e)'

(Sõ.) šiməs χojat χoIša kašti mōs^o: wut χōtət kut_on.
(Steinitz, OVE I, 162) '(kas sa tead,) kust sel-
list meest otsima peab: (linna)ääre majade kes-
kel(t)'

- (Sõ.) wš lūya χoti mšl wšt kutn wānk Rsə mn.
(Steinitz, OVE I, 54) 'kuidagimoodi roomasime
(me kaks) tuules /=tuule keskel/ wošlux'i'
- (Mu.) mā kašlem jūχlām juχət kutn. (Rédei, NOC, 76)
'ma otsin oma vibu puude vahel(t)'
- (Mu.) mā torən kutn šməslə m. (Rédei, NOC, 76) 'ma is-
tun murul /=muru keskel/'
- b) '(kellegi) hulgas, seas'
- (Šer.) Нябремнн кумнн ар нуонер ус. (Кбонукоб, 101)
'laste hulgas oli, palju pioneere'
- (Kaz.) лїw kuten šār-χə wəš. (Seilenthal) 'nende
hulgas oli šamaan'
- (Kaz.) m ǒ л т а н ə т kūtən ar šəpan wəš. (Rédei,
NOT, 32) 'молтан'ide /= vn. Молданов / hul-
gas oli palju šamaane'
- (Kaz.) Космической корабль кабинайн арамнн nāma
арсир boem bəсум, су кумн Стрелка на Белка
нэмөн амнннн. (Русская, 151) 'kosmoselaeva
kabiinis olid kontrolliks mitmesugused loo-
mad, muuhulgas /= selle seas/ Strelka ja
Belka nimelised koerad'
- (Sõ.) mit kutn ši kēmən i χū šāsilijl. (Steinitz,
OVE I, 60) 'rahva seas siis üht meest kuuldakse'
- c) ajamäärusena
- (Sõ.) imołti jēt oχsar imi jaχtal kutn mšjəpər
χšta ūjtantəs. (Steinitz, OVE I, 133) 'ühel
õhtul, kui rebaseit ringi käis, leidis ta
karukoopa /=karu maja/'

(sagr.) jontteu kutna (Pápay, ONGy, 14) 'sel ajal,
kui me mängime'

(sagr.) sidi āmpstem kutetn^c (Pápay, ONGy, 251, 254)
'sel ajal ,kui ma niimoodi istun'

2.3. Koos postpositatsiooniga ełti on moodustunud liitpostpositatsioon tähendusega 'vahelt, keskelt läbi':

(Sõ.) ńal xū lēlēm wēt lolpi karmas kut ēłti
ājltaje nik sí xuwłəs. (Steinitz, OVE I, 78)
'nelja mehega mehitatud viiekordne paat
ujus pajude vahelt läbi aeglaselt alla-
voolu'

(Sõ.) t'5 t' i pox mir kut ēłti lūx oxsari kar
tēli tēln wulet lēpa moryəsł. (Steinitz,
OVE I, 58) 'toti poeg tungib (jõeavana)vaimu
rebasenahkade kimbuga rahva keskelt läbi
põhjapõtrade lähedale'

3. Postpositatsioon kūtņ esineb ka lõunahandis:
kutna 'zwischen, mitten': tēdot tēdeu ādama vēr kut-
na 'me sööme oma einet inimverega /=inimvere keskel/
II:32; ada tīden tonx kutna jāxtan, ada tīden mēnk
kutna jāxtan 'kas sa lähed elavasse vaimu, või /=kas/
elavasse kuradisse' II:58, 175 (Patkanow-Fuchs, LFSO,
107-108) ja idahandis: kēmā 'менгы (кыга?)', kēmнэ
'менгы (рге?)', kēmөx 'менгы (омкыга? гокыга?)': лөx
сас нанкэл көмә нукы умалбал 'ta laskub nirgi abaluu-
de vahele'; mý ällö jyx лорхан көмөx норам сас нукы
күлбөл 'selle suure puu juurde vahelt hüppas kärp

välja' (Мерещук, ОДХЯ I, 75).

Ka mitmetes teistes soome-ugri keeletes on sõna tähendusega 'keskmine, kesk-' arenenud postpositiooniks, näit. mns (xal >) xalt, xalnol, xaln (Саўнахоба, ССМЯ, 36-44), ung (köz >) között, közül, közé, kS (kost >) kostjn, kostiś jt. (Rédei, Postpositionen, 118-124), udm (kusip >) kuspjn, kuspjs jt. (Rédei, Postpositionen, 119), mr(kokla >) koklašte, koklaš jt., sm (keski >) keskellä jt., vdj (tšehsi >) tšehsi (prep.), (Ariste, VKG, 119) , ee (kesk >) kesk (prep.), keskele jt. (Wiedemann, Gramm., 551-552).

lākka

1. Postpositatsioon Šer. lākka, Sõ. lakki on vastavalt latiivne (-a) ja translatiivne (-i) vorm sõnast lāk pl. lāGət (DN), DT lo`k, Ni. lak, Kaz. lāk 'rengas, ympyrä, piiri / ring, kreis (KT,47lab).

2. Postpositatsioon lākka esineb tähenduses 'ümber, ringi':

(Šer.) wš lākka moχətste. (Steinitz, OVE I, 243)
'ta jooksis ümber linna'

(Sõ.) šalta mā sūllam manem lākki tāllijaln, šalta
nin mā χonem lipija loχatn! (Steinitz, OVE I, 142)
'siis mu sooled tõmmatakse ümber minu (ja)
ronitakse minu kõhtu sisse'

3. Võime tuua näiteid analoogilisest arengust mitmetes keeltes, kus sõna tähendusega 'ring' on arenenud postpositatsiooniks: mns lakwa, laχwä (< lakw, laχw) (Rédei, Postpositionen, 138; Caŭχaxoba, CCMŕ puudub), ung körött, körül, köré (< kör), ks geger, gegerin (< geger), sm ympäri, ympärillä, ympärille (< ympyrä), ee üumber, ümbert (< ümpäri) (Wied., Gram., 568-569).

Analoogiline on areng olnud ka mõnede ido-euroopa prepositatsioonide puhul: ingl round (< round), vn okolo (< slaavi kolo).

lipija ~ lipijn

1. Postpositatsioon Šer. tipija~tipəna, Kaz. lipija~lipijn, Sõ. lipija~lipijn, Mu. lipijn, O. libina, PB lipija, lipija, Ahl. lipina on tulenenud sõnast tip3 (DN) 'ontto, sisäpuoli (esim. astian) / höhlung, innenseite (z.b. eines gefässes)'... Ni. tip3, tip3 'astia, laatikko (kopoδka); sisus, säämi (huoneen, nartan, veneen ym.) / gefäss, schachtel; inneres (eines Hauses, einer narte, eines bootes usw.)', Kaz. lipi 'astia; sisus, säämi (huoneen ym.) / gefäss; inneres (des Hauses usw.)', O. libi 'id.' (KT, 1079b-1080a). Postpositatsioonina kasutatasecantud sõna latiivi (-a) ja lokatiivi (-na, -n) vormi.

2.1. Postpositatsioon lipija esineb kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses 'sisse':

(Šer.) χuttat tēs, χōšəm jinkət put tipija χijsətte.
(Steinitz, OVE I, 303) 'ta sõi oma kalad ära, supi / =kuuma vee/ jättis katla sisse alles'

(Kaz.) χot-šāš pör-wūš ewəlt χəvəm õxəp j ā l a n í
ī k ī χot lipija pitəs. (Rédei, NOT, 74) 'maja tagakülje puuraugu kaudu kukkus kolmepäine jālan-vanake majja sisse'

(Kaz.) nān λaras' lipija pōna! (Seilenthal) 'pane leib kasti sisse'

- (Kaz.) Узумеа6 нубаа1 кнуга икаф лануа нөнас.
(Русская, 59) 'õpetaja pani kaheksa raama-
tut kappi'
- (Sõ.) ikel kãrti xala ju₁ lipija potsa. (Steinitz,
OVE I, 164) 'ta mees pan^{di}naks raudse kirstu
/= surmapuu/ sisse'
- (Sõ.) mal muw lõt lipija potsa. (Steinitz, OVE I,
165) 'ta pandi sügavasse maa-auku'
- (Sõ.) sa₁lta lin misn_o jon lipija loks_o. (Steinitz,
OVE I, 144) 'siis roomasid nad (kaks) oma
lehma kõhtu'
- (Sõ.) lãnti anem lipija pãwattem tãkli xun jilãm!
(Steinitz, OVE I, 71) 'ma tulen otsekohe, ilma
et ma oleksin jõudnud oma supikausi sisse'
- (Sõ.) lijõn lãnki palat xu jinki õmpi lipija luv_v-
jõt õslãmtõs. (Steinitz, OVE I, 98) 'sabaga
orava kõrgune mees lasi sõrmuse veenõu sisse
kukkuda'

2.2. Postpositatsioon lõprijõ esineb kohamäärus-
likes konstruktsioonides tähenduses 'sees':

- (Šer.) tilõs' xanšep jẽmõn xõt tipena, xatl_o xanšep
jẽmõn xõt tipena! (Steinitz, OVE I, 301) 'sinu
kuukirjalises pühas majas, päikesekirjalises
pühas majas'
- (Šer.) õtãp tipõna kãrãttãtat kãša ij ar šẽn'õtam
kat xuv_v jitat sãsõgt. (Steinitz, OVE I, 255)
'sel ajal kui ta telgis vähkreb, kuuleb ta
kahe ühel ajal kasvanud mehe tulekut'

- (Kaz.) put šipinš huš vəš. (шмеўнуу, 09, 213) 'pajas on kala'
- (Kaz.) wonta jān^{ti} wer ānto jīn^č-χūl, won^č-wəj
χot līpījan wepəsən^{ti}. (Rédei, NOT, 78)
'ei tohi veekalu ja metsloomi maja sees püüda'
- (Kaz.) χot līpījan tūr-sīj sašəs. (Rédei, NOT, 64)
'maja sees oli kõnet kuulda'
- (Kaz.) u k a - š q p i j e χ^{int} līpījan sīti sī
χāsəs. (Rédei, NOT, 52) 'uka-šopi'kene jäi
niiviisi seljakotti'
- (Kaz.) klass līpījn pāsan pa partajt wə^llət. (Sei-
lenthal) 'klassis on laud ja koolipingid'
- (Sõ.) χor lipijn χōp pati porn moχti porət^lli.
(Steinitz, OVE I, 137-138) 'laevalae all /=sees/
puuris ta paadi põhja puuriga läbi'
- (Sõ.) sī lāpət puš tomanən χōt lipijn ij iki ūl.
(Steinitz, OVE I, 155) 'selles seitsmekordsete
lukkudega majas elas üks manake'
- (Sõ.) χuw muj wān ūsnrn misn χon lipijn - χojn
ūjətla? (Steinitz, OVE I, 144) 'lühidalt või
pikalt¹ olid nad oma lehma kõhus - kes teab?'
- (Sõ.) lāpət puš tomanən χōt lipijn i pirəs¹ iki
ōmasL. (Steinitz, OVE I, 156) 'seitsmekordsete
lukkudega maja sees istub üks vana vanake'
- (Sõ.) χor lipijn in jōχ jūχəl jan kēlat χolija šop-
pi ēwat^lli, sli. (Steinitz, OVE I, 137) 'laevalae
all /=sees/ lõikas ta nüüd meeste vibunöörid
kõik katki'

(Sõ.) õlõnn wõš lipijn kašsa, šalta wõš wut pē-
lõkn kašti pitsa. (Steinitz, OVE I, 162) 'alul
 otsiti linna sees, seejärel linna serval ha-
 kati otsima'

(Mu.) χōtn̄n lipijn ār χojat. (Rédei, NOC, 75) 'kahes
 majas (on) palju inimesi'

2.3. Koos postpositatsiooniga ełti on moodustu-
 nud liitpostpositatsioon tähendusega 'all (prolat.)':

(Sõ.) wõjlan tum χas̄mel muwn muw lip ēłti wus
wērs̄ot; muw lip ēłti joxi jiti wutt̄sil̄ot.
 (Steinitz, OVE I, 157) 'sinu loomad on seal
 maal, kuhu nad on jäänud, maa all augu tei-
 nud; maa all kavatsevad nad koju tulla'

3. Vastav postpositatsioon esineb ka lõunahan-
 dis: tēgpena, tēpena ~ tēgpeja, tēpeja, tegpega; vāga-
χōt tēgpena 'metalse maja sees' II:34: voš tēgpega
linna (ill.) II:28, 86 (Patkanow-Fuchs, LFSO, 117);
tibeja (tibeā), Surg. tigbija '(Dat.) in (hinein)',
tibena, Surg. tigbina '(Loc.) in, drin', tibiwet,
Surg. tigbijeux, tigbiji 'võn innen (aus dem Innern)'
 (Castrén, VOS², 68).

Teisteski soome-ugri keeltes on sõna tähendusega
 'sisemus' arenenud postpositatsiooniks, näit. mns (kī-
βar 'sisu, nõu, viinapudel' >) kīβart, kīβarn, kīβar-
nol (Caŋmaxoba, CCM 9, 44-50), ks (pels-, pevs- >) pevstjn,
pevstjś jt. (Rédei, Postpositionen, 128-131), (piṭš >)
piṭškin jt. (Rédei, Postpositionen, 131-135), sm (sisä->)
sisään jt., ee (sisi->) sisse jt. (Wiedemann, Gramm.,
 564-565).

lépa ~ lépn

1. Postpositatsioon Kaz. lépa ~ lépn, Sõ. lépa on tulenenud sõnast tép^c, tép^c (Ni.), Kaz. лэ́п^c 'lähi-, vieri- / nahe, Nachbar-' (KT, 11118b).

2.1. Postpositiooni lépa tarvitatakse kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses 'lähedale, juurde':

(Kaz.) aj ewije, ma lépema jūwa! (Seilenthal)
'väike tüdrukuke, tule minu juurde'

(Sõ.) t'õ t' i poχ mir kut ēlti lūχ oysari kar tēli
tēln wulet lépa morχʔsl. (Steinitz, OVE I, 58)
'toti poeg tungib (jõevana)vaimu rebasenah-
kade kimbuga läbi rahva põtradele lähedale'

(Sõ.) χorəm soχət χol joxanən iki lépa i oxn
potsajət. (Steinitz, OVE I, 59) 'nülitud na-
had pandi kõik jõevana lähedale pead ühes
suunas /=ühes peas/'

2.2. Postpositioon lépn esineb kohamäärusilkes konstruktsioonides tähenduses 'lähedal':

(Kaz.) лўw lépenə rakətər wəλ. (Seilenthal) 'tema
lähedal on traktor'

(Kaz.) wõχsar wəš lépn šəkən təχi. (Seilenthal)
'rebasefarmi /=rebaselinna/ lähedal (on)
kalmistu /=mure koht/'

mūšn

1. Postpositatsioon Sõ. mūšn, O. mosa, moza, PB mošna on arvatavasti tulenenud sõnast məš (DN) 'tuki, kannatuspatsas, noognopa / stütze, stützpfiler'; Kaz. χ₂η₁tmäš 'kodan pystyseiväs (kannattavat orsia) / (die horizontalen hölzer tragende) aufrechtstehende stange im zelt', O. m_{ps} 'pönnkä, tuki' (KT, 549ab).

Vastav postpositatsioon võib olla ka laen mansi keelest, vrd. mns māšs (ma^oc) 'za, гуа, pagu', mis omakorda on laen sürjakomist: mogis (Caўmaxoba, CCM9, 160-162; Munkácsi, VNY, 215 mas 'bis, wegen').

2. Postpositatsioon mūšn esineb järgmistes tähendustes:

a) '(kellegi, millegi) jaoks'

(Sõ. 7) mati ot at ki tajlən, luw mūšvln ēl sājen ēn₂xa, luw sāl₂tti wēr at tajl! (Steinitz, OVE I, 68) 'kui sul pole mitte midagi, (siis) tema jaoks tõmba (ka) oma püksid maha, tal pole kaastunnet'

(sagr.) ma mošemna (Pápay, ONGy, 161) 'minu jaoks'

b) temporaaladverbiaalses

(O.) mà ioš₂ttam mosa (Pápay, ÉONyt, XXXVII, 186) 'minu tagasitulekuni'

(sagr.) ant ēs₂alten mošna (Pápay, ONGy, 161) 'sel ajal, kui meid sisse ei lastud'

mõ:ʃə̀nà·ià̀c

1. Postpositioon Kaz. mõ:ʃə̀nà·ià̀c; mõ:ʃə̀ntàʃ̀z̄
 on tulenenud sõnast māʃə̀t (DN), Trj. māʃə̀n, V. Vi.
mõ:ʃə̀l̄ 'kehä, piiri, ympyrä; kehässä kulkeva, kaar-
 tava tie; (joen) mutka; ympäristö / kreis, rundung;
 im kreis gehender, gewunderer weg; bienung (eines
 flusses); umgebung' (KT, 511 b), Ni. mõ:ʃə̀ttə-, Kaz.
mõ:ʃə̀n-, O. mõ:ʃə̀lt- 'sich drehen, kreisen' (Karja-
 lainen, OL, 48).

Handi sõna võib seostada järgmiste sõnadega su-
 gulaskeeltest: mns monhel- 'encircle' / kS meg 'beg
 (of a river) / udm mog 'a place that is situated be-
 hind me or aside' / lp moag'ge 'bent object' / ? sm
mäki (Fuchs, FUF XVI, 200; Collinder, FUV, 99. Viimases
 puudub handi vaste.).

2. Antud postpositioon esineb tähenduses 'üm-
 ber':

(Kaz.) lòr mõ:ʃə̀nà·ià̀c (KT, 511b) 'üumber järve'

(Kaz.) mõ mõ:ʃə̀nà·ià̀c iä̀nkə̀n (KT, 511b) 'üumber maailma
 käib'

(Kaz.) mõ:ʃə̀ntàʃ̀z̄ (KT, 512b) 'üumber'

3. Postpositioon mõ:ʃə̀nà·ià̀c esineb ka lõunahan-
 dis: maʃta 'herum' ʃüdem kes ʃõt maʃta sainet 'kolm
 korda käis ta üumber maja' II:140; tuat maʃta ättidet
 'enda üumber vaatas' II:48 (Patkanow-Fuchs, LFSO, 109);

mahta 'um, herum' (Castrén, VOS², 67).

Handi postpositatsiooniga on etümoloogilises vastavuses mansi postpositioon muβlaxi (Саймахоба, ССМЯ, 106-109). *Vaata samuti sub lākka.*

mõχti

1. Postpositiooni Šer. mūχta, Kaz. mõχti,

Šō. moχti, PB moχti päritolu on ebaselge.

2. Postpositioon mõχti esineb järgmistes tähendus-
tes:

a) 'läbi'

(Kaz.) нол мојпар моχти манәс. (Seilenthal) 'kuul läks
läbi karu'

(Šer.) мын намтам унн мухма уса хамл мар мансуб. (Ku-
bomukob, 101) 'me läksime läbi pimedada metsa ter-
ve päev'

b) 'mööda'

(Kaz.) мин цөхмәччә буләнү әхил нәсма мәмһс. (Русская,
86) 'põdranarta sõitis kiiresti meist mööda'

c) 'üle'

(Šō.) in oχsari kar tēllal wuli sāpəl moχti āle-
milli. (Steinitz, OVE I, 58) 'nüüd tõstab ta oma
rebasenahakimbu ^{põhja} põdra kaelale /=üle põhjapõdra
kaela/'

3. Postpositioon mõχti esineb ka lõunahandis:

moχta, muχta 'durch, hindurch': tūvet moχta vētmet
togotāi, vētmet moχta tūvet togotāi 'läbi ta luude
üdi oli näha, läbi ta üdi luud olid näha' II:176;

teragīvet moχta tūkōt 'ta lendaē akna kaudu (majja)
 II:118(Patkanow-Fuchs, LFSO, 109); moxta, Surg. mugda
 'durch' (Castrén, VOS², 67) ja idahandis : мүҗмн'реpez':
oc k o p u k u j o ŋ мүҗмн көрө мәнмә масбал 'aga
 läbi Korliki peab jalgsi minema' (Перешкин, ОДХЯ I, 74).

mār

1. Postpositatsioon Šer. mārə, Kaz. mār on handi sõna mər (DN),... Ni. mār³, Kaz. mār³, O. mər³ 'aika, kausi / zeit, zeitraum' (KT, 533b-534a) põhivormis.

2. Postpositiooni mār kasutatakse temporaaladverbiaalsetes konstruktsioonides tähenduses 'jooksul, ajal':

(Šer.) ašem tūw utmat mārə jīnk hūt unt woj wetpəstəman utəs. (Steinitz, OGC, 81) 'mu isa käis oma eluaja jooksul veekalu (ja) metsloomi jahtimas'

(Šer.) мынə һаьреммыь мынə һар əма рымсунм. (Mubomukob, 101) 'meie lapsed puhkasid suve jooksul hästi'

(Kaz.) mojрьr туң mar vejbəna jīt (Шмеһнуу, 09, 214) 'karu muutub suve jooksul rasvaseks'

(Kaz.) kāt xātə mār lūw nən jernas jontə. (Seilenthal) 'kahe päeva jooksul õmbles ta neli särki'

(Kaz.) jer³ jūwəm mār mūn jəln əmussuw. (Seilenthal) 'niikaua kui sadas vihma, istusime kodus'

(Kaz.) луу мәр ма колхозн рənumмн нумлэм. (Русская. 70) 'suve ajal ma hakkas töötama kolhoosis'

(Kaz.) һаным мәр луу брызгаеь һонмаһмн нумл. (Русская, 95) 'nädala jooksul hakkas meie brigaad noodaga püüdma'

(Kaz.) Xom xybam aqmal mār umnu nelu bahmub.

(Русская, 156) 'sel ajal ,kui ta mööda maja käis, vaatas ta akna poole'

(Kaz.) ma si mār klass xānsi sōxal-a in'sesti werət
(võpro.sət) xāššəm. (Rédei, NOT, 50/52) 'mina sel ajal kirjutan klassitahvlile küsimused'

(Kaz.) mōjpar nōxi kawerna (nawerna) jak-xət mār.

(Rédei, NOT, 40) 'karuliha keedetakse karupeiede / =tantsumaja/ jooksul'

(Kaz.) ij atəŋ xātəl mār sōrma jūwəm xōjat jōlən
tājla. (Rédei, NOT, 36) 'surnut peetakse kodus üks päev / =ühe hommiku (ja) päeva jooksul/'

3. Postpositatsioon mār esineb ka idahandis:

mərɨ 'за, в течение времени': m̄v koma mərj̄ j̄j kōl-n̄j̄
j̄nm ambəl 'selle päeva jooksul ei ütle ta ühtki sõna'

(Перешкин, ОДХЯ I, 74).

nümpija ~ nümpijn

1. Postpositsioon Šer. numpija ~ numpinə, Kaz. nümpija ~ nümpijn, Sõ. numpija ~ nümpijn on vastavalt lokatiivne (-a) ja lokatiivne (-nə, -n) vorm sõnast Ni. nūmp3, Kaz. nūmpĭ, O. nūmbi 'yläpuoli; jotakuta vanhempi, rikkaampi, arvokkaampi / oberseite; älter, reicher, angesehenener als jemand' (KT, 568b), mis on ugri denominaalse sufiksiga -pp3 tuletatud sõnast nüm (DN), Koš. nüm, Fil. Ts. Tš. Kr. num, V. nüm; Vj. num, VK Vart. Likr. Mj. Trj. nüm, Ni. nūm; Kaz. nūm; O. num 'yli-, ylinen; ylhäinen, taivaallinen / ober-, oben befindlich; hoch, himmelisch' (KT, 567ab). Sõna num on ühine obiugri ja samojeedi keeltele: num, numi 'top'; numi-täärem 'god of heaven' // neen num 'sky, heaven, air; god', selk nom, nop, nup 'god', kam num 'sky, heaven', koibali, motori, taigi num 'sky, heaven; god' (Collinder, FUV, 42).

2.1. Postpositsioon nümpija esineb järgmistes tähendustes:

a) kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses 'kohale'

(Šer.) Пасар куб ушну нунуа ухмэ. (Kubomukob, 101)
'riputa pihlakaoks akna kohale'

(Sõ.) nēlal lonəm jupijn xūləm xū āj k ē m j a s

χūs numpija χύνχας. (Steinitz, OVE I, 91)

'pärast naiste tulekut ronis kolmest mehest noorim kemjas kalakuivatamislattide kohale'

b) '(kellegi, millegi) üle, suhtes'

(Šer.) šōp kē toχtəŋ sōt numpija kē pāršajəm,
kurəŋ sōt numpija kē pāršajəm, šēmpr̥ kēw
mā nōtem jētpija (itə) āt kērijət! (Steinitz, OVE I, 252) 'tõesti kui tiivulise saja (vaimu) üle ma olen määratud, tõesti kui jalgadega saja (vaimu) üle ma olen määratud, las (siis) šēmpər kivi mu nina ette niimoodi langeb'

(Šer.) tāpət wēšpə χύνəŋ nowr̥āšēmna toχtəŋ sōt
~~(Šer.)~~ numpija ke, kurəŋ sōt numpija kē pāršajəm,
šēmpr̥ kēw mā nōtem jētpija itə at kērijət!
 (Steinitz, OVE I, 251) 'kui ma oma heleda isa poolt, kes elab aampalkidega ja unkaauguga seitsmendas (taevas), olen määratud tiivulise saja (vaimu) üle, olen määratud jalgadega saja (vaimu) üle, las (siis) šēmpər kivi niimoodi mu nina ette langeb'

(Kaz.) sīt pāta nūw nūŋətsa nənχa, χōnnapa sōt nənχ
nūmpija nūŋətsa. (Rédei, NOT, 34) 'sellepärast peeti teda vaimuks, koguni peeti vaimuks saja vaimu üle'

2.2. Postpositatsioon nümpijn esineb kohamää-
ruslikes konstruktsioonides tähenduses 'kohal':

(Šer.) Самолетам вои нунунга аирига. (Кубомукоб, 101)
'lennukid lendavad linna kohal'

(Kaz.) lamp pāsan nümpijn ла'ш. (Seilenthal)
'lamp rippus laua kohal'

(Kaz.) kqrt nümpijn самол от жил. (Seilenthal)
'küla kohal lendab lennuk'

(Sõ.) m a š o w kūr numpijn. (Steinitz, OVE I, 53)
'ülalpool mašow'i küla /=m. küla kohal/

3. Lõunahandist on vasted antud postpositsi-
oonile ilma sufiksita -ppз : nūmen, Surg, nōmen '(Loc.)
obenauf, oben, über', nāmatta, Surg, nōmevta '(Abl.)
von oben' (Castrén, VOS², 67).

Handi postpositatsiooniga on etümoloogilises su-
guluses mansi postpositioonid num(i)-pālt, num(i)-
pāln, num(i)-pālnəl (Сайнахова, ССМЯ, 73-80).

nērn^c

1. Postpositiooni Kaz. nērn^c, O. nērnā päritolu on ebaselge. Postpositiooni on fikseeritud vaid kahel juhul Karjalaise sõnaraamatus:

(Kaz.) pā^o nērn^c (KT, 628a) 'teiste jaoks, teiste pärast (näit. riietuma, kuigi pole raha).

(O.) iaxläl nērnā (KT, 628a) 'sõprade eest, sõprade asemel'

Kazõmi näites pā^o on arvatavasti pa χ_o, siis pa χ_o nērn 'teise, võõra inimese pärast'.

pe₁a

1. Postpositatsioon Šer. pēta, Kaz. pe₁a, Sõ. pēla, PB pēla, pēlī on latiivne vorm sõnast pēl 'Seite' (Ahlqvist, NOS, 119), DN pēl₂ak, DT pəl₂ak, ... Ni. pēl₂ak; Kaz. pēl₂ak, O. pēlax 'puoli, suunta, sivu; puolisko (pituudelleen) / seite, richtung; hälfte (der länge nach)' (KT, 695b-698a), mille vasteteks teistes sugulaskeeltes on esitatud järgmised sõnad: mns poal 'Hälfte, Seite, Gegend' / ung fél 'id.' / kS pel, pey, pe 'eines von einem paar, Seite' / udm pal 'Seite, Gegend, Hälfte' / mr pel, βel 'Seite' / mdE pél, M p'el 'Seite'; E péle, M p'élé 'halb, Hälfte' / ? sm pieli; pielos, pielus 'Rand' / lp balle 'side, half' // neen pēllé 'Hälfte, Stück', een fele, ferie jt., ngan fealea jt., selk. pelen, kam p'cièa, p'cièa jt. 'halb, Seite' (MSzFgrE, 194-196).

2. Postpositatsioon pe₁a esineb järgmistes tähendustes:

a) kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses 'poole, suunas'

(Šer.) Иыб на мамне ёхан обам нема. (Жубомукоб, 113)
'ta läks jälle jõe suudme poole'

(Šer.) ситетна мѣс^аттијсѣт ѣмѣтијсѣт, х_утѣм миѣ суѣ пѣта
ш_уш_мсѣт. (Steinitz, OVE I, 263) 'seejärel suudlesid nad üksteist, embasid (ja) kolme maanurga

suunas sammusid'

(Sõ.) noχ lōjəpsəmn, kat χū kat taχa pēla šūšməs-
mən. (Steinitz, OVE I, 69) '(meie kaks) tõusi-
me üles, kaks meest kahe koha poole sammu-
sime'

(Sõ.) ši kēm sēm ɔlnem sōjəm paɪ pēla manəmtəs.
(Steinitz, OVE I, 77-78) 'niimoodi minu silma-
nurk liikus jõelõpu poole'

(Sõ.) jēša potreməsuw, kat χjɔp kat taχa pēla lō-
wəlməsuw. (Steinitz, OVE I, 79) 'veidi ajasime
juttu, (seejärel) kaks paati kahe koha poole
aerutasid /=aerutasime/'

(Sõ.) kāšəŋ luw jūšl pēla manl. (Steinitz, OVE I,
77) 'igauks läheb oma teed /=tee suunas/'

b) verbi 'vaatama' rektsioonina (täheenduses 'poole')

(Šer.) ma napoxog nemə bəmmem. (Mubomukob, 102)
'ma vaatasin laeva'

(Kaz.) in ɔjəɔn əŋkərməs kürəɔ pəɔa, sāɔta ūwti ker-
ɔs. (Rédei, NOT, 42) 'nüüd mees vaatas oma jal-
gu, siis ulguma hakkas /=keeras/

(Kaz.) χətɔ pəɔa aɔwanta! (Seilenthal) 'ära vaata
päikesesse /=päikese poole/

(Kaz.) χot χūwat janχmaɔ artə išni pəɔi wəntɔ. (Sei-
lenthal) 'mööda maja käimise ajal vaatas ta
akna poole'

(Sõ.) χōr lōr pēla wāntiln. (Steinitz, OVE I, 77)
'sa vaatad Põdrajärve suunas'

c) rääkimist väljendavate verbide rektsioonina

- (Šer.) taw śitlna tāpət wēspə χūnəŋ now(ə) āšet
pēta lopət. (Steinitz, OVE I, 249) 'seejärel
ta ütles oma heledale isale, kes elab aam-
palkidega ja unkaauguga seitsmendas (taevas)'
- (Šer.) m5s' χū jiχ-ēwə pēta lopət:... (Steinitz, OVE I,
244) 'moś-meess ütles öele:...'
- (Kaz.) λūw ma pe anem λōps. (Seilenthal) 'ta ütles
mulle'
- (Kaz.) λūw jōχ pe i ūwəŋ. (Seilenthal) 'ta kisab
inimeste peale'
- (Kaz.) λōšek iki λōpə ime pe i. (Seilenthal)
'nirgi-vanamees ütleb oma naisele'
- (Kaz.) χīntəŋ imi nawreməŋ pe a lōpəŋ. (Rédei,
NOT, 54) 'seljakotiga eit ütles ta (kahele)
lapsesele'
- (Sõ.) śi wēr parə m jupijn śiti ūltel saxat opel
luw pēlajəl pa pōtr ɔləŋ wus. (Steinitz,
OVE I, 154-155) 'selle asja lõppemise järel
(ja) sel ajal, kui nad niimoodi elasid, võt-
tis ta öde jälle jututsa üles'
- (Sõ.) o w ɔləŋ p i l i p iki poslan jōχ
pēla χišəmtijl. (Steinitz, OVE I, 63) 'owolan'i
pilih-vanake hüüab harujõe inimestele'
- (Sõ.) p i l i p iki śi śartəs, śartəs, mir pēla
kērləs. (Steinitz, OVE I, 60) 'pilih-vanake
niimoodi šamaniseeris, ^{šamaniseeris,} rahva poole pöördus'

(Sõ.) χatt'satet jēlpijn lāpat puš noχli tūrām
pēla uwaltisət. (Steinitz, OVE I, 58) 'enne
looma tapmist hüüti seitse korda turām'i
poole'

(Sõ.) śiti ūltan saχat misn lin pēlajən potəRL.
(Steinitz, OVE I, 141) 'sel ajal kui nad nii-
moodi elavad, ütleb nende lehm neile (kahele)'

(Sõ.) in ākar iki luv pēlajəl potəRti pitəs. (Steini-
nitz, OVE I, 145) 'nüüd hakkas koer temaga
rääkima'

d) verbi 'vihastama' rektsioonina

(Sõ.) nan mun pēlajew āl likaša! (Steinitz, OVE I,
153) 'sa ära vihasta minu peale!'

(Sõ.) oχsar iki likašmal lin pēlajən, orijl i
kēnijl. (Steinitz, OVE I, 146) 'rebase-vanake
vihastas nende peale, urises ja mõmises'

3. Postpositioon peaa esineb ka lõunahandis:

peťa 'zu, gegen, für': jixpogot-peťa anker mõt 'ta
vaatas oma venna poole' II:170; unt-peťa tapkõt 'ta
jooksis metsa poole' II:146; jiget peťa jāstet 'ta
ütles oma isale' II:106 (Patkanow-Fuchs, LFSO, 112-
113).

Teisteski ugri keeltes on handi sõnatüvega su-
guluses olevatest sõnatüvedest ^{asendatud} vastavad postposit-
sioonid: mns (pāl >) palt (CauMaxoba, CCM 9, 137-139),
ung (fél >) fele, fell.

pīla

1. Postpositsioon Šer. pita, Kaz. pīla, Sõ. pila, piln, Mu. piln, PB pilna on tulenenud sõnast pīt (DT), Koš. pīt, Ts. pīDət, Vj. pīl', Kaz. pīl, O. pil 'toveri; puoliso / kamerad; gatte' (KT,779a). Šerkali, kazõmi ja osalt sõnja murdes kasutatakse postpositsioonina latiivset vormi (-a), muži murdes, sakraalsetes tekstides ja osalt sõnja murdes aga lokatiivset vormi (-n,-na).

2. Postpositsiooni pīla tarvitatakse komitatiivses funktsioonis:

(Šer.) Aū nox aunnim numa xam map boxcap nahm xybam xmxvc. (Mubomukob,115) 'noormees käis oma koeraga terve päev rebase jälge mööda'

(Šer.) Amzku ebem numa ukolaa mamvc. (Mubomukob, 102) 'ema läks oma tütreaga kooli'

(Kaz.) wen-γq lūw mīrən pīla pōrīja lešatījəltī pītlat. (Rédei,NOT,44) 'peigmees hakkas oma /=tema/ perega pulmadeks valmistuma'

(Kaz.) ar õxp j ā l a n' i ket pīla jqr kənši mā-nəs. (Rédei,NOT,86) 'mitmepäise jālan'-vanakesega läks jõudu proovima /=otsima/,'

- (Kaz.) an̄kem l̄in p̄l̄enn̄ wəša jan̄χəs. (Seilenthal)
'mu ema sõitis nendega linna'
- (Kaz.) mūja nān̄ l̄ūw p̄l̄e a mān̄l̄ən? (Seilenthal)
'miks sa lähed temaga?'
- (Sõ.) śa l̄ta śi w̄er p̄ar̄əm jupij̄n̄ luw imel pila
j̄elli ū lti pit̄s. (Steinitz, OVE I, 163) 'siis,
kui see asi lõppenud oli, hakkas ta oma nai-
sega edasi elama'
- (Sõ.) k ā j imel pil̄n̄ l̄ōj̄aps̄ənn̄, pol w̄erti mat-
sənn̄. (Steinitz, OVE I, 101) 'kaj koos oma
naisega tõusid üles (ja) läksid kalatõket
tegema'
- (Sõ.) χ oj χ̄ūjem j̄ūχ̄l̄ oχ pil̄n̄ juwət mal. (Steinitz,
OVE I, 78) 'mõned olid visanud vibud koos ra-
haga'
- (Sõ.) ś ā n̄ a j̄ōχ poslan̄ j̄ōχ pil̄n̄ kasl̄ət. (Stei-
nitz, OVE I, 64) 'Sõnja inimesed võistlevad
harujõe inimestega'
- (Mu.) mā χ̄aśśəm āp̄səm pil̄n̄. (Rédei, NOC, 81) 'ma
jäin oma noorema vennaga'
- (Mu.) mā ū tn pil- χ̄ujem pil̄n̄ jaχ̄l̄əm. (Rédei, NOC, 76)
'ma jalutan metsas oma sõbraga'

3. Sõna tähendusega 'sõber' on arenenud komi-
tatiivseks postpositatsiooniks ka mansi keeles: (jurt >)
jot (Caўнaxoba, CCMa, 121-124).

panna
1

1. Postpositatsioon Ni. pānna, Šer. panna on lokatiivne vorm (-na) sõnast pant, pl. pandət (DN), Košš. Fil. Tš. Kr. pant, Ni. Kaz. pānt 'tie, jäljet / weg, spuren' (KT,712ab). Postpositiooni tüve-t tuleb esile possessiivsufiksiga vormis: ma pāntanem 'mit mir' (Steinitz, OGC, 152).

2. Postpositatsioon panna esineb komitatiivses tähenduses:

(Ni.) χu pānna māntā (KT,712a) 'mehele minna /=mehega minna/'

(Šer.) naη jif-poxtan panna kēw sēmpə tāpət ūR,
kēw sēmpə χūt ūR ōmāstə wšša mōjtəta manatn!
(Steinitz, OVE I, 253) 'sina mine oma ^{killla} vendadega seitsme kivisilmse kangelase, kuue kivisilmse kangelase linna'

(Šer.) poxtam panna pā χōn pēlaka tās tiniijta manatn!
(Steinitz, OVE I, 239) 'koos minu poegadega min-ge teise tsaari poole nahku müüma'

(Šer.) jif-poxət joχ tanas, wēnət panna wusa wērtan.
(Steinitz, OVE I, 235) 'ta vend sisenes, õemehele ütles tere /=õemehega tere tegi/'

(Šer.) mana tūrəm panna! (Steinitz, OVE I, 253) 'mine turēmiga!'

(Šer.) χ̄t̄ ptam panna tēs' tata, putem panna tēsate.
 tājmem panna tēsate! (Steinitz, OVE I, 303)
 'anna kaasa mu noodad, anna kaasa mu pada,
 anna kaasa mu kirves'

(Šer.) poχ̄at panna wut maṣan. (Steinitz, OVE I, 240)
 'oma pēegadega läheb (isa) kaldale'

103) 'tema kaks õnge seisavad maja ääres'

(Kaz.) Камыч аў бярмашук хомне нугучи на бремем
ём мом. (Русская, 166) 'tänaval mängivad lapsu-
sukesed väikese punaka maja juures'

(Mu.) āp puḡaln ān ɔmsl. (Rédei, NOC, 76) 'koera
kõrval on /=istub/ kauss'

3. Vastav postpositsioon esineb ka lõunahandis:

puḡeda 'zu': ḡeidegedat puḡeda jūxtōt 'ta tuli oma
onude juurde' II:20 (Patkanow-Fuchs, LFSO, 114); puḡada,
Surg. ponaḡa '(Dat.) neben, nebenhin'; puḡatna, Surg.
ponaḡna 'bei, nebenan'; puḡadiwet, Surg. ponaḡeux,
ponaḡi 'neben' (Castrén, VOS², 68); (DN) iux pōḡatna
'puu juures'; iḡat pōḡatna 'oma isa juures'; təu
ḡoi Bōḡatna ūt 'ta on abielus /=elab mehe juures/'
(KT, 687a) ja idahandis: noḡa 'bozue (kyda?)', noḡal-
na 'bozue (ḡe?)': nunə saḡu nym ḡok noḡa pəkəmu
'naine viskas savipaja tee äärde'; mā kḡuḡc noḡalna
āmumām 'ma mängin üksinda onni juures' (Мереукин,
ОДХЯ I, 75).

Võime tuua näiteid teistestki soome-ugri keel-
test, kus sõna tähendusega 'äär' on arenenud post-
positsiooniks, näit. mns (pōx >) pōxat, pōxan, pōxa-
nal (Саўнахова, ССМЯ, 59-63), kS (dor >) dorin jt.
(Rédei, Postpositionen, 50-62), (bok >) bokin jt.
(Rédei, Postpositionen, 79-80), mdE (ḡok >) ḡokac,
ḡokaco, ḡokacmo, sm (ääri >) ääreen jt., (vieri >)

viereen jt., vđj (servä >) servä, serväzä (Ariste,
 VKG,120), ee (äär >) äärde, ääre jt. (Wiedemann, Gramm.,
 546), (veer >) veere, veerde jt. (Wiedemann, Gramm.,
 571). Täiendavalt vaata ka χονῆρα ~ χονῆραν .

põrajn

1. Postpositatsioon Kaz. põrajn on lokatiivne vorm (-n) sõnast porà (DN), Ni. põrà, Kaz. põrà, O. põrà 'aika/zeit' (KT, 723a), mis on < vn nopa 'aeg, period'.

2. Postpositiooni porajn kasutatakse temporaal-adverbiaalses tähenduses:

(Kaz.) ma mǎnmem põrajn nǎñ kǎšan wõsn. (Seilenthal)
'minu äramineku ajal sa olid haige'

(Kaz.) Kõrta jõxətmeл põrajn лǎlisti jõx ewənt їj
хә wənsa. (Seilenthal) 'nende külla tuleku ajal üks sõdur tapeti'

(Kaz.) лўл wenti jõx nїk jõxətmeл põrajn asem хәрп
эмәsl. (Seilenthal) 'kalurite vee äärde tuleku ajal mu isa istus paadis'

(Kaz.) Тимофеѣ Алексеевѣ хәл'эмзәх мормас ол' хон на
сөрас әх бәл'ем нөрайн бәс. (Русская, 152) 'Timofei Aleksejevitsš elas rohkem kui 30 aastat tsaari ja kaupmeeste elu ajal'

(Kaz.) Ленинград бәл'мәйләм нөрайн муу меамрима
банкумәл әхлүб. (Русская, 220) 'Leningradis õppimise ajal me läheme sageli teatrisse'

3. Analoogiliselt handi keelega on ka mansi keeles moodustunud postpositatsioon porat (< pora) (Сайнахова, ССМА, 162-163).

pəsən

1. Postpositatsioon Kaz. pəsən on lokatiivne vorm (-ən) sõnast pa's (DN), Koš..Ts. pàs,...Ni. pəs, Kaz. pəs, O. pas 'merkki, nimikirjain / zeichen, initiale' (KT, 738b-739a), mis on handi keeles, täpsemini obiugri keeltes laen komi keelest (Toivonen, FUF XXXII, 53).

2. Postpositatsioon pəsən esineb tähenduses 'põhjal, alusel':

(Kaz.) аїw põtər pəsən jöχлї-põtər'sət. (Rédei, NOT, 50)
'nad vastasid jutustuse põhjal'

(Kaz.) χõr pəsən põtər wersəw. (Rédei, NOT, 50) 'pildi alusel vestlesime /=juttu tegime/'

(Kaz.) ńawremət χən nūnətmeł jet, šəs, põtər pəsən jöχлї-põtər'tı pıtsət. (Rédei, NOT, 52) 'kui lapsed oma lugemisega valmis (said), (siis) nad hakkasid jutu põhjal vastama'

päta

1. Postpositatsioon Šer. pāta, Kaz. pāta, PB paṭa on latiivne vorm sõnast p3D3 (DN), DT pā'D3, Koš. Fil. Ts. p3D3, Kr. pāts, V. pāts, Vj. pāṭā, VK pāṭā, Likr. pāṭā, Mj. pāts, Trj. pāts, Ni. pāts, Kaz. pāti, O. pādi 'pohja, гмо / boden' (KT, 763b-764a).

2. Postpositatsioon pāta esineb kausaal-finaal-adverbiaalsetes konstruktsioonides tähenduses 'pärast, jaoks':

(Šer.) tūw mūj pāta ān jānhijtəs? (Steinitz, OGC, 81) 'mispärast ta ei käinud?'

(Šer.) tūw šit pāta nūša huja us. (Steinitz, OGC, 81) 'sellepärast oli ta vaeme mees'

(Šer.) Šam kmura myrmunca nama xamumam. (Mubomukob, 102) 'see raamat on kirjutatud lugemise jaoks'

(Šer.) Šyb moūnp nama ēxmuc. (Mubomukob, 102) 'ta tuli karu pärast'

(Kaz.) kartī sesīja pōna jīlṭp nōχī šit pāta, at wūlī-pōrtī-wajṭn jāma vesī. (Rédei, NOT, 50) 'raudsete lõksu sisse pannakse värsket liha sellepärast, et hunt selle hästi ära sööks'

(Kaz.) šowrət pāta wɔlɫət aj kartī seset, lepket,
wõxsarət pāta wõnšək kartī seset. (Rédei,
 NOT,50) 'jäneste jaoks on väikesed raudsed
 lõksud, polaarrebaste, rebaste jaoks on suu-
 remad raudsed lõksud'

(Kaz.) wūlət pīrīlət pərī pāta. (Rédei, NOT,44)
 'nad valivad põhjapõtru pulmade jaoks'

(Kaz.) χɔn mātī jasan mālət, šoši jɔχ (ānken, ašen,
śat'śāsen) pōtər'ɫət, mūj tɔn meńne pān' n:
mūj-kem wūlī, muj arət pōrməs, mūj-kem sāχ,
mūj-kem mɔlɫpsī wen-χɔjən pāta pa lūw rɔtna
jɔχɫəl pāta. (Rédei, NOT,49) 'kui jaatav sõ-
 na antakse, (siis) maja inimesed (ta ema,
 isa, vanaisa) ütlevad, mida pruut võtab
 kaasa:kuimitu põhjapõtra, kui palju maja-
 kraami, kuimitu sahhi, kuimitu malitsat
 peigmehe jaoks ja tema sugulaste jaoks'

(Kaz.) ... kārəs jakət. śīt pāta kārśa ańśəlī,
χɔn jaktī χɔ šōma nɔl'man jakən. (Rédei, NOT,
 40) '...kõrged tantsud. Sellepärast kõrgeks
 nimetatakse, et /=kui/ tantsija tantsib sir-
 gelt seistes'

(Kaz.) wɔn' nɔnχət pāta χətət, nōpasət werən'sajət
wɔn'n. (Rédei, NOT,34) 'metshaldjate jaoks
 tehakse maju, aitu metsa'

(Kaz.) χɔn jin'χul ān'weləsəl, mīr sepan jɔχ χōśa
jānχījɫɫəl sār' pāta. (Rédei, NOT,32) 'kui
 veekala on püüdmatu, (siis) minnakse šamaa-

mide juurde ennustust saama /=ennustuse/
jaoks'

(Kaz.) Ульяна Ивановна + сэм-йыжк ар нэсмаи nämä
Окружной позем сохнила хәмса. (Русская, 214)
'Uljana Ivanovna kirjutati piima /=rinnavee/
suure lüpsi pärast ringkonna autahvlile'

(Kaz.) Аукеб эма рэnummal nämä мыуки муйл'енскыи
муйл'асы. (Русская, 157) 'meie ema autasustati
hea töö eest himmalise kingiga'

(Kaz.) лүw тәм пöšкан пата хот'жан wet šojät söхәр-
тэс. (Seilenthal) 'ta maksis selle püssi eest
kuuskümmend viis rubla'

(Kaz.) сәх па wejtү пата мүж-кем söхәptи мөсә? (Sei-
lenthal) 'kui palju peab maksma sahi ja
jalatsite eest?'

(Kaz.) ма jõхәтлэм мөс' nepeka хәшти пата. (Seilen-
thal) 'ma tulen kirjutamaks muinasjuttu pa-
berile'

3. Postpositatsioon пата esineb ka idahandis:

нәмәнә (NB! lokatiivne vorm) 'pagu' : мәрәли нәмәнә
'mispärast' (Перемкин, ОДХЯ I, 75).

Võime esitada näiteid teistestki keeltest, kus sõna tähendusega 'põhi' on arenenud kausaal-finaal-
seks postpositatsiooniks, näit. kS (pyd) pid'ji (Rédei,
Postpositionen, 177-181), sm (peruste) perusteella,
ee (alus) alusel, (põhi) põhjal. Eesti ja soome

postpositsioonid võivad olla tõlkelaenuid naaber-
keeltest, vrd. vn на основе ,sks aus diesem Grunde,
rts på grunder , põhjal puudub ka F.J.Wiedemanni
grammatikast (Wiedemann, Gramm., 564).

saja ~ sajn

1. Postpositatsioon Šer. saja~sajn, Kaz. saja~sajn, Sõ. sāja, PB sajəlna on tulenenud sõnast sāi, pl. sāiat (DN), DT sāiā, Kr. sāi,... Ni. sāi, Kaz. sai, O. sāi 'suoja, taka, varjo, esirippu / schutz, teil hinter etw., vorhang' (KT, 815a-816b). Handi sõna on ühendatud järgmiste vastetega sugulaskeeltest: mns saj 'a place which is protected against the sun and the wind' / kS saj 'room behind something' / udm saj 'coolness, freshness' / mr šojəl-, šol' 'back, hind' / lp suoggje (< ? sm) / sm suoja 'room' (Collinder, FUV, 115-116). K. Rédei (Radanovics) leiab aga õigesti, et obiugri vasted on laenuid sürjakomist, arvestades nende foneetilist kuju (Radanovics, NyK LX, 428).

Postpositatsioonina kasutatakse vastavat handi sõna latiivis (-a) ja lokatiivis (-na), -nə, -nə).

2.1. Postpositatsioon saja esineb kohamääruslikes konstruktsioonides tähenduses 'taha':

(Šer.) мис хом са манис. (Жубомукоб, 102) 'lehm läks maja taha'

(Kaz.) hot saja маньс. (Унеуһуу, 09, 214) 'ta läks maja taha'

(Kaz.) ewi γst saja маньс. (Seilenthal) 'tüdruk läheb maja taha'

(Kaz.) sumγt saja маньс! (Seilenthal) 'seisa kase taha!'

(Sõ.) õla ḡn manəm ḡpət j ē mən n o l sāja
pētsət. (Steinitz, OVE I, 77) 'esimestena
 sõitvad paadid kadusid Püha neeme taha'

2.2. Postpositatsioon sajḡ esineb komamääruslikes konstruktsioonides tähenduses 'taga':

(Šer.) Үм күрм саӱмк әнмкк. (Кубомукоб, 102)
 'metsõkasvab küla taga'

(Kaz.) Хом саӱн бән лөһсц наӱ бәл. (Русская, 75)
 'maja taga on suur lumehang'

(Kaz.) ӱ кija жӱвәм пӱх анкенḡн -а әсенḡн šäš sajḡ
әмәсти ан пӱтл. (Seilenthal) 'meheks saa-
 nud poiss ei hakka ema-isa selja taga istuma'

(Kaz.) ма ḡр жӱх sajḡ лөһәм. (Seilenthal) 'ma sei-
 san haava /=paadipuu/ taga'

2.3. Roos postpositatsiooniga ewant on moodus-
 tunud liitpostpositatsioon tähendusega 'tagant':

(O.) kat juḡ saj euelt tḡ ētsət (Pápay, ÉONYt,
 139) 'nad lähenesid kahe puu tagant'

3. Vastav postpositatsioon esineb ka lõunahan-
 dis: saja 'hinter, anstatt': man tāḡrem kāt-ḡ üdem
ḡoi seaja ot ḡajesen 'ärge jätke minu soomusrüüd
 kahe-kolme mehe taha maha' II:36, saina 'hinten',
sajḡvet 'von hinten': türup juḡ sajetḡvet, šox -juḡ
saja totumdöt, ḡañadot 'ta seadis enese hõreda metsa
 tagant tiheda metsa taha' II:66 (Patkanow-Fuchs, LFSO,
 115-116); M.A. Castrénil esinevad saja, saina,
sajḡwet, millest ta ekslikult väidab: „Ausserdem
 können aus der russischen Präposition за mit Hin-

zufügung der Ostjakischen Casusaffixe die Postpositionen saja (Dat.), saina (Loc.), saĵ^hwet (Abl.), gebildet werden, um die nämlichen Raumverhältnisse zu bezeichnen " (Castrén, VOS², 67). Vastav postpositioon esineb ka idahandis: cäjä 'za (za ʀmo-ʀuɕo)', cäĵhʷ 'za (za ʀem-ʀuɕo)': juŕ cäjä 'puu taha', juŕ cäĵhʷ 'puu taga' (Меремкин, ОДХЯ I, 75).

Võime tuua näiteid teistestki soome-ugri keeltest, kus sõna tähendusega 'tagane' on arenenud postpositsiooniks, näit. mns (sāĵ>) sāĵt, sāĵn, sāĵnəl (Саўнахоба, ССМЯ, 50-54), kS (sai>) saiĵ jt. (Rédei, Postpositionen, 11-116), mr šolno, šojĵltš, šolko, sm (taka->) taakse jt., vdi (taga>) tagā, takana, takā (Ariste, VKG, 120), ee (taga>) taha jt. (Wiedemann, Gramm., 565-566).

Analoogilist arengut kohtame ka samojeedi keeltes, näit. neen taha (Dativ Plur.) 'hinten hin' jt., een tagan (Dativ) 'hinten, fort' jt., ngan teho, taha (Dativ) 'hinten hin' jt. selk takt, tâ (Dativ) 'hinten' jt., kam takte (Dativ) 'hinten hin' jt. (Alvre, ESA VIII, 152-153).

saxat

1. Postpositiooni Ni. -Zaxa, Šer. saxat, Kaz. saxat, sät, Sõ. saxat, PB saxait, Ahl. sagat päritolu on ebaselge.

2. Postpositioon saxat esineb järgmistes tähendustas:

a) temporaaladverbiaalses

(Šer.) poxat noxtamat saxat jux onpat ara sutamtas.
(Steinitz, OVE I, 248) 'seal ajal kui poiss liigutas, lagunes ta häll ära'

(Šer.) tuw norana kerattatat saxat xst xun jwa sis-kale tatamtas. (Steinitz, OVE I, 258) 'seal ajal kui ta lavatsil vähkres, laskus maja unka-augule linnuke'

(Ber.) Ai xoil langet xorti sagat ov pelak punjandas. (Ahlqvist, SNO, 3) 'seal ajal kui noorem mees nulgis oravate nahku, avanes üks pärani'

(Kaz.) ij-moltijan sitj xatat'atata saxat xintan imj joxtas. (Rédei, NOT, 52) 'ükskord, kui ta niimoodi kelgutas, tuli seljakotiga naine'

(Kaz.) xetax sat (Умеумуу, Ог, 214) 'tema söömise ajal'

(Kaz.) asea mantj saxat nawremaal jontsat. (Seilenthal) 'ta isa äramineku ajal lapsed mängisid'

(Kaz.) školaja mantem saxat iskiyn potsajam. (Seilenthal) 'kooli minemise ajal külm võttis mu ära'

- (Kaz.) Айлау хара мөнөм юбууи эбу оинсмай сахам
уу хэ лөгүс. (Русская, 156) 'pärast seda kui
ta vennad olid läinud jahile (ja) tüdruku
(kodus) istumise ajal, sisenes üks mees'
- (Kaz.) Умолма хами кыярызку хом лэнныччи оинсмай
сахам молма сый сасыл. (Русская, 165) 'ühel
päeval, kui vöötoravakene maja trepil istus,
kostis mingisugune hääl'
- (Sõ.) patlam хэти эмэстал сахат рэман сискые и
wurэкије жохи ракэсэни. (Steinitz, OVE I,
126) 'seäl ajal kui nad istusid pimedas ma-
jas, lendasid äkki siski-linnuke ja tihane
sisse'
- (Sõ.) си сахат лиј хонталт. (Steinitz, OVE I, 98)
'sel ajal põgenesid nad ära'
- (Sõ.) lēmman эмэстew сахат шw šoppi n ē m l i
manэтэс. (Steinitz, OVE I, 65) 'sel ajal kui
me süües istusime, tuli nemli kiiresti uksest
sisse'
- (Sõ.) си wēr парэм јупијо сити үлтел сахат опел
луw пэлајыл па пөтрэ элаң wус. (Steinitz, OVE I,
154-155) 'seejärel kui see asi lõppenud oli
ja nad niimoodi elasid, hakkas ta öde temaga
uesti rääkima /= võttis ta öde uuesti jutu-
otsa/
- (Sõ.) си лөгэтитал сахат и сиски-лэнки луw хосајыл
латэнтэс, хојат потэрэ потэрти питэс. (Steinitz,
OVE I, 157) 'sel ajal kui ta ennast nii pesi,

laskus üks siski-linnuke tema juurde (ja)
inimese kõnet kõnelema hakkas'

(sagr.) śidi šōštem sařait (Pápay, ONGy, 41) 'sel
ajal kui ma niiviisi sammun'

(sagr.) juř sewirtem sařat (Pápay, ONGy, 83) 'minu
puuriumise ajal'

b) viisimääruslikus

(Ni.) χántə Z^hχa' (KT, 841a) 'handi moodi'

(Kaz.) χou sāřttála (KT, 841a) 'tema moodi'

(Sõ.) wōjlam lāpət puš tomanəχ χōt lipiijn χássət,
χot sařat lij muw ilp ēL jiti wērⁱtlət!

(Steinitz, OVE I, 158) 'minu loomad on jää-
nud seitsmekordsete lukkudega maja sisse,
mismoodi saavad nad maa all tulla!'

(O.) χotl-iaŋ'k sařat i-puš kērləs (Pápay, EONyt,
XXXVII, 269) 'ta pöördus üks kord idast lään-
de / =nagu päike (ja) vesi/

(sagr.) χotⁱ sařait (Pápay, ONGy, 79) 'mismoodi'

c) prolatiivses

(Ber.) jučan loś sařat nigis' loūleñen (Ahlqvist, SNO, 3)
'nad veerevad jõelund mööda alla'

3. Postpositsioon sāřat esineb ka lõunahandis:
sagət: χanneden kāt kur sagət kereñen 'ta kosilase
jalgade juurde kukkusid nad maha' II:72; kāt ōgot sa-
gət tēdet 'nad istusid kahte nartasse' II:174 (Patka-
now-Fuchs, LFSO, 114-115); čāver-īma evedet sagət, tu
voidōt 'sel ajal kui emajänes (teda) lõi, ta magas'
II:146; mun ēnemdeu sagət 'sel ajal, kui me suureks

saime'II:92 (Patkanow-Fuchs, LFSO, 131-132); met-sa-
gät jēvettem 'mismoodi ma lasen' II:10; ēttittem,
metta-sagät k'unumdītēda 'ma vaatan, kuidas te hüp-
 pate'II:10 (Patkanow-Fuchs, LFSO, 154). Antud postposit-
 sioon esineb idahandiski: сэҕым (сэҕи) 'no (место,
 no komopony совершаемся сэҕымбүө)': әннүл мәннүрэн лөҕ
лүкәи сэҕым 'ta vanem õde läks mööda ta jälge';
рыттанамы куулам жөүрөл сэҕи жөүрүкү кә қомлқам мәннә
масбәл 'paadiga peab mööda kalajõge sõitma kaksteist
 päeva'; viisimääruslikus tähenduses мү мәҗи мин сэҕи
бәл уал 'see asi oli niimoodi' (Перешкин, СДХЯ I, 74).

śīrṇ

1. Postpositatsioon Kaz. śīrṇ, Sõ. śīrṇ, O. śīrṇa₁ on lokatiivne vorm (-n, -na) sõnast śīr (DN), Kr. śīr, V. śīr, Trj. śīr, Ni. śīr, Kaz. śīr, śīr, O. śīr, śīr 'tapa, tottumus, laki, -lainen / sitte, gewohnheit, gesetz, -lei' (KT, 868b). Handi sõnaga on seostatud järgmisi vasteid sugulaskeeltest: ung szér 'appliance, apparatus' / mns šīr, śīr 'way, constitution, disposition; kind, species; habit; folk-way' / kS śēr 'habit, fashion, way' / mr sār, šār 'mental constitution, disposition' / lp čār 'dā' 'species, kind, sort' // neen se šēr 'matter, affair, thing' / ngan sier / een sie, sie 'id.' ~ sanskrit śardha 'host, agmen'; avesta sarada 'kind, species' (Collinder, FUV, 137-138).

2. Postpositatsioon śīrṇ esineb tähenduses 'moodi, viisi':

(Kaz.) mā śīrṇ mn (KT, 868b) 'minu moodi'

(Kaz.) mūj śīrṇ parta wūtpijṇ ṇmsti ṇsa, pante! (Seilenthal) 'mismoodi peab koolipingis istuma, selgita!'

(Sõ.) muj śīrṇ luw jiti wērⁱ tlət muw ilp ēlt! (Steinitz, OVE I, 158) 'mismoodi võivad nad maa all siia tulla'

(Sõ.) mun muj širn nan tāklen ūlti pitluw† (Steinitz, OVE I, 168) 'mismoodi meie ilma sinuta elama hakkame'

(Sõ.) sūlluw muj širn lēlluw, kašet antumət? (Steinitz, OVE I, 135) 'mismoodi peame oma sooled ära sööma, (kas) pole valus?'

(O.) χv̄tll širnā (KT, 868b) 'päripäeva /=päikese viisi/'

(O.) χandi nēnyo sirna (Pápay, ÉONyt, XXXIII, 270) 'handi naise moodi'

(O.) matta launəm sirna (Pápay, ÉONyt, XXXVIII, 325) 'minu ütlemist mööda'

3. Vastav postpositatsioon esineb ka lõunahandis:

sira (NB? latiivne vorm): man sar ēttitem, met-sira jōkteda 'las ma vaatan, mismoodi ta tantsib' II:8

(Patkanow-Fuchs, LFSO, 154); (Kr.) mətsirà ut 'mismoodi ta elab'; χuiyǎ·iāt sirà 'nagu mees'; nēnyǎiāt sirà nām̄s̄t 'naise moodi mõtleb' (KT, 868b).

Analoogiliselt handi postpositatsiooniga on ka teistes ugri keeltes tekkinud postpositioonid sama algupära sõnatüvedest: mns (šir>) širəl (Caŭmaxoba, CCMЯ, 124-130), ung (szer>) szerint.

tõxənpɪ

1. Postpositatsioon Ni. tõxətpɪ, Šer. toxətpɪ, Kaz. tõxənpɪ, tõxənpɪjən on karitiivsufiksiga -pi (Русская, 165) moodustunud sõnast, mille tähendust on raske määrata. Tegemist võib olla kas sõnaga Ni. tõxətpɪ, Kaz. tõxətpɪ, O. tõxətpɪ 'ruuhen poikkipie-na / querleiste des einbaums' (KT, 983b-984a) või Ni. tõxətpɪ, Kaz. tõxənpɪ, O. tõxənpɪ 'siipi-, pyrstösulka / schwang-, schwanzfeder' (KT, 984b) või ka Ni. tõxətpɪ, Kaz. tõxənpɪ 'nuotta / zugnetz' (KT, 985b).

K. Rédei ülestähendustes on postpositatsioon lokaatiivis (-ən).

2. Postpositatsioon tõxənpɪ esineb tähenduses 'lisaks (kellelegi), millelegi); peale (kellegi, millegi)':

(Ni.) tõxətpɪmɪ, tõxətpɪnɪ, tõxətpɪpɪ (KT, 985b) 'ilma minuta, ilma sinuta, ilma temata'

(Kaz.) ma tõxənpɪm nɛmɪnt ɛn uɛrɪn (KT, 985b) 'ilma minuta ei tee ta midagi'

(Šer.) мын бригаадени, ма мохымнени, на бем
эбу усм. (Мубомукоб, 103) 'meie brigaadis oli peale minu veel viis tüdrukut'

(Kaz.) jajem wūni pōrti wɔj tõxənpɪ pīti wɔx sar wens.
(Seilenthal) 'mu vanem vend tappis peale hundi veel musta rebase'

(Kaz.) līn tōxanpena jolī nemxōjat āntom. (Seilen-
thal) 'peale nende (kahe) pole kodus kedagi'

(Kaz.) wen-χe tōxanpījan ānkel-ašel moja wūjan'ne -
nan pa kqrtət ewant pa wqrtītī jox kån'ne t.
(Rédei, NOT, 44) 'lisaks peigmehele võetakse ta
ema (ja) isa kaasa ja küladest otsitakse tei-
sigi isamehi'

(Kaz.) śi tōxanpījan ar līpaś pōrməs wqs. (Rédei, NOT, 32)
'lisaks sellele oli palju ülesriputamata as-
ju'

takli

1. Postpositatsioon Šer. taktə, Kaz. takli, Sõ. tākla, tākli, O. tāχli on tuletatud denominaal-deverbaalse privativsufiksiga -tə, -li, -li (Steinitz, OGC, 49; Русская, 164; Rédei, NOC, 33) sõnast Ni. tāk, Kaz. ta^ʔk, O. tāχ 'fest, stark' (Karjalainen, OL, 6), mis on komi laen (Toivonen, FUF XXXII, 90).

2. Postpositatsioon takli esineb tähenduses 'ilma':

(Ni.) ma tā^ʔktā^ʔηem (KT, 985b) 'ilma minuta'

(Šer.) ma xym makm əx examcam. (Mubomukob, 103)
'ma tulin koju ilma kalata'

(Kaz.) Ma makl ena manm meŋk mapema ūuc. (Русская, 86) 'ilma sinuta mul hakkas väga igav'

(Kaz.) Ma tāk^ʔli (KT, 985b) 'ilma hobuseta'

(Kaz.) mā tāk^ʔlām (KT, 985b) 'ilma minuta'

(Kaz.) nēm u^ʔertāk^ʔli pōnt^ʔ (KT, 985b) 'ilma põhjusega
/=asjata/ süüdistada'

(Sõ.) luw tāklel mā in muj wērti pitlm? (Steinitz, OVE I, 157) 'ilma temata mis ma tegema hakkas?'

(Sõ.) lānti anem lipija pāwttē tākli χūn jilm!
(Steinitz, OVE I, 71) 'supikausi sisse jõudmata tuken otsekohe!'

(Sõ.) wōjilam tākla mūj wēr āRməl? (Steinitz, OVE I, 156)
'ilma oma loomadeta mis saab /=asi/?'

(O.) mā tā^ʔχlem (KT, 985b) 'ilma minuta'

tumpijn

1. Postpositatsioon Sõ. tumpijn on lokatiivne vorm (-n) sõnast t^ompⁱ (Trj.), Kaz. tõmbi, O. tpm-bi (tõmbi) 'tuo puoli, taka / jene seite, raum hinter etw.' (KT, 976a), mis on tuletatud ugri denominaalse sufiksiga ^{*}pp₃ pronoomenist tõm, tõm₃ (DN), Ts. tòm, Kr. tòm, V. tom, Vj. tòmì, Trj. tõm^c, Ni. t^h-m₃^c, tõm^c, Kaz. tõm^c, tõmⁱ, O. tpm (tõm), tõmⁱ 'tuo, se / jener, der' (KT, 975b-976a), mis on uurali algupära (Collinder, FUV, 64).

2. Postpositatsioon tumpijn esineb tähenduses 'peale (kellegi, millegi), lisaks (kellelegi, millelegi)':

(Sõ.) sātanem tumpijn lēti mōsI tajn! (Steinitz, OVE I, 75) 'peale (artellile) äraandmisnormi vajatakse (kala veel) talvel söömiseks!'

(Sõ.) sēnan ēl sājem tumpijn nēməlti at tajlam. (Steinitz, OVE I, 73) 'peale rebenenud pükste pole mul midagi'

3. Postpositatsioon tumpijn esineb ka lõunahandis: tõmpena, tõmpena 'auf jener Seite, jenseits', tõmpeja, tõmpeja 'auf jene Seite': sārat tõmpeja menmet kemne 'tema teisele poole merd minemise ajal' (Patkanow-Fuchs, LFSO, 117); (Trj.) p^osān t^ompⁱin₃ 'laua taga', lār t^ompⁱin₃ 'järve taga' (KT, 976a). Nagu esitatud näidetest selgub, ei ole lõunahandis toimunud sellist tähendusnihet nagu põhjahandis.

wɔɫti

1. Postpositatsioon Ni. Šer. uttə, Kaz. wɔɫti, Sõ. ulti, O. wulti, (kons. järel) ulti, PB ūłti 'repež, yli, über' on pärit obiugri pronoomenitüvest*u-, millele on liitunud adverbides ja postpositatsioonides esinev lõpp -łti).

2. Põhjahandi postpositatsioon wɔɫti esineb tähenduses '(põiki) üle':

(Šer) Xon ěxan ymmu ũumun. (Kubomukob, 116) 'paat sõidab üle jõe'

(Šer) Ěxan ymmu kypunz boŭ nacma ycuc. (Kubomukob, 103) 'põder ujus kiiresti üle jõe'

(Kaz) miŋ a m n' a wɔɫti mǎnsaŋəm. (Seilenthal) 'meie kaks läksime üle Amnja (jõe)'

(Sõ.) jõxan u[łti] (Steinitz, Wb., 89) 'üle jõe'

(O.) jos ulti (Steinitz, Wb., 89) 'risti üle tee'

3. Postpositatsioon esineb ka lõunahandis: vätta (vätt), 'über, quer': sārat vätta te-juxtōt 'nad tulid üle mere' II:142, Ās vätta ĩnta tēgēt 'ta lendab praegu üle Obi' II:78 (Patkanow-Fuchs, LFSO, 119); ŭtta, Surg. ŭtti 'über, gerade gegenüber' (Castrén, VOS², 68).

Vasted antud postpositatsioonile on teistestki ugri keeltest: mns So ŭłtta 'id.', ung által, át (←alt) 'id.' (MSzFgrE, 86-87). Vale on G. Bárczi etümoloogisee-

ring, kus ühendatakse ungari ja mansi vasted handi postpositsiooniga eti (Magyar Szófejti Szótár, Budapest 1941, 7,11), mida kordab ka Sainahhova (Саїнахова, ССМА, 111).

Postpositsioon on moodustunud ilmselt ugri aluskeelee perioodil, sest kõigis ugri keeltes liitub pronoomenitüvele ablatiivlõpp -l- ja lokatiivlõpp -t-, samuti on postpositsioonide tähendus kõikides ugri keeltes ühine.

wonti

1. Postpositatsioon Ni. Šer. unta, Kaz. wonti, Sõ. unti, O. onti, PB unti, Reg. unta on Steinitzi järgi vastavalt latiivne (-a) või translatiivne (-i) vorm kas sõnast unt (V.VT Vj. Trj. DT Kam.), Ni. -unt Kaz. -ont 'мерка, Maß' (Steinitz, Wb., 120) või ont (V. Vj.), Trj. J. ont, Irt. (DN DT KoP Kr.) unt, Šer unt 'Hympo, Inneres' (Steinitz, Wb., 117-119). Viimatimainitud sõna on soome-ugri päritolu: mns ānter 'the interior of the human body; stomach; uterus' / ung odu, odor 'cavity' / udm udur 'the opening of the beehive' / md undo 'cavity (in the tree-trunk)' / lp vuow'dá 'the cavity inside an animal's body' / sm onte- (Collinder, FUV, 104). Collinder on pidanud vastavat postpositatsiooni latiivseks vormiks sõnast unt 'forest' (Collinder, Survey, 356).

2. Postpositatsioon wonti esineb nii lokaal- kui ka temporaaladverbiaalsetes konstruktsioonides tähenduses 'kuni':

(Šer.) šit ūnta muj ūnə kan^t? (Steinitz, OVE I, 260)
'kuni siiani missugune suur viha?'

(Šer.) in šunet ūtetna in ūnta ūttət. (Steinitz, OVE I, 263) 'nüüd õnnes (ja) jõukuses kuni tänaseni elavad'

- (Šer.) naŋ nāmān ūta moŋ joŋəttəw ūnta! (Steinitz, OVE I, 255) 'sa ole (siin) all, kuni me tagasi tuleme'
- (Šer.) tūw utmat hu māŋə sōrma jītāt unta mīta rupijtəs. (Steinitz, OGC, 81) 'oma abielumehe aja kuni surmani elatist teenis'
- (Šer.) мын bemнис махи уми хыб мамсуб. (Mubomukob, 102) 'me läksime kaua kuni jahikohani'
- (Kaz.) joh jetn vənti tēhlijstət. (Имеѣкуѣ, 09, 124) 'inimesed püüdsid noodaga kuni õhtuni'
- (Kaz.) лўw kašəŋ jetəŋ kūla pātlatī wənta repəŋ ɣətətən. (Rédei, NOT, 52) 'ta kelgutab igal õhtul kuni tiheda pimenemiseni күнkal'
- (Kaz.) Вəнiмис хə өхисми бəнми нəбремис кəмми өнмис. (Русская, 156) 'kuni õpetaja tulekuni māngisid lapsed väljas'
- (Kaz.) Ma өхисми бəнми хом-хəр `əbəla. (Русская, 214) 'kuni minu tulekuni pühi põrand (puhtaks)'
- (Kaz.) ma jōxi kerlatem wənti nemxōlta al māna! (Seilenthal) 'kuni mu tagasitulekuni ära kuhugi mine!'
- (Kaz.) Ma тугьəкы кəрми абзүсө мылсө бəнми рəнумсө. (Русская, 94) 'ma töötasin Tugijanis kuni augustini'
- (Kaz.) Xəmi' kyməŋ bənmi lūb 4 nəcaŋa kypim beris,
xəmi' kyməŋ юбнуйн 6 nəcaŋa. (Русская, 68)

'kuni keskpäevani tegi ta neljale lauale
jalad, pärast keskpäeva kuuele lauale'

(Sõ.) tēwna jiti ūn^{ti} mšsən xall'iti xojat xalli-
jəl, lāksiti xojat lāksijəl. (Steinitz, OVE I,
76) 'kuni jääb tuulevaikseks, on võib olla
lapsendav mees (juba) lapsendanud, last võttev
mees juba võtnud'

(Sõ.) luw manmel jupijn min lūxəssakənən kəš kašman
pān xuwat n'əl juwət(ti) nāk ūnti matsəmn.
(Steinitz, OVE I, 62-63) 'kui nad olid ära läi-
nud, läksin oma sõbraga vaheldust otsides
müüda rannaliiva kuni noolelaskmise lehiseni'

(Sõ.) nan joxi mana, mā joxəttəm ūnti put wēra, sax
wēra! (Steinitz, OVE I, 124) 'sa mine koju, ku-
ni minu tagasitulekuni tee süüa /=katelt/,
õmble /=tee/ sahh'

(Sõ.) n ē m l i - l ē ŋ k i kuš xoti pəjkašijl
tal ūnti lāwəlti. (Steinitz, OVE I, 73) 'nemli-
kene palub talveni oodata'

(sokr.) jela-saj untlina (Pápay, ONGy, 123) 'kuni õhtuni'

3. Postpositatsioon wənti esineb ka lõunahandis:
unda, unta 'bis': poxtāi səptet-unda 'ta lükkas ta
kuni kaelani (sohu) II:126; pelket-unda severet 'ta
raius (puu) kuni keskkohani (läbi) 'II:146 (Patkanow-
Fuchs, LSFO, 118); mun jox kerettai sēvat ūx keretteu
unda 'kuni meie patsiseotud peadega tagasi tuleme'
II:60 (Patkanow-Fuchs, LSFO, 134); unda, Surg. andaga

'bis nach' (Castrén, VOS², 68).

Juhul kui postpositioon wonti on arenenud sõ-
nast ont jt. 'нумро, Inneres', siis peame vaatlema ka
järgmisi idahandi postpositioone: онма 'b (кыга?)',
онна 'b (где?)', онноу 'уз', mis on tulenenud sõ-
nast онм 'нумро, пространство бнумру zero-либо':
воп онма 'metsa', воп онна 'metsas', воп онноу 'met-
sast' (Перешкин, ОДХЯ I, 75-76).

wɔrən

1. Postpositatsioon Kaz. wɔrən, Sõ. ūrən,
 Mu. ūrən, O. orənna, Ahl. oronna, PB ōrənna,
ūrənna, (Reg.) oringnä, ur-, oringen on tulehenu-
 handi sõnast ur (Trj.), J. ur-, Kr. ūr, Šer. Kaz. wūr,
 O. wur, PB vur 'Art und Weise / cnocođ, ođpaz; Ursache'
 (Steinitz, Wb., 159). Antud tüvele on liitunud adjek-
 tiivne denominaalne sufiks -ən (Rédei, NOC, 33). Ena-
 mikus põhjamurretes on postpositatsioon lokatiivi vor-
 mis (-na, -n, -n), kazõmi murdes aga põhivormis.

Handi sõnale on vasted ka teistest ugri keel-
 test: mns So ur 'Mittel, Art' (Steinitz, Wb., 161) / ung
iránt .

2. Postpositatsioon wɔrən esineb tähenduses
 'pärast, põhjusel':

(Sõ.) naŋ ūrən jān puš pōjkašman janja! (Stei-
 nitz, OVE I, 72) 'sinu pärast peab kümme kor-
 da paluma / =paludes/ minema'

(Sõ.) mal at j ē m ə ŋ n o l n matti χūja
kat χūl m no xi pu masn, in si jukana mu-
new ox ūrən aparlija tūlen. (Steinitz, OVE I,
 'eile oled sa Pühal neemel mingisugusele me-
 hele kaks-kolm tükki liha andnud, seepärast
 viid sa meid nüüd raha pärast kimbatusse')

- (Mu.) mantem jēlpijn χολχos-kūsa-χū jama rūpit-
mem ūraṇan pomasipo jāstəs. (Rédei, NOC, 81)
- (sagr.) jenk ant taitēu ōraṇna (Pápay, ONGy, 151) 'sel-
 lepärast et meil ei ole vett'
- (sagr.) siski-lil ālnal viṭen ūraṇna χūn' ēnməlt-
mal (Pápay, ONGy, 25) 'ta kasvatas su selle-
 pärast, et sa nüüd tema varblase-hinge lõpu
 võtad'

3. Handi sõnaga ur etümoloogilises suguluses olevatest sõnatüvedest on teisteski ugri keeltes arenenud postpositioonid: mns urəl (Caŭmaxoba, CCM 1, 130-131), ung iránt (aránt) 'gegen, gegenüber; hinsichtlich, bezüglich, betreffs' (MSzFgrE, 326).

wütpija ~ wütpijn

1. Postpositatsioon Šer. wutpija ~ wutpenə,
 Kaz. wütpija ~ wutpijn on vastavalt latiivne (-a)
 ja lokatiivne vorm (-nə, -n_o) sõnast witpe (DN DT),
 Kr. witpə, Kam. KoP wippə, Ni. Šer. wütpə, Kaz.
wütpi, O. wutpi 'dem Wald zugekehrter Außenrand
 des Dorfes' (Steinitz, Wb., 212). Sõna on derivaat
 sõnast utə (V. Vj.), VT utə, V.-St. uta, (eesvok.
 ees) ütä, Mj. Trj. J. utə, J. (ħa) wut-, Irt. (DN
 KoP Kr.) wit, Ni. Šer. wüt, Kaz. wüt, wüti, Sõ.
wüti, O. wut, wuti 'Richtung von der Wassergegend
 her landeinwärts: / ħa Sepez, vom Wasser (Fluß usw.)
 od. Boot her ans Ufer hin' (Steinitz, Wb., 209-210).
 Handi sõna on etümoloogilises vastavuses mansi sõ-
 naga uttä '(aus dem Hintergrund der Stube) in die
 Türöffnung', kuigi sõna tähendus on risti vastupidine.
 Handi sõna tähendus 'taha' on tingitud sellest, et
 hantidel on maja üks suunatud alati vee poole, man-
 side majaukse vastupidine asetus jõe suhtes ongi
 arvatavasti tingitud tähenduserinevuse (Steinitz,
 Wb., 213).

2.1. Postpositatsioon wütpija esineb kohamäärus-
 likes konstruktsioonides tähenduses 'taha':

(Šer.) wutpen ħət wutpija təssətte. (Steinitz, OVE I,
 281) 'ta asetab ta tagumise maja taha'

(Kaz.) nōwī wōj šānša ʎʎsəŋən, ɣɔt wūtpija
tɔtī pītsajŋən. (Rédei, NOT, 78) 'nad is-
 tusid valge linnu selga (ja) neid hakati
 kandma maja taha'

(Kaz.) k e ʎ' s ʎ o r wūtpija māna; (Seilenthal)
 'mine Kislori (küla) taha'

2.2. Postpositatsioon wūtpijn esineb kohamäärus-
 likes konstruktsioonides tähenduses 'taga':

(Šer.) kēw sēmpə tāpət ūR pāsən wutpəna šuňmán
ɣūtman ʎmʎstət. (Steinitz, OVE I, 275) 'seitse
 kivisüdamega kangelast istusid laua taga
 rikkalikult, külluses elades'

(Kaz.) ňawremət pāsən wūtpijn ʎmʎssət. (Seilenthal)
 'lapsed istusid laua taga'

3. Postpositatsioon wūtpija ~ wūtpijn esineb ka
 lõunahandis: vitpena 'hinter': pūgot-vitpena 'küla
 taga' II:158; vitpeja: īn paɣ nernettāi pūgot-vit-
peja 'selle poisi viisid nad küla taha' II:158 (Pat-
 kanow-Fuchs, LFSO, 120).

K O K K U V Ö T E

Käesolevas töös analüüsiti neljakümne kaheksa põhja~~handi~~ postpositsiooni või postpositsiooniseeria süsteemi ja algupära.

Handi keele põhjamurretes kasutatakse kohapostpositsioonidena järgmisi postpositsioone: qxtija~qxtijn, ilpija~ilpijn, en'ti, ewəlt, šqpi, jelpija~jelpijn, jesəlt, jūwpijn, χə nəŋə~χə nəŋən, γōša, χūwat, kīmpija~kīmpijn, kūtŋ, lākka, līpija~līpijn, lepa~lepŋ, mōχti, nūmpija~nūmpijn, pele, pūŋəla~pūŋəln, saja~sajŋ, wənti, wənti, wūtpija~wūtpijn. Ajapostpositsioonidena tarvitatakse järgmisi postpositsioone: qxtija, en'ti, artŋ, itŋ, ewəlt, jelpijn, jūwpijn, χūwat, kāša, kemŋ, kūtŋ, mār, pōrajŋ, səχat, wənti. Vähemal määral leiavad kasutamist ka kausaal-finaalsed, modaalsed jm. postpositsioonid, mis tihti on arenenud kohapostpositsioon^{ide}ist.

Analüüsi käigus ilmnas, et handi keele põhjamurretes on postpositsioonid moodustunud noomenitest, mis enamikul juhtudel esinevad ka tänapäeva keeles. Vanima

kihistuse moodustavad kohapostpositsioonid, suur hulk neist on arenenud sõnatüvedest, mis on soome-ugrilist algupära. Samadel eeldustel on arenenud ka vastavad postpositsioonid teistes sugulaskeeltes.

Postpositsioonina esineb antud sõna tavaliselt mõnes käändevormis, enamasti latiivis (-a) ja lokatiivis (-n, -na). Enamus põhjahandi kohapostpositsioonidest moodustab kaheliikmelisi seeriaid, väljendades suunda kuhugi ja asukohta kuskil. Soomeugri keeltele üldiselt iseloomulikku kolmesuunalist ruumisuhete väljendamist kompenseerib põhjahandi murretes postpositsioon ewəłt, harva ka liitpostpositsioonid. Postpositsioon ewəłt on vastavuses lõuna- ja idahandi ablatiivilõpuga, nii et ka lõuna- ja idahandi kohapostpositsioonides võime täheldada postpositsioonide abil väljendatavat ruumisuhete kolmesuunalisust.

Handi keele lähimas sugulaskeeles mansi keeles on kohapostpositsioonid samuti varustatud käändelõpudega, mis on tarvitusel ka tänapäevases noomeni paradigmas. Toome siinkohal ära mansi keele (Liimola, 55, 91, 117) ja põhjahandi käändelõpud, mida kasutatakse ka postpositsioonide moodustamisel.

	põhjahandi	mansi
latiiv	-a	-n
lokatiiv	-na	-t
ablatiiv	-	-nəł

Asjaolu, et postpositsioonid on tekkinud küll ühistest tüvedest, aga omavad erinevaid käändelõppe, mida tarvitatakse ka tänapäeva keeles, viitab sellele, et postpositsioonid on ugri keeltes v ä l j a k u j u n e n u d ilmselt keelte iseseisva elu ajal. Me võime vaid oletada nende tekkimise algust obiugri ühisajal. Nagu töö käigus korduvalt selgus, on postpositsioonide tekkimise puhul tegemist nähtusega, mida võib nimetada konvergenstiks.

Postpositsioonide moodustamisel kasutatakse ka mõningaid vähelevinud käändelõppe, näit. latiivne (translatiivne) -i, näit. šqpi, χō'si jt. Mitmetes postpositsioonides kasutatakse liitsufiksit -at(i), mille koosseisus on ablatiivilõpp -l- ja lokatiivilõpp -t-, näit. ewant, jesant, ea'ti, wqati jt. Mõningaid noomeneid kasutatakse postpositsioonina nende põhivormis, nominatiivis, näit. χūwat 'piki, mööda', mār 'ajal' jt.

Kõik postpositsioonid esinevad põhjehandis ainult ainsuses.

Postpositsiooni põhisõnana võivad esineda kõik noomeni liigid: substantiiv, numeraal, personaalpronoomen, demonstratiivpronoomen, interrogatiivpronoomen, preesensi partitsiip, preteeritumi partitsiip ja gerundium.

Postpositsioon peab vahetult järgnema oma põhisõnale, teda ei saa täiendada mingi atribuudiga.

Tuleb märkida, et kui postpositsiooni tarvita-
takse koos personaalpronoomeniga, toimub possessiv-
sufiksi liitumine postpositsiooniga tavalises järje-
korras: noomeni tüvi + possessiivsufiks + käändelõpp,
näit. ma sajemm. Vaid sellistes latiivsetes postposit-
sioonides, milles esineb arhailine latiivilõpp -an -,
kohtame ümberpööratud järjekorda: noomeni tüvi + käände-
lõpp + possessiivsufiks, näit. ma xõ'sanem, ma pätanem.

Morfoloogiliselt moodustavad postpositsioonid
(koos adverbidega) ühe noomeniklassi alaliigi. Seega
on postpositsioonide morfoloogiline analüüs sama kui
flekteeruvate noomenite analüüs.

Postpositsioonid on oma funktsioneerimises väga
tihedalt seotud käändelõppudega, nad on nagu adverbii-
aalsed käändelõpud, mis väljendavad lokaalseid, tempo-
raalseid, kausaalseid, finaalseid, modaalseid jm.
suhteid põhisoona ja mõne teise lauseliikme, tavalii-
selt verbi vahel. Uurimustes, mis käsitlevad soome-
ugri keelte kaassõnu, on viimaseid tavaliselt liigi-
tatud selle alusel, kas nad esinevad koos genitiivi,
partitiivi või mõne teise käändega, kas nad on pre-
või postpositsioonid, või enamasti - alfabeetilises
järjestuses, nagu ka käesolevas töös.

Siiski tundub, et semantiline süstematiseerimis-
printsip oleks kõige otstarbekam. Sellise esitusviisi
puhul esineksid koos näiteks postpositsioonid wütpijn.

ja sain 'taga', γonəŋa ja pūŋəŋa 'äärde', mis moodustavad nagu igaks ühe "postpositsioonikäände".

Selline täpsem semantiline analüüs nõuaks autorilt jätkuvat tööd handi keelematerjaliga, eelkõige aga suuremat ekspeditsioonidel talletatud originaalset keeleainest, mis võimaldaks postpositsionaalsete ühendite tähenduste ja tähendusvarjundite täpsemat eristamist.

Lisaks postpositsionaalsete ühendite analüüsile oleks autori eesmärgiks tulevikus ka kõigi teiste adverbiaalsete konstruktsioonide vaatlus handi keeles.

K A S U T A T U D   K I R J A N D U S

- Ahlqvist, SNO = Ahlqvist, A., Über die Sprache der Nord-Ostjaken. I. Sprachtexte und Wörterversammlungen, Helsingfors 1880.
- Ariste, FJW = Ariste, P., Ferdinand Johann Wiedemann, Tartu 1971.
- Ariste, MK I = Ariste, P., Maailma keeled I. Euroopa, Aasia ja Afrika keeled, Tartu 1972.
- Ariste, VKG = Ariste, P., Vadja keele grammatika, Tartu 1948.
- Brøndal, OPFM = Brøndal, V., L'originalité des prépositions du Français moderne. - Essai de linguistique générale, Copenhague 1943.
- Brøndal, TP = Brøndal, V., Théorie des prépositions. Introduction à une sémantique rationnelle, Copenhague 1950.
- Castrén, VOS² = Castrén, M.A., Versuch einer ostjakischen Sprachlehre nebst kurzem Wörterverzeichnis. Zweite, verbesserte Auflage, St. Petersburg 1858.
- Collinder, Comp.Gramm. = Collinder, B., Comparative Grammar of the Uralic Languages, Stockholm 1960.
- Collinder, FUV = Collinder, B., Fenno-Ugric Vocabulary. An Etymological Dictionary of the Uralic Languages, Stockholm 1955.
- Collinder, Survey = Collinder, B., Survey of the Uralic Languages, Stockholm 1957.

- Décsy = Décsy, Gy., Einführung in die finnisch-
ugrische Sprachwissenschaft, Wiesbaden 1965.
- Fillmore, CC = Fillmore, Ch.J., The Case for Case. -
Universals in Linguistic Theory, New York 1968.
- Fillmore, PCEP = Fillmore, Ch.J., A Proposal Concerning
English Prepositions. - Monograph Series
on Languages and Linguistics, nr. 19, 1966.
17th Annual Round Table, Georgetown 1966.
- Fokos, NyK LVIII = Fokos, D.R., Uráli és altaji
összehasonlító szintaktikai tanulmányok. - NyK
LVIII, Budapest 1961.
- Fuchs, FUF XVI = Fuchs, D.R., Etymologische Beiträge.-
FUF XVI, Helsinki 1914.
- Fuchs, FUF XXIV = Fuchs, D.R., Übereinstimmungen
in der Syntax der finnisch-ugrischen und tür-
kischen Sprachen. - FUF XXIV, Helsinki 1937.
- Hajdú = Hajdú, P., Bevezetés az uráli nyelvtudományba,
Budapest 1966.
- Hakulinen, SKRK³ = Hakulinen, L., Suomen kielen
rakenne ja kehitys. Kolmas, täydennetty painos,
Helsinki 1968.
- Karjalainen, OL = Karjalainen, K.F., Zur ostjakischen
Lautgeschichte. I. Über den Vokalismus der ers-
ten Silbe (=MSFOu XXIII), Helsingfors 1905.
- Karjalainen-Vértés = Karjalainen, K.F., Grammatika-
lische Aufzeichnungen aus ostjakischen Mundarten.
Bearbeitet und herausgegeben von E. Vértés
(=MSFOu 128), Helsinki 1964.
- Keresztes = Keresztes, K., Morphemic and Semantic
Analysis of the Word Families: Finnish ETE- and
Hungarian EL- "fore-". Indiana University Pub-
lications. Uralic and Altaic Series, vol. 41,
Bloomington 1964.
- KT = Karjalainen, K.F., Ostjakisches Wörterbuch.
Bearbeitet und herausgegeben von Y.H. Toivonen.
Lexica Societatis Fenno-Ugricae X , Helsinki 1948.
- Kuryłowicz = Kuryłowicz, J., Le problème du classe-
ment des cas. - Esquisses linguistiques, Wrocław-
Kraków 1960.
- Lehtisalo = Lehtisalo, T., Über die primären ur-
uralischen Ableitungssuffixe (=MSFOu LXXII),
Helsinki 1936.

- Liimola = Liimola, M., Zur historischen Formenlehre des Wogulischen. I. Flexion der Nomina (= MSFOu 127), Helsinki 1963.
- Lyons = Lyons, J., Introduction to Theoretical Linguistics, Cambridge 1969.
- MSzFgrE = A magyar szókészlet finnugor elemei. Etimológiai szótár. I- , Budapest 1967- .
- Munkácsi, VNy = Munkácsi, B., A vogul nyelvjárások. Ugor Füzetek II, Budapest 1894.
- OH I = Reguly-Könyvtár 1. Osztják hősénekek. Reguly A. és Pápay J. hagyatéka. I kötet. Közzéteszi Zsirai Miklós, Budapest 1944.
- OH II = Reguly-Könyvtár 2. Osztják (chanti) hősénekek. Reguly A. és Pápay J. hagyatéka. II kötet. Közzéteszi Zsirai Miklós. Budapest 1951.
- OH III₁ = Reguly-Könyvtár 3. Osztják (chanti) hősénekek. Reguly A. és Pápay J. hagyatéka. III kötet (I. füzet). Zsirai M. hagyatékából közzéteszi Fokos David. Budapest 1963.
- OH III₂ = Reguly-Könyvtár 4. Osztják (chanti) hősénekek. Reguly A. és Pápay J. hagyatéka. III kötet (II. füzet). Zsirai M. hagyatékának felhasználásával közzéteszi Fokos David, Budapest 1965.
- Oinas = Oinas, F.J., The development of some postpositional cases in Balto-Finnic languages (= MSFOu 123), Helsinki 1961.
- Paasonen, TLO = Über die türkischen lehnwörter im ostjakischen. - FUF II, Helsingfors 1902.
- Pápay, ÉOM = Pápay, J., Északi-osztják medveénekek. Adalékok az obi-ugor népek medvekultuszához. Saját gyűjtése és Reguly A. hagyományi alapján: Pápay József - Fazekas Jenő, Budapest 1934.
- Pápay, ÉONyt = Északi-osztják nyelvtanulmányok. Finnugor Füzetek 15, Budapest 1910.
- Pápay, ONGy = Osztják népköltési gyűjtemény. Az osztják nép hitvilágára vonatkozó hősi énekek, istenidéző igék és medveénekek. Reguly A. hagyatéka és saját gyűjtése alapján közzéteszi, Budapest-Leipzig 1905.

- Patkanow-Fuchs, LFSO = Patkanow, S. - Fuchs, D.R.,
Laut- und Formenlehre der Süd-ostjakischen Dialekte, Budapest 1911.
- PB = Beke, Ö., Északi-osztják szójegyzék. Nordostjakisches Wörterverzeichnis. (Pápay József Osztják Népköltési Gyűjteményből). - Keleti Szemle 8-9, Budapest 1907-1908.
- Poppe = Poppe, N., Introduction to Altaic Linguistics. + Ural-altäische Bibliothek 14, Wiesbaden 1965.
- Radanovics, NyK LX = Radanovics, K., Ok- és célhatározó névutók a chanti nyelvben. - NyK XLX, Budapest 1958.
- Ravila = Ravila, P., Sanaluokat, erityisesti uralilaisia kieliä silmällä pitäen. - Totuus ja metodi. Kielitieteellisiä esseitä, Porvoo-Helsinki 1967.
- Rédei, NOC = ^{Rédei, K.} Northern Ostyak Chrestomathy. Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series, vol. 47, Bloomington 1965.
- Rédei, NOT = Rédei, K., Nord-ostjakische Texte (Kazym-Dialekt) mit Skizze der Grammatik (=Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-historische Klasse. Dritte Folge, Nr. 71), Göttingen 1968.
- Rédei, Postpositionen = Rédei(Radanovics), K., Die Postpositionen im Syrjänischen unter Berücksichtigung des Wotjakischen. Budapest 1962.
- Sebestyén, FUF XXXV = Sebestyén, A., Über das ungarische Postpositionssystem. - FUF XXXV, Helsinki 1964.
- Sebestyén, MNN = Sebestyén, A., A magyar nyelv névutórendszer, Budapest 1965.
- Sechehaye = Sechehaye, A., Essai sur la structure logique de la phrase, Paris 1926.
- Seilenthal, K 1969 = ^{Seilenthal, T.} Matka nantien maille. - Kotiseutu 5/6 1969, Helsinki.
- Seilenthal, KK 1969 = Seilenthal, T., Handid ja retk nende juurde. - Keel ja Kirjandus 4 1969, Tallinn.
- Seilenthal, MG 1971 = Seilentalis, T. (Seilenthal, T.), "Ma asem!" - Mūsų Gamta 4 1971, Vilnius.

- Seilenthal, N 1970 = Seilenthal, T., "Ma asem!" -
Noorus 9 (287) 1970, Tallinn.
- Seilenthal, SS = Seilenthal, T., Suvi hantide juures.-
Saaremaast Sajaanideni ja kaugemalegi, Tallinn 1970.
- Simonyi, MHat. II = Simonyi, Zs., A magyar határozók.
II. Budapest 1892.
- Steinitz, OGC = Steinitz, W., Ostjakische Grammatik
und Chrestomathie mit Wörterverzeichnis. 2. ver-
besserte Auflage. Leipzig 1950.
- Steinitz, OVE I = Steinitz, W., Ostjakische Volks-
dichtung und Erzählungen aus zwei Dialekten.
1. Teil. Grammatische Einleitungen und Texte
mit Übersetzungen (=Commentationes Litterarum
Societatis Esthonicae XXXI), Tartu 1939.
- Steinitz, Wb. $\frac{1}{2}$ Steinitz, W., Dialektologisches und
etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Spra-
che. I- , Berlin 1966-.
- Stoebke = Stoebke, R., Die Verhältniswörter in den
ostseefinnischen Sprachen. Indiana University
Publications. Uralic and Altaic Series, vol. 93,
Bloomington 1968.
- Takahaski = Takahaski, G., Perception of Space and
the Function of Certain English Prepositions. -
Language Learning 19, New York 1969.
- Tauli = Tauli, V., Structural Tendencies in Uralic
Languages. Indiana University Publications.
Uralic and Altaic Series, vol. 17, Mouton 1966.
- Toivonen, FUF XXXII = Toivonen, Y.H., Über die syr-
jänischen Lehnwörter in Ostjakischen. - FUF XXXII,
Helsinki 1956.
- Vérstes, OP = Vértes, E., Die ostjakische Pronomina,
Budapest 1967.
- Wiedemann, Gramm. = Wiedemann, F.J., Grammatik der
ehstnischen Sprache, St. Petersburg 1875.
- Животиков = Животиков, П. К., Очерк грамматики хантый-
ского языка /среднеобской диалект/, Ханты-Ман-
сийск ЖХХХХ 1942.
- Русская = Русская, Ю. Н., Самоучитель хантыйского
языка, Ленинград 1961.

- Сайнахова, ССМЯ = Сайнахова А.И., Служебные слова в мансийском языке. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Москва, 1966.
- Терешкин, ОДХЯ I = Терешкин Н.И., Очерки диалектов хантыйского языка. I. Ваховский диалект, Москва-Ленинград, 1961.
- Терещенко = Терещенко Н.М., К вопросу о происхождении последних. - Доклады и сообщения Института языкознания АН СССР 11, Москва, 1958.
- Штейниц, ОЯ = Штейниц В.К., Хантыйский (остяцкий) язык. - Языки и письменность народов Севера I, Москва-Ленинград, 1937.

СИСТЕМА И ПРОИСХОЖДЕНИЕ
ПОСЛЕЛОГОВ СЕВЕРНЫХ ДИАЛЕК-
ТОВ ХАНТЫЙСКОГО ЯЗЫКА

Резюме

В данной дипломной работе рассматриваются послелого северных диалектов хантыйского языка. Проанализированный материал взят из перфокартотеки автора, которая содержит материал по послелогам, собранный автором во время лингвистической экспедиции в августе 1971 года в Ханты-Мансийский национальный округ, в поселок Казым Березовского района, а также примеры, почерпнутые из соответствующей литературы.

В основной части работы анализируются послелого в алфавитном порядке. В первом пункте статьи каждого соответствующего послелога приводятся варианты данного послелога в разных диалектах, и даются значения слова, лежащего в основе послелога, выясняются этимологические параллели в родственных языках и излагается морфологическая структура послелога.

Во втором пункте рассматривается вопрос о том,

в каких значениях выступает данный послелог, и приводятся примеры выступления послелога в предложениях.

В третьем пункте выясняется, существует ли данный послелог и в южных и восточных диалектах хантыйского языка, а также рассматривается вопрос о том, существуют ли в родственных языках, особенно в мансийском — в близкородственном обско-угорском языке —, такие послелоги, которые происходят либо из такого слова, которое является этимологическим соответствием слова, лежащего в основе хантыйского послелога, либо из слова с аналогичным значением, которое не является этимологическим соответствием. В последнем случае имеется прямое указание на параллельное, самостоятельное развитие данных средств выражения.

Послелоги оформлены в хантыйском языке обыкновенными падежными формантами, так что большинство послелогов пространственного значения образуют серии из двух послелогов, указывая направление "куда?" и местонахождение "где?". Направление "откуда?" выражается при помощи послелога ешэлт, редко и при помощи сложных послелогов. Некоторые имена употребляются в качестве послелогов и в форме основного падежа /номинатив/.

Послелоги сочетаются с именами всех категории: существительное, числительное, личное местоимение, указательное местоимение, вопросительное местоиме-

ние, причастие настоящего времени, причастие прошедшего времени, деепричастие.

Послелог всегда стоит непосредственно после слова, к которому он относится и не может быть отделен от него определением.

В функциональном отношении послелог сходен с падежным формантом, оба они выражают локальные, темпоральные, каузальные, финальные, модальные и др. отношения в предложении.

Поэтому было-бы целесообразнее сгруппировать послелогичи исходя из семантического принципа. Но это требует более обширного оригинального материала, собранного в экспедициях / до сих пор записей хантыйских текстов опубликовано относительно мало/. Такой материал позволил-бы точнее выделить значения и оттенки значения послеложных конструкций.

SYSTEM UND URSPRUNG
DER POSTPOSITIONEN
IM NORD - OSTJAKISCHEN

Zusammenfassung

In der vorliegenden Arbeit werden die Postpositionen der nördlichen Dialekte des Ostjakischen (Chantischen) untersucht. Das analysierte Material stammt aus der Postpositionen-Kartei des Verfassers, gesammelt im August 1971 während einer Expedition in den Nationalkreis der Chanten und Mansen, Bezirk Berjozow, Dorf Kazym sowie aus Satzbeispielen der entsprechenden Fachliteratur.

Im Hauptteil der Arbeit sind die Postpositionen alphabetisch geordnet und werden in einzelnen Artikeln analysiert. Als erster Punkt stehen in jedem Artikel die verschiedenen Varianten der betrachteten Postposition und ferner eine Analyse des Wortstammes aus welchem sich die Postposition entwickelt hat. Es werden auch die diesem Wortstamm entsprechenden Wörter in den verwandten Sprachen untersucht und die Postpositionen morphologisch geschildert.

Auf Grund der Beispiele werden im Punkt 2 die verschiedenen Bedeutungen der zu betrachtenden Postpositionen erörtert.

Im Punkt 3 sind die entsprechenden Postpositionen in den südlichen und östlichen Dialekten des Ostjakischen angeführt. Gleichfalls werden die entsprechenden Fälle in anderen finnisch-ugrischen, insbesondere in dem am nächsten stehenden ob-ugrischen Mansischen (Wogulischen) betrachtet. Es handelt sich nämlich um die Frage ob es in den verwandten Sprachen Postpositionen gibt, die sich aus einem Wortstamm entwickelt hätten und der etymologisch mit dem der ostjakischen Postposition zugrunde liegenden Wortstamm verwandt wäre oder ob sich die Postpositionen im Ostjakischen und in den anderen Sprachen aus Wörtern von gleicher Bedeutung jedoch ohne etymologische Ähnlichkeit entwickelt haben. Der letztgenannte Fall würde auf eine parallele, selbständige Ausbildung der in Frage stehenden Sprachformen hinweisen.

Die Postpositionen haben im Ostjakischen gewöhnliche Kasusendungen. Daher bildet die Mehrzahl der Ortspostpositionen Serien von zwei Wörtern, welche auf die Richtung 'wohin?' und den Ort 'wo?' hinweisen. Die Richtung 'von wo?', 'woher?' wird durch das Wort ewant, selten durch eine zusammengesetzte Postposition ausgedrückt. Ein Teil der Postpositionen wird in der Grundform d.h. im Nominativ gebraucht.

Als Grundwort der Postposition können alle Arten der Nomina sein: Substantive, Numeralien, Personalpronomina, Demonstrativpronomina, Interrogativpronomina, Partic. praes. und Partic. praet. sowie das Gerundium.

Die Postposition folgt immer direkt dem Grundwort, sie kann durch kein Attribut ergänzt werden.

Die Postpositionen können gleich den Kasusendungen lokale, temporale, kausale, finale, modale u.a. Beziehungen ausdrücken. Deshalb wäre es zweckmässig die Postpositionen auf Grund des semantischen Prinzips einzuteilen. Dieses würde jedoch einen grösseren Umfang des auf Expeditionen gesammelten originellen Materials benötigen. Bis jetzt sind relativ wenig Aufzeichnungen ostjakischer Texte veröffentlicht worden, sie wären aber notwendig um eine genauere Sondernung und Abstufung der Bedeutungen und ihrer Nuancen in den postpositionalen Fügungen durchzuführen.

S I S U K O R D

Eessõna	2
I. Teoreetilisi seisukohti	3
1. Mõistest	3
2. Postpositsioonide geneesist	7
3. Postpositsioonide suhetest teiste sõnaliikidega	8
II. Analüüsitav materjal	12
<u>õxtija ~ õxtijõ</u>	18
<u>õlõnõn</u>	23
<u>õlõpija ~ õlõpijõ</u>	26
<u>eõti</u>	30
<u>artõ</u>	34
<u>õti</u>	37
<u>itõ</u>	39
<u>eõõõt</u>	40
<u>õõpi</u>	49
<u>jõkana</u>	51
<u>jeõpija ~ jeõpijõ</u>	53

<u>ješa</u> т	58
<u>jūwpijn</u>	60
<u>χənaŋa ~ χənaŋan</u>	65
<u>χōša</u>	68
<u>χūwat</u>	72
<u>kāša</u>	77
<u>keši</u>	79
<u>kemn</u>	80
<u>kīmpija ~ kīmpijn</u>	82
<u>kińša</u>	84
<u>kūtŋ</u>	86
<u>lākka</u>	90
<u>liŋpija ~ liŋpijn</u>	91
<u>lépa ~ lépn</u>	95
<u>kūšŋ</u>	96
<u>mō:χəla·iā^c</u>	97
<u>mōχti</u>	99
<u>mār</u>	101
<u>nūmpija ~ nūmpijn</u>	103
<u>ńernn^c</u>	106
<u>peAa</u>	107
<u>pīAa</u>	111
<u>panna</u>	113
<u>pūŋeAa ~ pūŋeAŋ</u>	115
<u>pōrajŋ</u>	118

<u>posən</u>	119
<u>pāta</u>	120
<u>saja ~ sajn</u>	124
<u>sāyat</u>	127
<u>širn</u>	131
<u>tōxəpi</u>	133
<u>takli</u>	135
<u>tumpijn</u>	136
<u>wənti</u>	137
<u>wənti</u>	139
<u>wərən</u>	143
<u>wūtpija ~ wūtpijn</u>	145
Kokkuvõte	147
Kasutatud kirjandus	152
Система и происхождение после- логов северных диалектов хантуй- ского языка	158
System und Ursprung der Post- positionen im Nord-Ostjakischen	161
Lisad: <i>Handi murdealade lühendid</i>	166
<i>Handi keele levikuala</i>	

HANDI MURDEALADE LÜHENDID

Ber.	=	Berjozovi
D.	=	Demjanka
DN	=	Demjanka (keelejuht Narõgin)
DT	=	Demjanka (keelejuht Tailakov)
Fil.	=	Filinskije
Irt.	=	Irtõši
J.	=	Jugani
Kam.	=	Kamenskije
Karõmk.	=	Karõmkari
Kaz.	=	Kazõmi
Keu.	=	Keuši
Ko.	=	Konda
KoP	=	Konda (Paasose järgi)
Kond.	=	Kondinskoje
Koš.	=	Košelevskije
Kr.	=	Krasnojarskije
Likr.	=	Likrisovskoje
Mj.	=	Malõi Jugani
Mu.	=	Muži
Ni.	=	Nizjami
O.	=	Obdorski
Sal.	=	Salõmi
Sav.	=	Savodnije
Sog.	=	Sogomi
Sur.	=	Surguti
Šõ.	=	Šõnja
Šer.	=	Šerkali
Šurõš.	=	Šurõškari
Trj.	=	Tremjugani
Ts.	=	Tsingala
Tš.	=	Tšesnokovo
V.	=	Vahhi
Vart.	=	Vartovskoje
Vj.	=	Vasjugani
VT	=	Vahhi (Terjoškini järgi)
V.-Vj.	=	Vahh-Vasjugani

Handi keele levimuala.

